

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DENIS MANCEVIČ

**EKONOMSKA DIPLOMACIJA RUSKE FEDERACIJE – ANALIZA
IZBRANIH PRIMEROV**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DENIS MANCEVIČ

Mentorica: doc. dr. Andreja Jaklič
Somentor: asist. Boštjan Udovič

**EKONOMSKA DIPLOMACIJA RUSKE FEDERACIJE –
ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV**

Ljubljana 2007

ZAHVALA

Ob tej priliki bi se želel najlepše zahvaliti vsem, ki so pripomogli k nastanku pričujočega dela, saj brez te pomoči, nasvetov in podpore diplomsko delo nikoli ne bi bilo takšno, kot je sedaj.

Posebna zahvala gre mentorici, dr. Andreji Jaklič, za vse konstruktivne komentarje in sugestije ter somentorju Boštjanu Udoviču, ki me je cel čas nastanka naloge spodbujal k izvirnemu raziskovanju in ponujal strokovno pomoč ter s tem občutno pripomogel k nastanku naloge. Obema iskrena hvala!

Naloga prav tako ne bi ugledala luči tega sveta brez podpore moje družine, še posebej moje drage Jane, ki me je vedno toplo podpirala in znala tudi v težjih trenutkih najti spodbudno besedo ter mi s tem občutno pomagala pri realizaciji tega projekta!

EKONOMSKA DIPLOMACIJA RUSKE FEDERACIJE – ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV

V diplomskem delu smo skozi analizo treh izbranih primerov (Ukrajine, Gruzije in Belorusije) predstavili sodobno prakso uporabe (negativnih) ekonomskih sredstev v zunanji politiki ruske federacije v zadnjem obdobju (2003—2007) predvsem v odnosu do držav nekdanje sovjetske zveze. Omenjeno politiko je Rusija implementirala predvsem s pomočjo državnih monopolnih gospodarskih struktur (Gazprom, Transneft), ki imajo nadzor nad pridobitvijo, proizvodnjo in tranzitom strateško pomembnih energentov (zemeljski plin, surova nafta in naftni derivati) ter z aktivno vlogo ruskih političnih oblasti in kremeljskih elit. S pomočjo centraliziranega nadzora nad omenjenimi družbami je Rusija izvajala politični pritisk na države nekdanje sovjetske zveze, gospodarski položaj katerih je še vedno v precejšnji meri odvisen od geopolitičnih in gospodarskih odnosov z RF. Raziskava je potrdila hipotezo, da je RF uporabljala (negativno) ekonomsko diplomacijo s ciljem vplivanja na temeljne geostrateške in politične paradigme drugih držav ter da so bili v ozadju takšne politike predvsem politični (in ne ekonomski) cilji RF.

KLJUČNE BESEDE: Ruska federacija, Sovjetska zveza, ekonomska diplomacija, zunanja politika

ECONOMIC DIPLOMACY OF RUSSIAN FEDERATION: CASE STUDY

Through analysis of three case studies (Ukraine, Georgia and Belarus) present research presents the contemporarily practise of use of restrictive economic measures in Russian Federation foreign policy towards ex-Soviet countries in the last period (2003—2007). Such policy was mainly implemented by the Russian state monopolies (Gazprom, Transneft) which control production and transit of strategically importance energy sources (natural gas, crude oil and oil products) and by active role of political elites, controlled by Kremlin. Through such centralized control Russian Federation executed political pressure on ex-Soviet states, economies of which are highly dependent on geopolitical and economical relations with Russian Federation. The research proved hypothesis, that Russia used restrictive economic diplomacy with an aim to influence on main geostrategical and political paradigms of other countries and that such policy was to a large extent driven by political (and not economical) goals of Russian Federation.

KEY WORDS: Russian Federation, Soviet Union, Economic Diplomacy, Foreign Policy

KAZALO

1. UVOD	7
1.1 HIPOTEZE	10
1.2 CILJI IN OMEJITVE NALOGE	11
1.3 METODOLOGIJA	12
1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	13
2. OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV IN KONCEPTOV	15
2.1 ZUNANJA POLITIKA	15
2.1.1 ODNOS MED ZUNANJO IN NOTRANJO POLITIKO	16
2.1.2 SREDSTVA ZUNANJE POLITIKE	17
2.1.2.1 DIPLOMACIJA	17
2.1.2.2 EKONOMSKA SREDSTVA	22
2.1.2.3 SREDSTVA PRISILJEVANJA (VOJAŠKA SILA)	26
2.2 RAZMERJE MED EKONOMIJO (MEDNARODNIMI EKONOMSKI ODNOSI) IN DIPLOMACIJO	27
2.2.1 EKONOMSKA KOMPONENTA DIPLOMACIJE	27
2.2.1.1 DIPLOMACIJA, KI PODPIRA EKONOMIJO	30
2.2.1.2 DIPLOMACIJA, KI OSKRBUJE EKONOMIJO	30
2.2.1.3 DIPLOMACIJA, KI SI JE PODREDILA EKONOMIJO	32
2.3 EKONOMSKA DIPLOMACIJA	34
2.3.1 DEFINICIJA EKONOMSKE DIPLOMACIJE	34
2.3.2 EKONOMSKA DIPLOMACIJA V SISTEMU ZUNANJE-EKONOMSKE POLITIKE DRŽAV	36
2.4 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV IN KONCEPTOV – POVZETEK	40
3. POGLAVITNE ZNAČILNOSTI POLITIČNEGA IN EKONOMSKEGA SISTEMA RF	44
3.1 POLITIČNI SISTEM RF – TEMELJNE ZNAČILNOSTI	44
3.2 EKONOMSKI RAZVOJ RF	48
3.2.1 'ŠOK TERAPIJA' LETA 1992 IN NJENE POSLEDICE	48
3.2.2 FINANČNA KRIZA 1998	50
3.2.3 OBDOBJE 2000 – 2006: GLAVNE ZNAČILNOSTI	52
4. ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV	59
4.1 UKRAJINA	59
4.1.1 SPLOŠNI KONTEKST IN OKVIR UKRAJINSKEGA PRIMERA	60
4.1.2 TEMELJNE KARAKTERISTIKE EKONOMSKEGA ODNOSA MED UKRAJINO IN RF	62
4.1.3 POTEK KRIZE, GLAVNI AKTERJI IN VZROKI	64
4.1.3.1 PREDSEDNIŠKE VOLITVE 2004	64
4.1.3.2 PROZAHODNA RETORIKA NOVEGA PREDSEDNIKA	65
4.1.3.3 GAZPROM NAPOVEDUJE ZVIŠANJE CEN NA DOBAVO RUSKEGA PLINA	66
4.1.3.4 GAZPROM S 1. JANUARJEM 2006 PREKINE DOBAVO PLINA UKRAJINI	68
4.1.3.5 DOSEŽEN SPORAZUM IMA ZGOLJ KRATKOTRAJNI UČINEK	70
4.1.4 POSLEDICE KRIZE	71

4.2	GRUZIJA	75
4.2.1	SPLOŠNI KONTEKST IN OKVIR GRUZIJSKEGA PRIMERA	75
4.2.2	TEMELJNE KARAKTERISTIKE EKONOMSKEGA ODNOSA MED GRUZIJO IN RF	78
4.2.3	POTEK KRIZE, GLAVNI AKTERJI IN VZROKI	80
4.2.3.1	PARLAMENTARNE VOLITVE 2003	80
4.2.3.2	'ŽAMETNA' REVOLUCIJA IN NJENE POSLEDICE	80
4.2.3.3	NADALJNJA ZAOSTRITEV MEDDRŽAVNIH ODNOSOV LETA 2006	83
4.2.3.4	GOSPODARSKE POSLEDICE	85
4.2.4	CILJI V OZADJU: POLITIČNI PRITISK NA GRUZIJO	88
4.3	BELORUSIJA	92
4.3.1	SPLOŠNI KONTEKST IN OKVIR BELORUSKEGA PRIMERA	92
4.3.2	TEMELJNE KARAKTERISTIKE EKONOMSKEGA ODNOSA MED BELORUSIJO IN RF	96
4.3.3	POTEK KRIZE, GLAVNI AKTERJI IN VZROKI	101
4.3.3.1	ZAČASNA ZAUSTAVITEV DOBAVE PLINA LETA 2004	101
4.3.3.2	NAPOVED SPREMEMBE RUSKE ENERGETSKE POLITIKE JESENI 2006	103
4.3.3.3	'PLINSKI' KOMPROMIS DOSEŽEN 31. 12. 2006	104
4.3.3.4	BELORUSIJA UVAJA UVOZNO CARINO NA TRANZIT RUSKE NAFTE	106
4.3.3.5	RUSIJA USTAVI DOBAVO SUROVE NAFTE V EVROPO	108
4.3.4	RUSKO-BELORUSKI ODNOSI: OD POLITIČNEGA PRAGMATIZMA K EKONOMSKO-ENERGETSKEMU REALIZMU	111
5.	<i>KODIFIKACIJA (NEGATIVNE) EKONOMSKE DIPLOMACIJE RF</i>	116
5.1	GLAVNE ZNAČILNOSTI ZAKONA RF »O POSEBNIH EKONOMSKIH SREDSTVIH«	116
5.2	VZROKI IN MOŽNE APLIKACIJE NOVO SPREJETEGA ZAKONA	119
6.	<i>SKLEP</i>	122
7.	<i>SEZNAM LITERATURE IN VIROV</i>	127
8.	<i>SEZNAM TABEL IN SLIK</i>	147
9.	<i>SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV</i>	148

1. UVOD

»Povedal bom kar naravnost: niso bili vsi pripravljeni na to, da si bo Rusija tako hitro povrnila ekonomsko zdravje in položaj na svetovnem trgu.

Nekateri nas gledajo skozi prizmo preteklosti /.../ in vidijo grožnjo v močni in prerojeni Rusiji.

Marsikdo nas je pripravljen obtožiti »neo-imperialističnih ambicij« in ti so si celo, kot smo lahko pred kratkim slišali, izmislili termin »ekonomsko šikaniranje«.

(Vladimir Putin, 27. junij 2006)

O kakšnih »neo-imperialističnih« obtožbah in »ekonomskem šikaniranju« govori Vladimir Putin, predsednik največje države na svetu, Ruske federacije (RF)? V kakšnem kontekstu je bila izjava izrečena in od kod takšne, za diplomacijo dokaj ostre obtožbe drugih subjektov v mednarodni skupnosti? Kako naj bi se to domnevno »ekonomsko šikaniranje« izvajalo s strani RF in kakšni so interesi v ozadju? Ali res lahko govorimo le o povrnjenem »ekonomskem zdravju« ali pa so v ozadju teh obtožb povsem drugi, predvsem neekonomski interesi?

Pričujoče diplomsko delo bo poskušalo odgovoriti na čim več omenjenih vprašanj, kot tudi na nekatera druga vprašanja, ki se nam lahko ponujajo ob razmisleku o 'novi' vlogi RF v mednarodni (politični) ekonomiji in mednarodnih odnosih. Vendar to tudi ni cilj in namen te naloge. Namen naloge je skozi prizmo ekonomske diplomacije osvetliti glavne tendence razvoja in posebnosti RF (v razmerah sodobnih mednarodnih in gospodarskih odnosov) ter na ta način zgolj nakazati možne posledice le-te, tako za RF samo, kot tudi za druge mednarodne politične subjekte.

Posledično želi to diplomsko delo predstaviti, kaj ekonomska diplomacija je in zakaj postaja danes vse pomembnejša, ter prikazati značilnosti, osvetliti in raziskati posebnosti

(kdo so subjekti, kateri so ključni gospodarski sektorji itd.) ekonomske diplomacije RF. Del diplomske naloge bo prikazal delovanje ekonomske diplomacije RF na bilateralni ravni ter posledice le-te za RF ter druge globalne in regionalne akterje (druge nekdanje države Sovjetske zveze (SZ) in Evropsko unijo (EU)).

To analizo bo moč najbolj konsistentno izpeljati s pomočjo študij primera (*case study*), ki bodo odlična podlaga za razumevanje (ekonomskega) položaja Rusije v regiji (in v svetu), in bodo dober pokazatelj (ekonomsko-političnih) odnosov med RF in drugimi mednarodnimi subjekti.¹

Naloga tako predstavlja poskus predstavitve ekonomsko-političnega delovanja RF, ki kljub številnim krizam v zadnjih dveh desetletjih (razpad SZ, 'travmatičen' prehod na »tržno gospodarstvo«, ekonomske in politične krize v 90-ih itd.) v določenih segmentih (npr. trg energentov, vojaška industrija ipd.) še vedno predstavlja svetovno velesilo. Osrednja proučevana tematika pričujočega dela je še toliko pomembnejša za slovenski prostor, saj je to področje (proučevanje širših družboslovnih tematik, aktualnih problemov in perspektiv razvoja držav bivše SZ) v Sloveniji akademsko² in politično³

¹ Poleg držav med subjekte mednarodnih odnosov štejemo tudi mednarodne vladne in nevladne organizacije, mednarodne režime ter nedržavne družbene skupine v mednarodnih odnosih (posamezniki, transnacionalna podjetja) (Benko 2000: 152—236). Ker bomo v tej nalogi analizirali odnose na bilateralni ravni država - država (in ne npr. podjetje - država ali podjetje - podjetje), bo osrednja pozornost namenjena državam kot subjektom mednarodnih (ekonomskih) odnosov. V kontekstu te naloge nas namreč zanima predvsem vpliv ekonomske diplomacije RF na druge države, saj predpostavljamo, da so v ozadju ekonomske diplomacije RF predvsem (državni) zunanjepolitični cilji. Od tod torej izvira odločitev o proučevanju odnosa na ravni država - država.

² Slovenska bibliografska baza podatkov Cobiss nam ob zapisu iskalnega niza »sovjetska zveza« izpiše natanko 64 monografskih del, ki so bila v zadnjih petnajstih letih (med leti 1991 in 2006) objavljena v slovenskem jeziku. Ob upoštevanju enakih iskalnih omejitev nam Cobiss ob zapisu »ZDA« izpiše ker 1.110 del (ali kar sedemnajstkrat več!).

³ Po podatkih Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije (MZZ, <http://www.mzz.gov.si/index.php>, 12. december 2006) ima Slovenija na območju nekdanje SZ (15 neodvisnih držav) zgolj dve veleposlaništvu (v Moskvi in Kijevu) in še štiri konzulate (v Rusiji, Ukrajini, Armeniji in Azerbajdžanu). Vse ostale države (11) MZZ pokriva nerezidenčno (s pomočjo svojih diplomatskih predstavništev v drugih državah).

zapostavljeno. To se v veliki meri odraža v precejšnjem pomanjkanju relevantnih sekundarnih virov v širšem slovenskem prostoru, ki bi obravnavali družbeno problematiko v nekdanjih državah SZ. Čeprav to dejstvo po eni strani predstavlja oteževalno okoliščino za raziskovanje, pa po drugi strani predstavlja še dodaten elan, izziv in motivacijo za proučevanje nekaterih širših družbenih vidikov postsovjetskih družb.⁴

Pričujoče delo bo prav tako predstavilo ne le *zahodnoevropski oz. ameriški* pogled na vprašanja s področja mednarodnih odnosov (oz. ekonomske diplomacije), temveč bo slovenskemu bralcu ponudilo/predstavilo prav tako razlago (in poglede) omenjenih vprašanj skozi prizmo nekdanjih sovjetskih (in sedanjih ruskih, ukrajinskih idr.) profesorjev in raziskovalcev.⁵

Obenem je tematika, ki jo pričujoča naloga želi osvetliti, precej aktualna tako za Slovenijo, kot tudi za celotno EU: v luči vedno večje odvisnosti Unije od nekaterih energetskih virov se namreč v zadnjem času pogosteje postavlja vprašanje, na kakšnih temeljih graditi sodelovanje z RF ter še posebej, kako zagotoviti relativno neodvisnost od njenih energetskih virov. V to zgodbo se je v zadnjih mesecih (prva polovica leta 2006) aktivno vključila tudi Slovenija, saj so intenzivni gospodarski in tudi politični stiki v tem obdobju že pripeljali do določenih posledic, ki se v največji meri odražajo v napovedih

Zaskrbljujoč je podatek, da slovensko veleposlaništvo v Moskvi pokriva nerezidenčno kar 6 držav nekdanje SZ (Belorusijo, Kazahstan, Kirgizistan, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan) ter da v nobeni izmed baltskih držav, članic EU (Litva, Latvija, Estonija), nimamo niti veleposlaništva niti konzulata (nerezidenčno jih pokrivamo iz Švedske oz. Norveške).

⁴ Avtor izkorišča svoje znanje ruskega jezika kot maternega jezika za proučevanje in analizo številnih primarnih in sekundarnih virov v izvorniku, torej v ruskem (oz. v ukrajinskem ali beloruskem) jeziku, in ne v prevodih.

⁵ Na tem mestu velja poudariti, da se strinjamo s Susan Strange, ko ta govori o prevladi ameriških profesorjev na področju sodobne politične ekonomije, saj je le-ta posledično »prežeta z mnogimi prikritimi in celo nezavednimi vrednostnimi sodbami in predpostavkami, ki temeljijo na ameriških izkušnjah in ameriških nacionalnih interesih« (Strange 1995: 19). Ker se želim v čim večji meri izogniti tej »pasti«, bom pri predstavitvi teoretične podlage, pa tudi pri interpretiranju in analizi izbranih primerov, poskušal upoštevati poglede in možne razlage tako 'zahodnih', kot tudi nekdanjih 'sovjetskih' avtorjev.

bistveno večje prisotnosti ruskih gospodarskih subjektov v Sloveniji ter nekaterih konkretnih projektih (najbolj odmeven primer je napovedani vstop enega največjih naftnih podjetij na svetu, ruskega Lukoila, na slovenski trg ter nakup Slovenske industrije jekla s strani ruskih investitorjev).

1.1 HIPOTEZE

V diplomski nalogi *Ekonomska diplomacija Ruske federacije – analiza izbranih primerov* bom skušal dokazati (sprejeti ali ovreči) naslednjo hipotezo:

Hipoteza:

Ekonomska diplomacija služi (še posebej v obdobju po letu 2004) RF kot sredstvo prisiljevanja drugih (mednarodnih) političnih subjektov - držav nekdanje SZ. Z njo želi RF prvenstveno dosegati (zunanje)politične (in v bistveno manjši meri ekonomske) cilje. Med temi cilji velja izpostaviti vplivanje na spremembo zunanjih in geostrateških politik drugih držav tako do RF same, kot tudi do tretjih držav.

Podhipoteza 1:

Nosilci (subjekti) ekonomske diplomacije RF so predvsem velike monopolne ali oligopolne gospodarske družbe (v ospredju interesa so razumljivo gospodarski sektorji, v katerih igra RF pomembno/ključno vlogo na svetovnih trgih⁶), ki jih državne oblasti (neodvisno od lastništva!) uporabljajo pri izvrševanju najpomembnejših ciljev svoje ekonomske politike (v ozadju katere pa so, kot je že bilo omenjeno, neekonomski državni interesi) in zunanje politike.

Podhipoteza 2:

Državne oblasti RF (za razliko od drugih držav) izvršujejo svojo ekonomsko diplomacijo ne le s pomočjo usklajenega delovanja državnih oblasti in gospodarskega sektorja (logistična pomoč, sodelovanje diplomatskih in konzularnih predstavništev itd.), ampak

⁶ Nedvomno je med temi izredno pomemben energetski sektor (zemeljski plin, surova nafta), saj je RF ena vodilnih svetovnih proizvajalk in izvoznic obeh omenjenih surovin ter tudi drugih energentov.

predvsem skozi centraliziran nadzor nad delovanjem gospodarskih subjektov RF na tujih (za državo pomembnih/ključnih) trgih ter skozi odločilno vlogo državnih organov (vlada, urad predsednika države itd.), tako v samem procesu pogajanj, kot tudi pri sklenitvi (novih) sporazumov.

1.2 CILJI IN OMEJITVE NALOGE

Cilji naloge so:

- (i) predstaviti in raziskati temeljne značilnosti ekonomske diplomacije RF;
- (ii) proučiti posamezne primere ekonomske diplomacije RF do drugih držav in na podlagi takšne raziskave ugotoviti temeljne skupne značilnosti in razlike proučevanih primerov ter;
- (iii) (ne)posredno predstaviti možne posledice takšne ekonomske diplomacije RF tudi za druge subjekte mednarodne skupnosti oz. nakazati možne poti mednarodno-političnega in gospodarskega razvoja RF.

Kot glavne omejitve naloge velja izpostaviti raziskovanje ekonomske diplomacije RF v kontekstu država - država (*ergo* vpliv ekonomske diplomacije RF na druge države) ter pri tem zapostavljanje možnih relacij država - podjetje (npr. posledice ekonomske diplomacije RF na delovanje/poslovanje podjetij v drugih državah) ali podjetje - podjetje (npr. odnos med gospodarskimi subjekti - monopolisti RF in podjetji drugih držav).⁷ Hkrati smo zaradi omejitev, ki jih tako po obsegu, kot tudi po vsebinski poglobljenosti prinaša diplomsko delo, pri raziskovanju izpustili multilateralen kontekst delovanja ekonomske diplomacije RF (npr. v okvirih Organizacije združenih narodov in/ali drugih mednarodnih organizacij) in se omejili na bilateralno raven.

⁷ Več o (ekonomski) diplomaciji med državnimi in nedržavnimi akterji v Bayne in Woolcock (2003) ter Muldoon, James P. (2005) *The Diplomacy of Business*. V *Diplomacy and Statecraft*, let. 16, 341—359. London: Routledge.

1.3 METODOLOGIJA

Naloga temelji na analizi primarnih (npr. meddržavne pogodbe, mednarodne konvencije) ter tudi dostopnih sekundarnih virov (zbrane analize, literatura ipd.)⁸ ter na uporabi in analizi kvantitativnih (podatki izraženi v merljivih enotah, npr. statistične analize) in kvalitativnih (opisi pojavov, lastnosti, procesov ipd.) podatkov. V nalogi bodo uporabljeni naslednji metodološki pristopi: opisna metoda (pri predstavitvi temeljnih karakteristik proučevanih držav), primerjalna metoda (primerjava ter ugotavljanje skupnih točk oz. različnosti analiziranih primerov), zgodovinska metoda (predstavitev zgodovinskega razvoja analiziranih primerov), analitično-sintetična metoda idr.

Ker je v ospredju te naloge proučevanje značilnosti ekonomske diplomacije RF na podlagi analize izbranih primerov, je v nadaljevanju potrebno nekoliko podrobneje opredeliti temeljne metodološke in vsebinske značilnosti študije primera (v anglosaški terminologiji bolj znanega kot *case study* ali *case-oriented approach*). Cilj omenjenega metodološkega pristopa naj bi bila čim bolj popolna razlaga proučevanega/ih primera/ov ter ugotovitev skupnih značilnosti in/ali razlik med posameznimi primeri (če je proučevanih primerov več) oz. razlaga sprememb, ki so se zgodile v nekem časovnem obdobju (časovna perspektiva). Prav tako je cilj študije primera identificacija vzrokov, ki so pripeljali do določenih sprememb (proučevanega primera) ali vsaj opredelitev tistih okoliščin, ki bi lahko vplivali na spremembo določenega stanja (Pennings, Keman in Kleinnijenhuis 2006: 137).

Isti avtorji hkrati (Pennings, Keman in Kleinnijenhuis 2006: 20—21) izpostavljajo pet možnih modelov študije primera, in sicer:

- (i) analiza enega primera (npr. države ali enega dogodka);
- (ii) analiza enega primera v različnih časovnih intervalih (t. i. zgodovinska perspektiva);

⁸ Posebej velja opozoriti na pomen sekundarne literature (v prvi vrsti novinarskih in analitičnih prispevkov) v drugem, praktičnem delu naloge, saj nam omenjena literatura ponuja možnost kronološke umestitve posameznega dogodka, kar je osnova za določitev okvirja posameznega proučevanega primera.

- (iii) analiza dveh ali več primerov v nekaj časovnih intervalih;
- (iv) analiza vseh relevantnih primerov (glede na proučevano področje);
- (v) analiza vseh relevantnih primerov v času in prostoru.

Z upoštevanjem prej predstavljenih ciljev in omejitev pričujoče naloge bo raziskovalni del temeljil na analizi primerov ekonomske diplomacije RF do treh držav, in sicer: Ukrajine, Belorusije in Gruzije. Omenjeni izbor je bil narejen na podlagi preliminarne raziskave ter aktualnosti (številni mednarodno-politični in gospodarski dogodki) primerov, povezanih z omenjenimi državami. Kot časovni okvir je izbrano obdobje od leta 1991 naprej (upoštevano predvsem pri predstavitvi zunanjih okoliščin in zgodovinskega konteksta prej omenjenih primerov), s posebnim poudarkom na obdobju po letu 2004 (takšna omejitev je bila sprejeta zaradi želje po predstavitvi in proučevanju tistih primerov, ki so zaradi aktualnosti/časovne bližine še neraziskani in zato predstavljajo posebej zanimiv 'objekt' proučevanja). Ocenjujemo, da bo analiza treh primerov dovolj reprezentativna, da bo pokazala na splošne značilnosti/tendence razvoja ekonomske diplomacije RF. Hkrati bi bila analiza večjega števila primerov (npr. analiza ekonomske diplomacije RF do vseh držav nekdanje SZ ali držav EU) v okviru diplomske naloge neizvedljiva, saj bi to pomenilo (i) bodisi občutno preobsežno raziskavo, (ii) bodisi zgolj površinsko predstavitev posameznih primerov, kar pa ni niti cilj niti namen te naloge.

1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Naloga je sestavljena iz dveh večjih sklopov, ki pa ne predstavljata ločeni enoti, temveč se med seboj povezuje in dopolnjujeta. Tako so v prvem, teoretičnem delu (2. poglavje) te naloge poleg uvoda in opredelitve hipotez predstavljeni nekateri osrednji teoretični koncepti in pojmi, ki so pomembni za razumevanje tematike. Brez njihove opredelitve bi bila naloga v celoti, še posebej pa njen raziskovalni del (analiza izbranih primerov), pomanjkljiva.

Drugi, raziskovalni del naloge prinaša predstavitev političnega in ekonomskega sistema RF (poglavje 3), podrobnejšo analizo izbranih primerov (splošni okvir primera, potek krize, glavni akterji itd.; poglavje 4) ter ponuja različne poglede na potek nadaljnjega razvoja odnosov med RF in drugimi regionalnimi in globalnimi akterji (poglavje 5). Zaključek naloge (poglavje 6) ponuja primerjavo raziskovanih primerov in preverjanje hipotez ter seznam literature in virov (poglavje 7).

2. OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV IN KONCEPTOV

V tem poglavju bodo predstavljeni in opredeljeni nekateri teoretični pristopi ter teme s širšega področja mednarodnih odnosov (zunanja politika in njena sredstva, diplomacija, ekonomska diplomacija, razvoj in pomen ekonomske diplomacije, ipd.), ki predstavljajo temeljno podlago za proučevanje poglobljene teme naloge - ekonomske diplomacije RF. Na tem mestu velja izpostaviti, da bodo v tem teoretičnem delu naloge izpostavljena (oz. podrobneje razdelana) zgolj tista področja/teme mednarodne ekonomije/odnosov, ki predstavljajo temeljno podlago za raziskovalni del naloge. Številne druge teme (kot je npr. podrobna teoretska obravnava diplomacije, zgodovina diplomacije itd.) bodo predvsem zaradi zahtevanih omejitev (okvirov) diplomskega dela ostale neraziskane.

2.1 ZUNANJA POLITIKA

Zunanjo politiko (ZP) Cygankov (2004: 28) opredeli kot tisto dejavnost, ki predstavlja temeljne principe in usmeritve mednarodne politike (*ergo* delovanja v mednarodnem okolju) določene države v mednarodni skupnosti. Običajno jo najpogosteje izvaja Ministrstvo za zunanje zadeve (MZZ) določene države ali kakšen drug za to predviden organ. Ob tem velja poudariti, da določanje in usmerjanje zunanje politike ni več izključna pristojnost MZZ, ampak se, zaradi vse večje kompleksnosti in prepletenosti mednarodne skupnosti, z ZP države ukvarja vedno večje in dokaj razpršeno število akterjev (Braillard v Cygankov 2004: 29).

Če predstavljeno definicijo razširimo s še bolj sociološko usmerjenim pristopom Benka (1997a: 221) spoznamo, da je ZP moč »razumeti kot institucionalizirani proces dejavnosti - akcij, ki jih določena, v državi organizirana družba opravlja nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju z namenom uresničevati svoje materialne in nematerialne interese«. Hkrati je ZP vsake države tudi »sredstvo, s katerim se izraža razredno bistvo države navzven, vendar ne kot čista replika notranjih družbenih procesov in razporeditev,

kajti država nastopa v mednarodni skupnosti kot kompleksni predstavnik družbe /.../« (Benko 1997a: 221—222). Podobno usmeritev pri definiciji ZP ubereta tudi Russett in Starr (1996: 279), saj ZP pojmuteta kot razmerje različnih procesov (oblikovanje odločitev, odločanje in izvajanje odločitev), namen katerih je »vplivati na ravnanje drugih delovalcev,⁹ četudi le na splošno« (*ibid.*).

2.1.1 ODNOS MED ZUNANJO IN NOTRANJO POLITIKO

Pri zgornjem razmišljanju Benka gre opozoriti ravno na zadnjo ugotovitev, s katero avtor odpira vprašanje odnosa in interakcij med notranjo in zunanjo politiko določene države, saj le-to po mnenju Cygankova (2004: 30) predstavlja eno izmed osrednjih aktualnih vprašanj, ki mu teoretiki mednarodnih odnosov posvečajo precejšnjo pozornost, in o katerem imajo številne teoretične šole/usmeritve (realizem, neorealizem, marksizem itd.) številna različna stališča in poglede.

Ob dejstvu, da osrednji namen tega diplomskega dela ni predstavitev in/ali analiza omenjenih teoretičnih pristopov in njihovih perspektiv/pogledov na odnos med notranjo in zunanjo politiko, velja le še poudariti, da za proučevanje zunanje politike določene države po mnenju Benka (1997a: 222) ne zadostuje analiza zgolj »zunanjih« vidikov njene dejavnosti, temveč »analiza družbene, politične in pravne strukture, ki je rezultat razrednega razreševanja protislovij na določeni stopnji razvoja. V tem smislu moramo razumeti /.../ zunanjo politiko kot nadaljevanje notranje.«¹⁰ Kljub temu, da lahko Benku na tem mestu očitamo dokaj nekritično predstavljen ter posebej izpostavljen marksistični pristop k mednarodnim odnosom (npr. poudarjanje »razrednih protislovij« kot tiste determinante, ki preko notranje ureditve po njegovem mnenju bistveno zaznamuje tudi

⁹ Pojem »delovalci«, ki ju avtorja v svojem delu uporabljata, lahko primerjamo z bolj razširjenim slovenskim terminom »subjekt«.

¹⁰ Že prej omenjeni ruski avtor Cygankov (2004: 36) ob razčlenjevanju odnosa med zunanjo in notranjo politiko poudarja, da se pri upoštevanju sodobne realnosti, v kateri je vez med notranjo in zunanjo politiko pogosto zelo močna, postavlja vprašanje, ali je sploh še smiselno govoriti o dveh ločenih področjih in pojmih, saj sta obe področji po njegovem mnenju zelo pogosto prepleteni oz. eno področje 'prehaja' v drugo.

zunanjo politiko države) in posledično zapostavljanje drugih vidikov (determinant), pa je za našo raziskavo pomembna ugotovitev, da je za celostno in koherentno raziskovanje zunanje politike potrebno upoštevati in razumeti ne le temeljne značilnosti mednarodnega okolja (mednarodne skupnosti), temveč prav tako številne notranjepolitične in družbene odnose znotraj posamezne/ih preučevane/ih držav/e. Podobno ugotavlja tudi klasik realistične šole mednarodnih odnosov Hans J. Morgenthau, ko pravi, da je pri analizi ZP določene države potrebno upoštevati naslednje (notranje politične) determinante: geografski položaj, naravna bogastva, industrijska zmogljivost, vojaška pripravljenost in število prebivalstva (Morgenthau 1995: 207—225).

2.1.2 SREDSTVA ZUNANJE POLITIKE

Avtorji s področja mednarodnih odnosov/diplomacije se bolj ali manj strinjajo s tem, da lahko med sredstva zunanje politike uvrščamo (Benko 1997a: 255—269; White 2005: 327—328):

- diplomacijo;
- ekonomska sredstva;
- sredstva prisiljevanja.¹¹

Z upoštevanjem našega osrednjega interesa v tej nalogi bodo našeta sredstva ZP podrobneje predstavljena in razdelana v nadaljevanju.

2.1.2.1 DIPLOMACIJA

Če se sprva ustavimo pri nekoliko bolj splošni opredelitvi diplomacije, ugotovimo, da lahko le-to razumemo v dveh različnih pomenih/kontekstih, in sicer (White 2005: 318—327):

¹¹ White (2005: 327) to sredstvo poimenuje vojaška sredstva, poleg teh pa med možna sredstva ZP uvršča še subverzijo oz. (vojaški) udar. Ker smo mnenja, da lahko glede na vsebinsko definicijo vojaška sredstva in subverzijo (vojaški udar) umestimo v skupno kategorijo sredstev prisiljevanja, smo se na tem mestu odločili za razdelitev na tri komponente, kot to določa Benko.

a) diplomacija v okviru 'mednarodne politike' oz. mednarodnih odnosov

V tem okviru diplomacija pomeni proces komunikacije med najrazličnejšimi akterji v mednarodni skupnosti (MS), ki na ta način (s pomočjo diplomacije) medsebojno sodelujejo. Ta proces se je vzpostavljal in se institucionaliziral skozi mnoga stoletja. Avtor (*ibid.*) poudarja, da obstajata dve zgodovinski obdobji te diplomacije: tradicionalna in nova diplomacija. Podobno ugotavljajo tudi Berridge (2001: 1), ko pravi, da lahko na diplomacijo gledamo kot na uradni kanal komuniciranja med državami, Watson (1982: 120—121), ki govori o diplomaciji kot o sredstvu, preko katerega država komunicira z zunanjim svetom, in Feltham (1993), ko izpostavi komunikacijo (izmenjavo mnenj, idej ipd.) med vladami različnih držav kot temeljno značilnost diplomacije.

b) diplomacija kot (politično) sredstvo zunanje politike

V tem kontekstu je diplomacija mišljena kot eno izmed sredstev ZP (poleg diplomacije avtor (White 2005: 318—327), podobno kot Benko, uvršča še ekonomska in vojaška sredstva). Pogosto se diplomacija uporablja skupaj z drugimi sredstvi ZP - v tem primeru White govori o t. i. mešani diplomaciji (tj. diplomacija, ki služi predvsem kot komunikacijski kanal izražanja grožnje ali dejanske implementacije drugih sredstev ZP).

White (2005: 319) izpostavlja, da je diplomacija najpogosteje razumljena kot kanal komuniciranja, ki so ga skozi stoletja razvili državniki (vladarji) za medsebojno komuniciranje (kar se je v največji meri nanašalo na vprašanja vojne oz. miru ter razvijanje in pridobivanje gospodarskih koristi; npr. za sklepanje trgovinskih sporazumov). V skladu s povedanim je razumljivo, da je v ospredju našega interesa 'drugi' omenjeni pogled na diplomacijo - diplomacija kot sredstvo zunanje politike. Vendar pa s tem nikakor ne predpostavljamo, da sta oba predstavljena koncepta diplomacije med seboj neodvisna, ampak ravno nasprotno; menimo namreč, da je diplomacija kot način komuniciranja (kot 'veščina') nujni del/element diplomacije kot sredstva ZP.

Funkcije diplomacije¹² lahko v skladu z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih,¹³ ki mednarodno-pravno kodificira področja delovanja, pravice, dolžnosti idr. diplomatskih agentov,¹⁴ diplomatskih misij¹⁵ ter drugih subjektov vpletenih v diplomatsko dejavnost, razvrstimo v pet osrednjih skupin (funkcij) (Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, 3. člen):

- 1.) predstavljanje (države pošiljateljice);
- 2.) zaščita interesov (države pošiljateljice in njenih državljanov);
- 3.) pogajanja;¹⁶
- 4.) obveščanje in
- 5.) pospeševanje prijateljskih odnosov.

¹² Le-te se najbolj pogosto in v neposredno obliki implementirajo skozi diplomatske misije države pošiljateljice v drugi državi (bilateralna diplomacija) ali pri mednarodni organizaciji (multilateralna diplomacija).

¹³ Sestavljena je bila na posebni konferenci na Dunaju 18. septembra 1961. Na konferenci so sodelovali predstavniki 81-ih držav s ciljem razjasnitve in kodifikacije do tedaj obstoječih norm občega običajnega mednarodnega prava s področja diplomacije, še posebej privilegijev in imunitet, ki naj bi jih diplomati uživali. Konvencija je bila odprta za podpis do 31. marca 1962 (ter kasneje za vse nove članice Organizacije združenih narodov (OZN)) ter je stopila v veljavo tri leta kasneje (aprila 1964) (Berridge in James 2003: 81—82).

¹⁴ Omenjena konvencija pod pojmom »diplomatski agent« razume šefa misije ali člana diplomatskega osebja misije (Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, 1. člen e).

¹⁵ Diplomatska misija je diplomatsko predstavništvo države pošiljateljice v državi sprejemnici (ali pri mednarodni organizaciji (Berridge in James 2003: 76). Običajno je sestavljena iz (vsaj enega) diplomatskega predstavnika (agenta), imenovanega s strani države pošiljateljice in odobrenega s strani države sprejemnice ter (najpogosteje) tudi drugega osebja (administracija, tehnično osebje ipd.) (Feltham 1993: 16).

¹⁶ Pogajanja kot ključno funkcijo diplomacije izpostavljata Lancova in Ačkasova (2005: 279), ko poudarjata, da je diplomacija uradna dejavnost predstavljanja interesov države in uresničitve njene ZP s pomočjo mirnih sredstev, v prvi vrsti s pomočjo pogajanj. Podobno ugotavlja tudi Morgenthau (1995: 660), ko pravi, da je prvotni smoter diplomacije promocija nacionalnega interesa z miroljubnimi sredstvi. Nasprotno meni Berridge (2005: 27) ko pravi, da so pogajanja le ena izmed funkcij diplomacije, ki v okviru t. i. tradicionalne diplomacije (Berridge pod tem pojmom razume stalna diplomatska predstavništva) nikakor ni prioritarna diplomatska dejavnost.

Ker pa je v nadaljevanju istega (3.) člena konvencije dodano, da se »nobena določba te konvencije /.../ ne more tolmačiti kot prepoved diplomatski misiji, da opravlja konzularne funkcije« (Dunajska konvencija o diplomatskih misijah, 3. člen, 2 odstavek), je treba prej naštetim funkcijam dodati še konzularne funkcije, med katerimi bi veljalo posebej izpostaviti sledeče (Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, 5. člen¹⁷):

- 6.) varstvo interesov države pošiljateljice in njenih državljanov, fizičnih in pravnih oseb;
- 7.) pomoč pri razvijanju trgovinskega, gospodarskega, kulturnega in znanstvenega sodelovanja in
- 8.) pomoč ter podpora državljanom, fizičnim in pravnim osebam države pošiljateljice;

Tudi drugi avtorji pri definiciji diplomacije poudarjajo podobne funkcije. Barston (1991: 1) ob opredelitvi diplomacije (kot tiste dejavnosti, ki je odgovorna za upravljanje odnosov med državami) izpostavi funkcije svetovanja in oblikovanja ter izvrševanja (temeljnih usmeritev) ZP. Po mnenju avtorja (*ibid.*) države na tak način preko svojih formalnih in neformalnih¹⁸ kanalov koordinirajo in zagotavljajo implementacijo ključnih

¹⁷ Poleg naštetih Dunajska konvencija o konzularnih odnosih govori še o drugih konzularnih funkcijah: (i) seznanjenje z vsemi dovoljenimi sredstvi, s pogoji in razvojem trgovinskega, gospodarskega, konzularnega življenja države sprejemnice, (ii) izdajanje potnih listin državljanom države pošiljateljice ter vizumov državljanom drugih držav, (iii) opravljanje notarskih opravil kot tudi nekaterih administrativnih nalog, (iv) varstvo interesov mladoletnih in opravilno nesposobnih oseb, državljanov države pošiljateljice, (v) zastopanje državljanov države pošiljateljice pred sodišči in drugimi organi države sprejemnice (ob pridržku veljavne prakse države sprejemnice), (vi) dostavljanje sodnih aktov ali drugih uradnih listin, (vii) uresničevanje pravice do nadzora nad pomorskimi in rečnimi ladjami ter letali države pošiljateljice (v skladu z zakoni države sprejemnice) in (viii) uresničevanje vseh drugih nalog, ki jih je država pošiljateljica zaupala konzulatu in jih zakoni države sprejemnice ne prepovedujejo (Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, 5. člen).

¹⁸ Kot neformalne kanale izvrševanja diplomatskih funkcij lahko štejemo vse tiste oblike, ki jih Berridge (2005: 132—143) uvršča med t. i. nekonvencionalno ali neuradno (bilateralno) diplomacijo«. Po mnenju avtorja so to interesni oddelki (*interests sections*), predstavništva (*representative offices*) in *front missions*. Ob tem velja izpostaviti tudi Jazbeca (2004: 232), ki pravi, da se je vloga diplomacije/diplomata v globalizacijskem okolju občutno spremenila v smer neformalnega delovanja diplomatskih agentov, saj se

(splošnih ali specifičnih) interesov posamezne države. Medtem ko Satow (1995: 4) opredeli diplomacijo kot dejavnost, katere poglavitna značilnost je razvijanje (vzpostavljanje) meddržavnih (uradnih) odnosov na miroljuben način, pa Simoniti (1995: 8—9) sprva izpostavi 'etično' komponento diplomacije, ko pravi, da »diplomacija /.../ ni nič drugega kot veščina in sposobnost uporabe duha in razuma zato, da ustvarimo sožitje med različno hotečimi. Prava diplomacija ima torej svoje temeljno etično poslanstvo, po katerem je nadaljevanje življenja različnih pomembnejše kot pa uničenje ali smrt.« (*ibid.*), nato pa kot funkcijo multilateralne diplomacije¹⁹ izpostavi zmožnost zagotovitve nemotenega delovanja mednarodnega sistema, v katerem so prisotni različni akterji z različnimi interesi.

Ker vse te definicije diplomacije večinoma izpostavljajo funkcionalni vidik le-te, velja razmisliti o strukturnih značilnostih diplomacije. Jazbec (2004: 232) ugotavlja, da je diplomacija organizacija, »sestavljena iz zunanjega ministrstva in diplomatsko-konzularnih predstavništev, povezanih v predstavniško mrežo, [ki] izvaja procese, namenjene uresničevanju zunanje politike, in s svojo dejavnostjo zagotavlja potrebne informacije za nosilce zunanjepolitičnega odločanja« (*ibid.*). Podoben pristop ubere tudi Berridge (2005: 5), saj zaključuje, da ima večina držav poleg svoje predstavniške mreže tudi ministrstvo (najpogosteje je to MZZ), ki dejavnost diplomatskih in konzularnih predstavništev administrira, usklajuje ter opravlja še nekatere druge funkcije.²⁰ Hkrati avtor (*ibid.*) izpostavlja, da takšna ureditev ni nekaj samoumevnega, saj je razvoj zunanjih ministrstev (oz. državnih organov, ki bi 'pod eno streho' usklajevali delo predstavniške mreže) potekal kasneje kot vzpostavitev prvih diplomatskih in konzularnih

»diplomati bistveno manj usmerjajo na klasično pridobivanje informacij o subjektu akreditacije, temveč se osredotočajo na njihovo tolmačenje in posledice, ki jih imajo različni dogodki /.../. Zato morajo diplomati dobro poznati način sprejemanja odločitev v državi sprejemnici, vplivne dejavnike in imeti stike na visokih političnih in drugih nivojih« (*ibid.*).

¹⁹ Simoniti (1995: 7) meni, da je multilateralna diplomacija po vsebini, nalogah in ciljnih povsem enaka dvostranski (bilateralni) diplomaciji.

²⁰ Med temi velja izpostaviti: (i) rekrutacijo, (ii) celovito podporo diplomatskim in konzularnim predstavništvom, (iii) svetovanje, (iv) koordinacijo politik, (v) komunikacijo z diplomatskim zborom in (vi) javno diplomacijo (Berridge 2005: 10—18).

predstavništev (tako je v večini (evropskih) držav zunanje ministrstvo bilo vzpostavljeno šele v drugi polovici 18. stoletja ali v sredini 19. stoletja).

Ob omenjenih vlogah (funkcijah) diplomacije velja opozoriti še na funkcijo opazovanja,²¹ ki jo izpostavlja Benko (1997a: 259) in ji pripisuje posebej pomembno vlogo; primarni cilj te funkcije naj bi namreč bilo raziskovanje strukturne moči²² države prejemnice oz. proučevanje možnih sprememb najpomembnejših družbenih in političnih (temu bi lahko mirno dodali vsaj še gospodarskih) tokov, »ki bi imeli večje posledice za mednarodne politične in druge odnose« (*ibid.*).

2.1.2.2 EKONOMSKA SREDSTVA

Vse od industrijske revolucije naprej se je potreba po koriščenju surovinskih in drugih virov med subjekti mednarodnih odnosov (prvenstveno v tem kontekstu govorimo o državah) povečevala, saj so bili ti viri nujno potrebni za nemoten družbeni in gospodarski razvoj. Ker pa v primeru omenjenih virov nikakor ne moremo govoriti o enakomerni porazdeljenosti/sorazmernosti teh virov med vsemi subjekti (v prvi vrsti na to vpliva geografski dejavnik in velikost ozemlja), prihaja med državami do logične 'tekmovalnosti' za takšne vire. Zato nas nikakor ne preseneča velik pomen, ki ga države v sodobni mednarodni skupnosti pripisujejo ekonomskim sredstvom ZP.

²¹ Čeprav opazovalna funkcija v Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih ni nikjer eksplicitno omenjena, druge funkcije (obveščanje, zaščita interesov ipd.) implicitno predpostavljajo opazovanje kot tisto dejavnost, ki v veliki meri zagotavlja nemoteno izvrševanje temeljnih funkcij diplomacije.

²² Strange (1995: 30) opredeli dve vrsti moči v politični ekonomiji: strukturno (ki postaja po mnenju avtorice vedno pomembnejša) in relacijsko moč. Zadnja predstavlja »moč, ki jo ima A, da vpliva na B, da stori nekaj, kar sicer ne bi storil.« (*ibid.*). Po drugi strani pa strukturna moč vpliva na vsebino (oblikovanje, opredeljevanje) globalne politične ekonomije, saj »pomeni moč odločanja o tem, kako se opravlja določene stvari, moč oblikovati okvire, znotraj katerih se vzpostavljajo odnosi med državami, ljudmi ali podjetji« (Strange 1995: 31). Med osrednje vire strukturne moči avtorica (Strange 1995: 32) prišteva (i) nadzor nad varnostjo, (ii) nadzor nad proizvodnjo, (iii) nadzor nad posojili in (iv) nadzor nad znanjem, prepričanji in idejami.

Če poskušamo definirati ekonomska sredstva lahko ugotovimo, da gre za »katere koli ekonomske zmogljivosti, institucije, tehnike ali pa politiko, ki jih uporabljajo države za to, da uresničujejo cilje v svoji zunanji politiki ali pa imajo pomembne mednarodne posledice« (Benko 1997a: 263). Cilji, o katerih govori Benko in za katere naj bi bila ekonomska sredstva uporabljena, so lahko sledeči (*ibid.*):

- ekonomski (npr. pridobitev nujno potrebnih surovinskih virov, kot tudi vse pomembnejšega dostopa do znanja in informacij);
- politični (povečanje mednarodno-političnega vpliva/odvisnosti ene države od druge);
- vojaški (npr. namestitev vojske na ozemlju druge države);
- psihološki (v tem primeru bi lahko govorili o bolj 'latentnih' ciljih, kot je npr. pridobivanje naklonjenosti javnega mnenja druge države ali njenih elit).

Ugotovitve Benka so za našo raziskavo izredno pomembne, saj eksplicitno nakazujejo, da nikakor ni nujno, da so ob uporabi ekonomskih sredstev v ZP v ozadju zgolj ekonomski interesi.

Preden preidemo na tretji sklop sredstev ZP, na sredstva prisiljevanja, velja na kratko predstaviti temeljne načine (prakse) izvrševanja ekonomskih sredstev. V grobem lahko le-te razdelimo na dva večja sklopa: na carinske (*tariff instruments*) in na necarinske omejitve (*non-tariff instruments*). Pri tem velja opozoriti, da imajo necarinske omejitve (v okviru gospodarskega delovanja) pogosto podoben učinek kot klasične carinske omejitve, le da so takšna sredstva, kot opozarja Bozyk (2006: 82), zelo raznolika, v večini pa gre za administrativne restrikcije, ki jih vlada določene države predpiše za doseg ekonomskih in (morebiti) tudi neekonomskih ciljev.

Medtem ko so med carinskimi omejitvami najpogosteje razširjene uvozne carine (poleg teh poznamo še izvozne, specifične, kombinirane in druge carine), pa v sklop necarinskih omejitev med drugim sodijo kvote,²³ izvozni ali/in uvozni embargo,²⁴ kvalitativne

²³ Kvote lahko opredelimo kot kvantitativne omejitve (dovoljen je npr. uvoz le določenega števila enot nekega blaga), ki jih uvede država in s tem neposredno nadzoruje uvoz določenega blaga. Najpogostejši

omejitve (standardi),²⁵ uvozne in izvozne licence, šikaniranje²⁶ idr. (Babin in Isačenko 2006: 159—164, Bozyk 2006: 82—89, Benko 1997a: 264—265,).²⁷

Kot posebno obliko uporabe ekonomskih sredstev ZP velja omeniti t. i. tehniko ekonomskega vojskovanja ali *short of war*, ki je bila pogosto uporabljena v obdobju medblokovske ureditve sveta in za katero je značilna uporaba številnih različnih oblik izvoznih in uvoznih državnih omejitev in nadzorov s ciljem političnega vpliva na druge mednarodne subjekte (Benko 1997a: 266). Benko (*ibid.*) tako navaja primer Združenih držav Amerike (ZDA), ki so med hladno vojno na svojem ozemlju s pomočjo svojih zaveznikov kopičile zaloge strateško pomembnih surovin, ne le z namenom ustvarjanja primernih zalog (npr. za primer vojne), temveč tudi s ciljem onemogočanja dostopa do takšnih surovin svojemu sovražniku (SZ in njenim 'satelitom'). V ospredju so bili torej povsem politični in v bistveno manjši meri ekonomski interesi (*ibid.*).

razlog za uvedbo (uvoznih) kvot je zaščita domačih proizvajalcev (Gandolfo 1994: 123, Salvatore 1998: 258).

²⁴ Gre za najbolj restriktivno obliko necarinskih omejitev, saj embargo pomeni popolno omejitev pretoka (določenega) blaga, storitev itd. Običajno je embargo vzpostavljen proti določeni državi (ali skupini držav) zaradi najrazličnejših razlogov: varnostnih, političnih, ekonomskih itd., s strani ene ali več držav (primer kolektivnega embarga so npr. ekonomske sankcije OZN) (Bozyk 2006: 82).

²⁵ Gre za izredno širok spekter možnih administrativnih standardov (varnostne, tehnične, zdravstvene, okoljevarstvene idr. zahteve). Kot opozarja Salvatore (1998: 263) nekateri od teh standardov dejansko služijo legitimnemu namenu (npr. zagotovitvi določene stopnje varnosti potrošnikom določenega uvoženega blaga), vendar so še vedno pogosti primeri, ko so v ozadju uvedb administrativnih standardov povsem drugi razlogi (npr. zaščita domačih proizvajalcev) (Salvatore 1998: 263, Gandolfo 1994: 134).

²⁶ Šikaniranje (za katerega lahko rečemo, da je še posebej razširjeno v tranzicijskih državah) pomeni vpeljavo in uporabo pogosto nelogičnih in ne dovolj eksplicitnih administrativnih pravil, ki dovoljujejo fleksibilno tolmačenje in s tem stalno menjavo 'pravil igre'. Obenem se akterji v takšnem sistemu ne morejo zanešati na uporabo sodnih mehanizmov, administrativne oblasti pa ne nosijo finančne in administrativne odgovornosti za svoje (neučinkovito in/ali nelegitimno) delovanje (Babin in Isačenko 2006: 162).

²⁷ Več o carinskih in necarinskih omejitvah prim.: Babin in Isačenko (2006), Bozyk (2006), Salvatore (2004), Gandolfo (1994) itd.

Tehnika ekonomskega vojskovanja je bila prav tako v ospredju več kot desetletje (1990—2003) trajajočih (v prvi vrsti ekonomskih) sankcij proti Iraku.²⁸ Če je namreč bil cilj sankcij, vzpostavljenih takoj po invaziji Iraka na Kuvajt, jasen (umik iraških čet iz Kuvajta), pa je bil cilj ekonomskih sankcij po koncu vojaške operacije »Puščavski vihar« drugje. ZDA so sicer trajanje 'povojnih' sankcij (vzpostavljenih z resolucijo VS OZN 687) utemeljevale z nesodelovanjem iraških oblasti z Mednarodno agencijo za jedrsko varnost (IAEA) pri vprašanju razoroževanja oz. inšpekcij iraškega orožja za množično uničenje (jedrsko in biološko orožje). Vendar, če je bilo temu tako, zakaj ZDA (skozi odločanje v OZN) niso umaknile nekaterih sankcij v trenutku, ko so iraške oblasti začele sodelovati z inšpektorji IAEA (npr. leta 1993) in na ta način (vsaj deloma) izpolnile obveznosti, opredeljene z resolucijo VS OZN 687? Odgovor se skriva v spremembi cilja zunanje politike ZDA v Iraku: slednji namreč ni bil več implementacija resolucij VS OZN (in posledično razorožitev Iraka), temveč odstranitev Saddama Husseina z oblasti. To potrjuje tudi izjava takratnega ameriškega predsednika Billa Clintona, ki je leta 1997 izjavil, da bodo sankcije trajale toliko časa, dokler bo Saddam Hussein na oblasti. Ekonomska sredstva so tako bila uporabljena za doseg povsem neekonomskih ciljev (zamenjava političnega režima v drugi državi) (Cortright idr. 2000: 56; Al-Samarrai 1995: 135).

²⁸ Sankcije so bile vzpostavljene nemudoma po invaziji Iraka na Kuvajt (avgusta 1990), ko je bila sprejeta prva (izmed sedemdesetih, ki so sledile v naslednjih letih) resolucija Varnostnega sveta OZN 660, ki je od Iraka zahtevala brezpogojni umik čet iz Kuvajta. Naslednja resolucija VS (Res. VS OZN 661, sprejeta šest dni po začetku invazije), je na podlagi sedmega poglavja Ustanovne listine OZN (kolektivni ukrepi v primeru ogrožanja mednarodnega miru in varnosti) že vzpostavila številne ekonomske in gospodarske sankcije (med drugim so bile z omenjeno resolucijo vzpostavljene popolna trgovinska blokada (blokada uvoza in izvoza), blokada finančnih transakcij (izjema so bila zdravila in nujna medicinska oprema) ter blokada zračnega prometa. Ker Irak zahteve ni izpolnil je sledila prva zalivska vojna oz. operacija »Puščavski vihar« (pod vodstvom oboroženih sil ZDA) (Res. VS OZN 661, 1990; Cortright, Lopez idr. 2000: 39).

2.1.2.3 SREDSTVA PRISILJEVANJA (VOJAŠKA SILA)

Sredstva prisiljevanja se najpogosteje manifestirajo skozi uporabo vojaške sile državnih oboroženih enot in imajo (vsaj) dvojno vlogo (White 2005: 327, Benko 1997a: 270):

- v kombinaciji z diplomacijo so bila sredstva prisiljevanja (torej vojaška sila) uporabljena že v nešteti primerih (npr. kot element, ki spodbudi ali prisili eno ali več strani k začetku diplomatskih pogajanj);²⁹
- kot neposredno sredstvo za vojaško posredovanje (vojaške operacije).

Čeprav številni mednarodno-pravni sporazumi in določbe eksplicitno omejujejo ne le uporabo vojaške sile v vojne namene, temveč celo grožnje s silo (primer je Ustanovna listina Združenih narodov, ki v 2. členu jasno govori o tem, da se države morajo v primerih sporov vzdržati uporabe vojaške sile in da morajo takšne spore rešiti na miren način in z mirnimi sredstvi), so sredstva prisiljevanja stalnica tudi v sodobnih mednarodnih odnosih.³⁰

²⁹ Kot primer takšne strategije lahko ponovno navedemo Irak: takoj po iraški invaziji na Kuvajt (avgusta 1990) je mednarodna skupnost (skozi sprejeto resolucijo Varnostnega Sveta OZN 660) poskušala po diplomatski poti (uporaba mirnih sredstev reševanja sporov) doseči umik iraških čet iz Kuvajta. Ker Irak, kljub številnim diplomatskim aktivnostim in sankcijam, vzpostavljenim s strani mednarodne skupnosti (Res. VS OZN 661, 687 itd.) svojih čet ni umaknil, je mednarodna skupnost skozi vojaško posredovanje dokončno prisilila Irak k končanju agresije (in začetku pogajanj o meji, o razoroževanju ipd.).

³⁰ Zadnji (in eden bolj odmevnih) primer uporabe vojaških sredstev prisiljevanja je vojaški napad in invazija ZDA na suvereno državo Irak leta 2003, ki v skladu z Resolucijo Generalne Skupščine OZN 3314 (resolucija bila sprejeta leta 1974) pomeni agresijo in s tem kršitev mednarodnega prava. Ob odhodu s položaja generalnega sekretarja OZN (decembra 2006) je omenjeno vojno (agresijo) Kofi Annan označil celo kot največji poraz svojega kabineta v času njegovega vodenja svetovne organizacije (tiskovna konferenca Kofija Annana, 19. december 2006).

2.2 RAZMERJE MED EKONOMIJO (MEDNARODNIMI EKONOMSKI ODNOSI) IN DIPLOMACIJO

V nadaljevanju teoretičnega dela naloge je potrebno najprej opredeliti razmerje med ekonomijo in diplomacijo (kako se je to razmerje spreminjalo/dopolnjevalo skozi zgodovino, možna razmerja oz. vplivi ene sfere na drugo ipd.), nato predstaviti teoretične poglede na ekonomsko diplomacijo ter hkrati opozoriti na vsebinske razlike med obstoječimi sorodnimi teoretičnimi pristopi in koncepti (ekonomsko državništvo, ekonomska zunanja politika, ekonomska gospodarska diplomacija itd.). Šele na podlagi predstavljenih pojmov in razvoja konceptualnega okvira bo mogoče področje te naloge (tj. ekonomske diplomacije) jasno omejiti in določiti ter posledično preiti na raziskovalni del naloge.

2.2.1 EKONOMSKA KOMPONENTA DIPLOMACIJE

Večina avtorjev (Carriere 2003, Udovič 2007, Wright 2004) se strinja, da je ekonomska komponenta v diplomaciji prisotna že dalj časa in da posledično ne moremo govoriti o prepletu/vplivu ekonomije in diplomacije kot fenomenu 20. stoletja. Diplomatski (oz. v tem kontekstu mogoče bolje rečeno zunanjepolitični) odnosi vladarjev so se namreč (kot je že bilo nakazano v opombi št. 10) še pred nastopom srednjega veka nanašali (poleg vprašanja vojne oz. miru) prav na razvijanje 'dobrososedskih' gospodarskih odnosov, v ospredju katerih so tako bili trgovinski sporazumi, ki so vsem vpletenim subjektom zagotavljali določeno ekonomsko/gospodarsko korist (npr. trgovanje s sužnji, zlatom v starem Egiptu itd.). Takšna tradicija uporabe diplomatskih tehnik in funkcij za doseg ekonomskih (gospodarskih) ciljev se je nato prav tako nadaljevala v stari Grčiji (Potjomkin 1947: 25—39; Jazbec 1997: 15; Wright 1977/2004: 56—78 v Udovič 2007: 116).

Z razmahom in hitrejšim razvojem mednarodne trgovine se je v srednjem veku začel vzporedno razvijati tudi konzularni sistem, saj so bili t. i. konzuli sprva sodniki, ki so

posredovali v sporih med političnimi entitetami.³¹ Kasnejši razvoj je pomenil začetek pošiljanja konzulov v druge države, kar se je zgodilo nekje v 16. stoletju; tako so konzuli iz lokalnih trgovskih predstavnikov postopno prešli v uradne državne predstavnike, ki so jih države začele pošiljati v druge države s prvenstvenim ciljem diplomatske zaščite gospodarskih interesov države pošiljateljice. Čeprav so države v naslednjih stoletjih začele z odpiranjem stalnih diplomatskih predstavništev in se je posledično pomen konzulov v nekaterih obdobjih zmanjševal (kot npr. v 18. in 19. stoletju)³², so se konzularne službe uveljavile kot nujno potreben mehanizem izvrševanja zunanje politike držav (posebej na področjih, povezanih z zaščito trgovskih interesov) in se tako postavile ob bok razvijajoči se klasični diplomaciji v obliki stalnih diplomatskih predstavništev. Kljub omenjenemu zmanjšanju pomena ekonomske komponente v 18. in 19. stoletju, je večina evropskih velesil profesionalizirala svojo konzularno službo z uvedbo poklicnih konzulov v 19. stoletju (sprva Francija, nato še Britanija leta 1825 in druge države) (Simoniti 1994: 9—11).

S tem krajšim pregledom zgodovine razvoja konzularnih odnosov smo opozorili na pomen, ki ga je ekonomska komponenta (dolgo časa je bila ta reducirana na trgovino) imela v zunanjih odnosih in diplomaciji držav v preteklih stoletjih, in tako ustvarili 'podlago' za razmislek o vlogi ekonomije v diplomaciji (oz. o prepletu in razmerju obeh področij) v 20. stoletju.

Po mnenju Udoviča (2007: 117) je tekom celotnega 20. stoletja politična komponenta diplomacije ohranjala primat nad ekonomsko komponento, pa čeprav avtor (*ibid.*) navaja nekatere primere, ki le-to zanikajo in kažejo na pomembnost ekonomske zunanje politike:

³¹ Konzul je največkrat nastopil v vlogi rabsodnika oz. arbitra v sporih med mornarji in trgovci (oz. samo med samimi trgovci). Medtem ko so beneške republike začele z izmenjavo konzulov pred ostalimi evropskimi narodi (že v 11. stoletju), pa so druge evropske sile začele s takšno prakso nekoliko kasneje: Angleži so npr. svojega prvega konzula poslali v Italijo šele leta 1485, kasneje so odposlali še konzule na Nizozemsko, Švedsko, Norveško ipd. (Simoniti 1994: 10).

³² Kot opozarja Udovič (2007: 117) se je vpliv ekonomske komponente v diplomaciji (ergo ekonomske diplomacije) bistveno zmanjšal v času francoske revolucije, ko je politična komponenta prevladala nad ekonomsko.

med temi velja še posebej izpostaviti t. i. Marshallov načrt,³³ ki ga je ameriška administracija zasnovala po 2. svetovni vojni s ciljem povojne (ekonomske) obnovitve skorajda docela porušene in od vojne 'izčrpane' Evrope.

Pomen ekonomske komponente se je v diplomaciji ponovno bistveno povečal v zadnjih desetletjih 20. stoletja, ko morajo države v času globalizacije (kar med drugim pomeni tudi liberalizacijo svetovnih trgov) »na vse možne načine pospeševati mednarodno sodelovanje gospodarstev, in sicer s ciljem doseganja višje blaginje za državljane«. ³⁴ Za takšno dejavnost države izkoriščajo vsa razpoložljiva sredstva, zlasti pa diplomacijo (*ibid.*).

V naše razmišljanje o prepletu ekonomije in diplomacije (oz. vpliva ekonomskega faktorja na diplomacijo) je na tem mestu potrebno vključiti ugotovitve francoskega avtorja Carron de la Carrierja, ki je leta 1998 izdal delo »Ekonomska diplomacija - diplomat in trg«. Avtor v tem delu poleg možnih teoretičnih okvirov razmišljanja o pomenu in vlogi ekonomske diplomacije ter obširnega zgodovinskega pregleda razvoja le-te ponudi prav tako tri možne oblike odnosa/vpliva obeh sfer, kot so se izoblikovale skozi zgodovino, in sicer: (i) diplomacija, ki podpira ekonomijo, (ii) diplomacija, ki oskrbuje ekonomijo, in (iii) diplomacija, ki si je podredila ekonomijo (Carron de la Carriere 2003: 18—52). Zaradi pomembnosti avtorjevega razumevanja ekonomske diplomacije za našo raziskavo (še posebej v delu opredelitve teoretičnih izhodišč in temeljnih predpostavk) velja v nadaljevanju vsako od predstavljenih razmerij predstaviti.

³³ Marshallov načrt je bil sprejet v ameriškem kongresu leta 1948, ime pa dobil po njegovem avtorju, takratnemu zunanjemu sekretarju ZDA Georgu Marshallu. Načrt je predvidel zagotavljanje finančne in gospodarske pomoči zahodnoevropskim državam, kar bi hkrati pomenilo zagotovitev stabilnega tržišča za 'zdravo' ameriško gospodarstvo, ki je ostalo po 2. svetovni vojni praktično nedotaknjeno (U.S. Department of State 2007, dostopno na: http://usinfo.state.gov/eur/europe_eurasia/marshall_plan_60th.html, 20. februar 2007).

³⁴ Na tem mestu je potrebno opozoriti, da je predstavljena oblika vpliva ekonomskih vidikov na diplomacijo še nepopolna, saj predpostavlja le pozitivni(e) cilj(e) in namen(e) (»doseganje višje blaginje za državljane«) takšne usmeritve ter pri tem zanemarija možne negativne načine uporabe ekonomskih sredstev v diplomaciji.

2.2.1.1 DIPLOMACIJA, KI PODPIRA EKONOMIJO

Takšen odnos med diplomacijo in ekonomijo je prevladoval več stoletij, saj je bila ena temeljnih nalog diplomacije do razvoja politične komponente ravno zaščita državljanov matične države in njihovih interesov v tujini. Ker pa so bili interesi državljanov (npr. trgovinskih popotnikov, morjeplovcev itd.) več stoletij povezani predvsem s trgovinsko dejavnostjo, je razumljivo, da je diplomacija služila predvsem kot sredstvo zaščite trgovine (ekonomski dejavnik) - od tod tudi funkcija diplomacije, ki podpira ekonomijo. V skladu s povedanim je še toliko bolj razumljivo, da se je začela konzularna funkcija diplomacije (ergo zaščita (v prvi vrsti gospodarskih) interesov svojih državljanov v tujini oz. podpora ekonomskih dejavnosti) razvijati že v 15. in 16. stoletju (Carron de la Carriere 2003: 18—19).³⁵

2.2.1.2 DIPLOMACIJA, KI OSKRBUJE EKONOMIJO

Če prej predstavljeno razmerje med ekonomijo in diplomacijo (diplomacija, ki podpira ekonomijo) predpostavlja zgolj pasivno vlogo diplomacije (oz. bolje rečeno diplomatskih sredstev), pa je nadaljnji razvoj mednarodnih ekonomskih in političnih odnosov zahteval tudi bolj aktivno vlogo diplomacije, ki je začela »oskrbovati« ekonomijo. Carron de la Carriere (2003: 21) v tem kontekstu govori o pomenu diplomacije pri zagotavljanju trgovinskih poti, spodbujanju meddržavnih ekonomskih in gospodarskih odnosov, zagotovitvi oskrbovalnih virov (tu gre še posebej izpostaviti obdobje kolonializma),³⁶ podpiranju gospodarskih subjektov v drugih državah itd. Pri vseh teh zunanje/mednarodno ekonomskih dejavnostih je namreč diplomacija (s pomočjo diplomatskih sredstev, kot so pogajanja o trgovinskih in finančnih sporazumih, srečanja

³⁵ Več o tem glej poglavje 4.2.1.

³⁶ Več o vzrokih in ciljih kolonialnih politik velesil prim. Carron de la Carriere (2003), Benko (1997a), Benko (1997b) in Morgenthau (1995).

na najvišjem vrhu, delovanje konzularnih in/ali diplomatskih predstavništev ipd.)³⁷ aktivno sodelovala in bistveno pripomogla k razvoju svetovne ekonomije in zunanje ekonomskih odnosov držav.

Kot primer takšnega zunanjepolitičnega pristopa velja navesti kolonizacijo afriške celine. Šele dolgoletna diplomatska pogajanja med evropskimi velesilami med leti 1876 (ko je belgijski kralj Leopold II sklical 'znanstveno' konferenco o območjih v Afriki, kjer teče reka Kongo) in 1885 (ko se je končala t. i. berlinska konferenca, na kateri je sodelovalo štirinajst evropskih držav) so pripeljala do kolonialne delitve (oz. bolje rečeno do vzpostavitve 'pravil', na podlagi katerih so lahko evropske velesile izkoriščale omenjeno območje) precejšnjega dela afriške celine. Predstavniki sodelujočih držav so se na berlinski konferenci dogovorili (izpogajali), da bo vsaka država pred kolonizacijo novega območja o tem obvestila druge države ter da se ob nekaterih območjih struge reke Kongo vzpostavijo območja proste trgovine. Afrika je bila tako razdeljena na podlagi ekonomskih interesov in uporabe diplomatskih sredstev (Carriere 2003: 26—27).

³⁷ Na tem mestu smo uporabili izraz diplomatska in konzularna predstavništva (in ne pogosto nekritično uporabljen termin diplomatsko-konzularna predstavništva), saj ocenjujemo, da je potrebno obe dejavnosti (oz. obliki zunanjepolitičnega delovanja države) jasno ločiti. Dikcija »diplomatsko-konzularno« predstavništvo namreč *a priori* predvideva izvajanje obeh dejavnosti (diplomatske in konzularne), čeprav se (lahko) obe dejavnosti, v skladu z mednarodnim pravom, izvršujeta povsem samostojno. Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (DKKO) namreč v 2. členu jasno določa, da soglasje (med državama) o vzpostavitvi diplomatskih odnosov vsebuje, če ni drugače določeno, tudi soglasje k vzpostavitvi konzularnih odnosov. Hkrati pa tretji odstavek istega člena govori o tem, da se lahko izvrševanje konzularnih odnosov nadaljuje tudi brez diplomatskih odnosov med državama (dikcija omenjenega člena dejansko pravi, da prekinitev diplomatskih odnosov *ipso facto* nima za posledice tudi prekinitev konzularnih odnosov). Posledično imata lahko dve državi konzularne odnose, ne da bi pri tem imeli tudi diplomatske odnose (in seveda obratno) (James 1991: 347). Podobno ugotavlja tudi Jazbec (1997: 15), ko pravi, da so med obema vrstama odnosov še vedno ostale pomembne razlike, in to kljub ugotovitvi avtorja, da se je prvotno razlikovanje med diplomatsko in konzulsko funkcijo postopoma precej zblížalo.

2.2.1.3 DIPLOMACIJA, KI SI JE PODREDILA EKONOMIJO

Če smo do sedaj poudarjali pomen diplomacije kot sredstva, s pomočjo katerega so države v preteklih stoletjih razvijale interesne sfere svojih ekonomij (in je zatorej bil poudarjen ekonomski dejavnik), pa je v minulem stoletju (še posebej v drugi polovici) zaslediti drugačen pristop; države so namreč začele uporabljati ekonomska sredstva za doseg svojih zunanje-političnih ciljev. Tako je prišlo do tretje vrste razmerja med ekonomijo in diplomacijo - diplomacija, ki si je podredila ekonomijo (Carriere 2003: 42). V praksi to pomeni, da v ospredju ni več vprašanje, kako lahko diplomacija koristi ekonomskim odnosom države, temveč kako lahko države kar se da optimalno izkoristijo ekonomska sredstva pri svoji zunanje-politični dejavnosti (kar npr. pomeni, da države izkoristijo delovanje gospodarskega subjekta svoje države kot možen kanal vpliva na sprejemanje odločitev, implementacijo strategije druge države ipd.). Skratka, v tem kontekstu govorimo o »vseh možnih [ekonomskih] vzvodih, ki jih lahko države uporabijo za utrditev svojega položaja v mednarodnih odnosih« (Carriere 2003: 43).

Čeprav smo že poudarili, da je takšen odnos med ekonomijo in diplomacijo najbolj značilen (ali celo prevladujoč) v drugi polovici 20. stoletja, pa Carriere (2003: 43—44) najde primere uporabe ekonomskih sredstev za doseg zunanje-političnih ciljev tudi v politikah držav v 19. stoletju. Tako so mnoge evropske države z uporabo finančnih instrumentov (kot je npr. zagotavljanje finančnih posojil) poskušale vplivati na notranje-politične in ekonomske razmere v drugih državah. V primeru finančnih posojil je to pomenilo (ne)posreden nadzor nad finančno politiko države posojilojemalke. Te države so bile (praviloma) vsaj v določenem časovnem obdobju nezmožne odplačevati posojil in s tem izpolnjevati svoje obveznosti. Posledično so temu sledile grožnje z odpovedmi novih posojil in s tem še večji pritiski, diplomatski protesti, grožnje s silo, ekonomske sankcije ipd. V drugi polovici 19. stoletja najdemo več takšnih primerov: v Egiptu leta 1876, Turčiji leta 1881, Grčiji 1898 itd.) (*ibid.*).

Hkrati lahko zasledimo tudi obraten proces, ki se je kazal kot onemogočanje dostopa do virov financiranja s ciljem vplivanja na zunanje-politični (in/ali gospodarski) položaj

druge države. Ko je Rusija ob koncu 19. stoletja iskala vire financiranja za pospešeno gradnjo svojega železniškega sistema, je Bismarck zaprl (s pomočjo pritiskov na takratne nemške finančne institucije) možne kanale za pridobivanje finančnih posojil v Nemčiji. S takšno politiko je želela Nemčija upočasniti proces izgradnje ruskega železniškega sistema, saj bi s tem (med drugim) zavarovala nemške proizvajalce kmetijskih pridelkov, ki bi bili lahko drugače ogroženi zaradi ruskega izvoza cenovno ugodnejših ruskih kmetijskih pridelkov (še posebej pšenice) (Carriere 2003: 45; Potjomkin 1947).

Oba prikazana primera nista pokazala le na pojavnost uporabe ekonomskih sredstev za doseg zunanjepolitičnih ciljev v drugi polovici 19. stoletja, temveč sta tudi nakazala pot razvoja in pomen ekonomske diplomacije v 20. stoletju. Omenjene in podobne prakse so se namreč v prejšnjem stoletju ustalile v tolikšni meri, da se Carriere sprašuje, ali »lahko [sodobna] diplomacija sploh obstaja brez tesnih povezav z ekonomijo?« (Carriere 2003: 51). Na podlagi do sedaj predstavljenih pogledov nas ne preseneča, da na drugem mestu avtor poda povsem trdilen odgovor. Celo več. Zapiše namreč, da diplomacija brez ekonomije ne obstaja več (Carriere 2003: 51). Svojo tezo avtor utemeljuje s številnimi primeri mednarodnopolitičnih odnosov med državami (tako na bilateralni, kot tudi na multilateralni ravni), ki po njegovem mnenju kažejo na stalno prakso uporabe ekonomskih sredstev v ZP (diplomaciji) držav. Kot najbolj reprezentativen primer avtor navaja odločevalce v ZP ZDA, ki so samo v štirih letih (med leti 1994 in 1998) sprejeli in implementirali več kot šest deset enostranskih pravnih aktov, ki so bili osnovani na ekonomskih sankcijah najrazličnejših vrst (embargo uvoza in izvoza, carinske omejitve, gospodarske blokade ipd.), proti petintridesetim (!) državam sveta.³⁸ Velja poudariti, da v večini primerov v ozadju takšne politike niso bili ekonomski, temveč povsem drugačni, predvsem politični ali varnostni cilji: terorizem, razorožitev, sprememba političnega režima ipd. (Carriere 2003: 122—123).

³⁸ Med temi so najbolj znani primeri Iraka (glej opombo 24), Kube, Irana in Libije (Carriere 2003: 122).

2.3 EKONOMSKA DIPLOMACIJA

Namen tega poglavja je sprva definirati ekonomsko diplomacijo, nato pa pokazati na vsebinske in operativne razlike in podobnosti do drugih (pogosto sorodno uporabljenih, a vsebinsko različnih) terminov oz. raziskovalnih področij.

2.3.1 DEFINICIJA EKONOMSKE DIPLOMACIJE

Kot opozarja Udovič (2007: 117) obstaja v teoriji o mednarodnih odnosih veliko pojmov, ki se uporabljajo kot sopomenke ekonomski diplomaciji, čeprav to niso. Ekonomska diplomacija je po mnenju Udoviča (2007: 120) »skupek političnih in ekonomskih odločitev, ki določajo obnašanje države in podjetij do drugih subjektov mednarodnih ekonomskih odnosov«. Ta definicija nam pokaže na pomen prepletanja tako političnih, kot tudi ekonomskih dejavnikov, ki tako skupaj tvorijo jedro ekonomske diplomacije. Medtem ko Udovič poudarja pomen ekonomskih in političnih odločitev, pa Saner in Yiujeva (2003: 13) govorita o ekonomski diplomaciji kot o področju, ki se ukvarja z zunanje-ekonomskimi politikami na multilateralni ravni (npr. WTO) oz. kot o dejavnosti, ki jo skozi opazovanje in poročanje o ekonomskih politikah tuje države izvršujejo diplomati države pošiljateljice. Nadalje avtorja poudarjata, da ekonomska diplomacija (v skladu s temeljnimi državnimi zunanjepolitičnimi usmeritvami) uporablja ekonomska sredstva bodisi kot 'nagrada' (*ergo* pozitivno), bodisi kot 'kazen' (v negativnem pomenu), kar se včasih imenuje »ekonomsko državništvo«. Podobno ekonomsko diplomacijo definirata tudi Berridge in James (2003: 91), ko poudarjata, da lahko ekonomsko diplomacijo razumemo kot (i) diplomacijo, ki se ukvarja z ekonomskimi vprašanji oz. (ii) kot diplomacijo, ki kot sredstvo svojega delovanja uporablja ekonomska sredstva. Razumevanje ekonomske diplomacije po Sanerju in Yiujevi ter Berridgu in Jamesu nam eksplicitno kaže dve, po našem mnenju **temeljni**, značilnosti ekonomske diplomacije, in sicer, da (i) ekonomska diplomacija vključuje uporabo ekonomskih sredstev in (ii) je lahko tako pozitivna, kot tudi negativna.

Do predstavljenih pogledov/definicij ekonomske diplomacije smo lahko kritični, saj ob izpostavljanju vloge/pomena države (državne ravni) po našem mnenju vsi predstavljeni avtorji zanemarjajo vlogo nedržavnih subjektov (interesna združenja, mednarodne vladne in nevladne organizacije, transnacionalna podjetja, nelegitimni mednarodni subjekti itd.), ki so (lahko) prav tako subjekti ekonomske diplomatske dejavnosti. Kljub temu pa ocenjujemo, da ob upoštevanju osrednje omejitve pričujoče raziskave (proučevanje ekonomske diplomacije RF na ravni država - država) omenjene definicije zadostno teoretsko 'zaobjamejo' področje delovanja ekonomske diplomacije.

Kot smo že ugotovili zgoraj, je definicij ekonomske diplomacije toliko, kolikor je raziskovalcev, ki se s tem vprašanjem ukvarjajo. Kunzeva razume ekonomsko diplomacijo kot »skupek finančnih trgov in makroekonomskih politik centralnih bank, finančnih ministrstev, ekonomske administracije in njihovih sodelavcev v zasebnem sektorju« (Kunz po Eckes 1998: 133). Čeprav ta pogled Kunzeve ponuja podrobno obravnavo ekonomskih subjektov, ki naj bi takšno diplomacijo izvajali, pa po našem mnenju hkrati bistveno zanemarija 'politično' komponento ekonomske diplomacije (pogajanja, metode in kanale diplomacije ipd.), ki jo štejemo za neodtujljiv del ekonomske diplomacije. Baldwin (1985: 32, 35) ocenjuje, da lahko termin ekonomska diplomacija uporabljamo kot sopomenko za ekonomsko državništvo, kar definira kot tisto dejavnost držav, ki skozi uporabo ekonomskih sredstev vpliva na številna področja in dejanja drugih subjektov mednarodne skupnosti;³⁹ Rana (2002: 158) je podobno precej širok, saj kot temeljne naloge ekonomske diplomacije izpostavlja naslednja področja:

- promocija trgovine (primarno, ampak ne ekskluzivno, izvoza);
- promocija vhodnih investicij;
- privabljanje ustreznih tehnologij, dostop do centrov znanja, virov intelektualne lastnine ipd.;
- upravljanje z gospodarsko podporo drugim državam;
- širok sklop promocije države (npr. promocija turizma, ipd.).

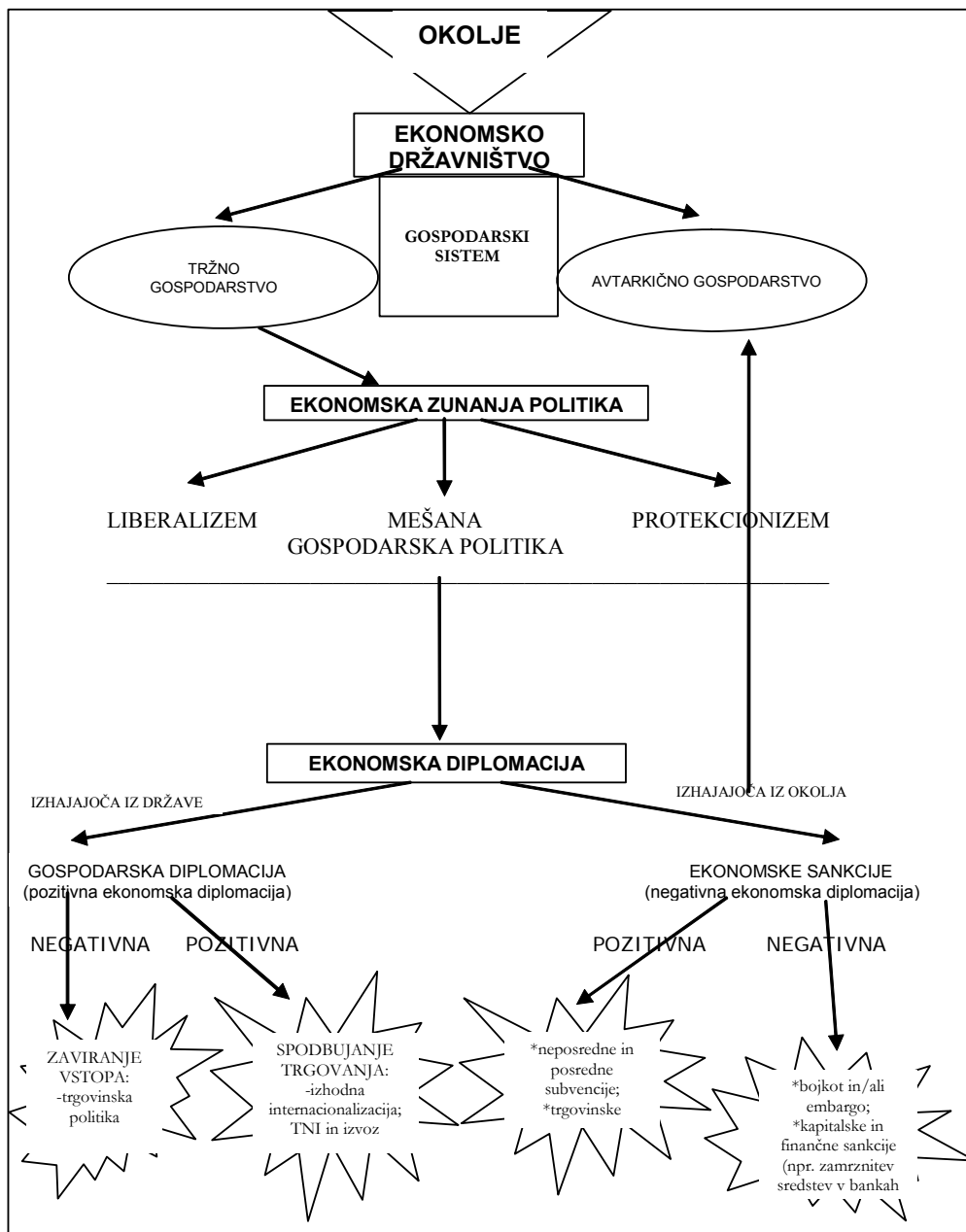
³⁹ Udovič (2007: 117) ugotavlja, da »lahko ekonomsko državništvo razumemo kot najširšo kategorijo ekonomskega udejstvovanja in analize tako na notranjepolitičnem, kot na zunanjepolitičnem področju«.

Sedaj, ko smo predstavili poglede različnih avtorjev na ekonomsko diplomacijo in jo tako tudi opredelili, si velja pogledati odnos med ekonomsko diplomacijo in sorodnimi termini. Na ta način bomo prav tako poskusili umestiti ekonomsko diplomacijo v širši sistem sprejemanja odločitev (in implikacije politik) na področju zunanje ekonomsko-političnih dejavnosti držav.

2.3.2 EKONOMSKA DIPLOMACIJA V SISTEMU ZUNANJE-EKONOMSKE POLITIKE DRŽAV

Ker ocenjujemo, da je prispevek Udoviča (2007) eden prvih poskusov tako celovite sistemizacije pojmov, povezanih z zunanjo-ekonomsko dejavnostjo držav (ekonomsko državništvo, ekonomska zunanja politika, ekonomska diplomacija ipd.), kot tudi umestitve ekonomske diplomacije v celovit sistem zunanje-ekonomskih politik držav, velja v nadaljevanju omenjeno razvrstitev prikazati, nato pa pokazati na možne aplikacije slednje za našo raziskavo.

Slika 2.3.2.1: Umestitev ekonomske diplomacije

Vir: Udovič (2007: 119).⁴⁰

⁴⁰ Udovič, Boštjan (2007): Nove naloge slovenske diplomacije po vstopu Slovenije v Evropsko unijo: ekonomsko-gospodarska diplomacija. V Haček, Miro in Drago Zajc (ur.): *Slovenija v evropski družbi znanja in razvoja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kot lahko vidimo na sliki 2.3.2.1, je ekonomsko državništvo tisto, ki določa smernice zunanje-ekonomske dejavnosti države. Vendar pa je, kot poudarja Udovič (2007: 120), ekonomsko državništvo odvisno od gospodarskega sistema, ki ga določena država ima (oz. ga sama izbira med različnimi modeli): model (bolj ali manj odprtega) tržnega gospodarstva ali avtarkijo (popolnoma zaprto in samozadostno gospodarstvo brez ekonomsko-gospodarskih stikov z drugimi subjekti). V modelu tržnega gospodarstva se v nadaljevanju na podlagi sprejetih okvirov ekonomskega državništva izoblikuje ekonomska zunanja politika⁴¹ (ki je lahko bodisi bolj liberalna bodisi bolj protekcionistična ali mešana). Za konkretno implementacijo le-te pa 'skrbi' ekonomska diplomacija, ki ima lahko pozitiven ali negativen značaj.

Če na tem mestu izpostavimo razdelitev Sanerja in Yiujeve (2003: 12) vidimo, da poskušata avtorja opredeliti podvrste ekonomske diplomacije glede na pomen države v procesu implementacije posameznih podvrst ekonomske diplomacije, kot je to prikazano v spodnji tabeli.

⁴¹ Čeprav obstaja, kot na to opozarja Udovič (2007: 118), med ekonomskim državništvom in ekonomsko zunanjo politiko precej nejasnih ločnic, lahko v skladu s stališčem Cohena in Pastorja (v Baldwin 1985: 33) zapišemo, da ekonomsko zunanjo politiko predstavljajo dejanja aktualnih oblasti (v prvi vrsti izvršnih vej oblasti) s ciljem vplivanja na mednarodne ekonomske odnose. Posledično ekonomsko zunanjo politiko razumemo v ožjem smislu kot ekonomsko državništvo, ki »zgolj« opredeljuje smernice delovanja ekonomske zunanje politike. Na tem mestu velja omeniti stališče Bozyka (2006: 9), ki govori o ekonomski zunanji politiki kot o možnosti vplivanja določene države na zunanje-ekonomske odnose, še posebej na področju menjave blaga in storitev ter tokov proizvodnih faktorjev (kapitala, naravnih virov, tehnologije ipd.). Ta pogled je 'širši' od prej predstavljenega in ga zato lahko primerjamo z definicijo ekonomskega državništva, kot ga je podal Baldwin.

Tabela 2.1: 'Podvrste' ekonomske diplomacije

OSREDNJI AKTER EKONOMSKE DIPLOMACIJE	
Država kot primarni akter	Nedržavni akterji
- ekonomska diplomacija - gospodarska diplomacija	- podjetniška diplomacija (<i>Corporate diplomacy</i>) - poslovna diplomacija (<i>Business diplomacy</i>) ⁴² - diplomacija nacionalnih nevladnih organizacij - diplomacija transnacionalnih nevladnih organizacij

Prirejeno po: Saner in Yiu (2003: 12).

Vendar pa je potrebno poudariti, da je omenjena razdelitev Sanerja in Yijuve (2003: 12) nepopolna, saj zanemarlja številne druge, predvsem nedržavne akterje, ki so lahko prav tako akterji (in ne zgolj subjekti) ekonomske diplomacije: mednarodne vladne organizacije (kot npr. OZN in OECD), nelegitimni subjekti mednarodne skupnosti (teroristične mreže itd.), posamezniki ipd.

Ker nas v nalogi bistveno bolj zanimajo tiste oblike ekonomske zunanje politike, pri katerih je država eden ključnih akterjev (če ne ključni),⁴³ bomo v nadaljevanju predstavili (definirali) le področje gospodarske diplomacije (ostalih podvrst ne bomo posebej predstavljali), nato pa poskušali dosedanje (teoretične) ugotovitve povzeti in izpostaviti tiste ugotovitve, ki so najbolj relevantne za pričujočo nalogo.

⁴² Poslovna diplomacija se, za razliko od podjetniške, ukvarja predvsem z zunanjim okoljem gospodarskega subjekta (vplivanje na spremembo poslovnega okolja, odnos do drugih gospodarskih subjektov, državnih organov ipd.). Medtem pa gre pri podjetniški diplomaciji za odnos znotraj transnacionalnega podjetja (npr. povezovanje in poenotenje standardov in procesov znotraj posameznih enot enega transnacionalnega podjetja). Udovič (2007: 122—123) Razliko med obema vrstama diplomacije lahko opišemo tudi tako: »Lahko bi dejali, da se naloge poslovne diplomacije večinoma prekrivajo z nalogami gospodarske diplomacije, s to razliko, da gre pri gospodarski diplomaciji za odnos država-podjetje, pri poslovni diplomaciji pa za odnos podjetje-podjetje/nedržavni akterji.« (*ibid.*).

⁴³ Kot smo že zapisali v uvodu in v omejitvah pričujočega dela nas namreč tiste oblike ekonomske zunanje politike, ki jih primarno izvršujejo nedržavni akterji, ne zanimajo, saj je cilj naloge raziskati in pojasniti glavne značilnosti ekonomske diplomacije RF (in posledic le-te za druge države). Zatorej so v ospredju tiste oblike ekonomske zunanje politike, pri katerih igra država osrednjo/primarno vlogo.

Gospodarska diplomacija naj bi se v okvirih diplomatskih in konzularnih predstavništev ter paradržavnih institucij (v Sloveniji recimo GZS in JAPTI) ukvarjala predvsem z nudenjem podpore gospodarskim subjektom, ki v tuji državi že delujejo ali pa to šele nameravajo storiti. Cilj takšne gospodarske diplomacije je spodbujati ekonomsko uspešnost podjetij iz svoje države, ki delujejo na tujem in posledično dosegati večjo gospodarsko blaginjo države. Pomemben del gospodarske diplomacije je zato usmerjen v zagotavljanje informacij (v prvi vrsti) gospodarskim subjektom lastne države o priložnostih investiranja, izvoza, o ekonomskem in gospodarskem razvoju tuje države ipd. (Sanerja in Yiu 2003: 13). Prvulović (2006: 9) omenjenim funkcijam dodaja, da gospodarska ekonomija predpostavlja aktivnost države pri promociji in zaščiti interesov nacionalnih podjetij v mednarodnem okolju, pogajanja z vladami držav, kjer matična podjetja že delujejo, pridobivanje informacij, promocijo in še nekatere druge dejavnosti.

2.4 OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV IN KONCEPTOV – POVZETEK

Sedaj, ko smo osvetlili nekatera osrednja teoretska področja ki so nujen predpogoj za konsistentno nadaljevanje te naloge (priprave in izpeljave praktičnega/raziskovalnega dela), bi veljalo najpomembnejše ugotovitve povzeti in na ta način še posebej izpostaviti tista teoretična področja/vsebine, na katere bomo v raziskovalnem delu naloge najbolj pozorni.

Med omenjenimi teoretičnimi področji gre v prvi vrsti izpostaviti termin »ekonomska diplomacija«, ki se (kot smo ugotovili) pogosto uporablja kot ekvivalent nekaterim drugim terminom - kot sta npr. ekonomsko državništvo in ekonomska zunanja politika. Med omenjenimi področji obstajajo dovolj globoke vsebinske razlike, da lahko govorimo o povsem samostojnih (a ne neodvisnih!) sferah delovanja v zunanjih odnosih držav. V skladu s povedanim omenjena področja v tej nalogi razumemo na sledeč način:

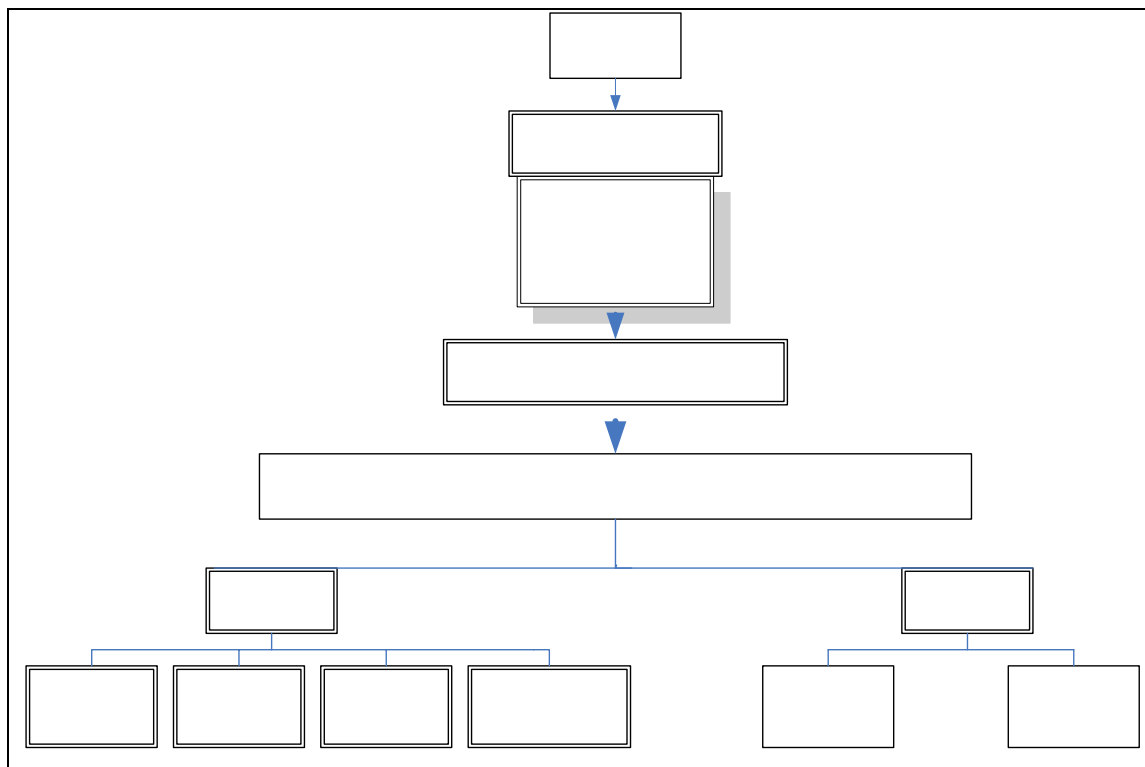
- 1.) **Ekonomsko državništvo:** najširša kategorija/dejavnost, v okviru katere se določajo in sprejemajo temeljne smernice ekonomskega (in političnega) delovanja države (tako znotraj države kot tudi na mednarodnem/zunanem področju). (Baldwin 1985, Udovič 2007)
- 2.) **Ekonomska zunanja politika:** gre za ožjo kategorijo (v primerjavi z ekonomskim državništvom), saj na tej ravni že poteka implementacija prej sprejetih smernic, v obliki različnih možnih kombinacij ekonomske zunanje politike – bodisi bolj liberalne (t. i. »odprta gospodarstva«), protekcionistične ali številnih možnih vmesnih (t. i. »mešanih«) oblik.
- 3.) **Ekonomska diplomacija:** gre za kombinirano uporabo političnih (v prvi vrsti diplomatskih) in ekonomskih sredstev s ciljem čim bolj optimalnega vplivanja na obnašanje drugih subjektov mednarodnih ekonomskih odnosov (držav, interesnih skupin, mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij, transnacionalnih podjetij ipd.). Poudariti velja, da ekonomska diplomacija predpostavlja aktivno/osrednjo vlogo države (»čista« ekonomska diplomacija, gospodarska diplomacija) ali nedržavnih akterjev (podjetniška diplomacija, poslovna diplomacija ipd.) ter da je lahko bodisi pozitivna, bodisi tudi negativna. Pod pozitivno ekonomsko diplomacijo razumemo vse (enostranske) državne ukrepe, ki imajo 'pozitivne' ekonomske in gospodarske posledice: spodbujanje trgovine, povečanje blagovne menjave, prosti pretok delovne sile, kapitala ipd., spodbujanje tujih neposrednih investicij itd. Pod negativno ekonomsko diplomacijo razumemo vse ukrepe, ki imajo obraten (*ergo* negativen) učinek: zaviranje vstopa na trg, carinske in necarinske omejitve, embargo, finančne sankcije ipd. Tudi pri omenjeni definiciji pozitivne/negativne ekonomske diplomacije velja omejitev, saj je ta pogled omejen na raven države. V kolikor namreč v klasifikacijo zajamemo subjekte na nižji ravni – npr. podjetja, vidimo, da so lahko višje predstavljeni ukrepi precej kontradiktorni. Za primer lahko navedemo vzpostavitev embarga na uvoz ključnih energentov – npr. naftnih derivatov, kar na ravni države nedvomno lahko klasificiramo kot negativno ekonomsko diplomacijo (saj imajo takšni ukrepi precejšnje negativne posledice za državo kot celoto), medtem ko je lahko za posamezno podjetje, ki v takšnih okoliščinah ponuja omenjeno dobrino, takšna

situacija (vsaj kratkoročno) precej ugodna (saj je povpraševanje ob omejeni ponudbi precejšnje, kar nedvomno vpliva na doseganje večjih dobičkov od prodaje) (Udovič 2007, Baldwin 1985, Saner in Yiujeva 2003, Rana 2002).

Na tem mestu se ponovno želimo vrniti na poskus razvrstitve zunanje-ekonomskih politik države, kot jo je razdelal Udovič (2007: 119), kritično ovrednotiti prispevek ter obenem poskusiti omenjeno klasifikacijo dopolniti v skladu z osrednjim interesom te naloge. Kot glavne pripombe/kritike k razvrstitvi, ki jo poda Udovič (*ibid.*), lahko izpostavimo naslednja področja:

- Ker je v današnjem svetu izredno malo gospodarskih sistemov, ki bi bili po svoji naravi avtarkični (zaprto gospodarstvo z minimalnimi ali ničnimi gospodarskimi stiki z okoljem; najbližja takšnemu sistemu je trenutno Severna Koreja, pa še ta je odvisna od humanitarne pomoči mednarodne skupnosti), menimo, da velja upoštevati zgolj tržni gospodarski sistem;
- Udovič (*ibid.*) ekonomsko zunanjo politiko določa s tremi možnimi usmeritvami: liberalizem, protekcionizem ali mešano gospodarsko politiko. Ker ocenjujemo, da zunanja ekonomska politika vsake države vsebuje elemente vseh treh možnih oblik gospodarske politike, menimo, da bi bilo bolj smotno upoštevati zgolj »mešano« gospodarsko politiko;
- Ker klasifikacija Udoviča (*ibid.*) ne opredeljuje podvrst ekonomske diplomacije, kot tudi ne možnih učinkov le-teh, menimo, da lahko klasifikacijo dopolnimo s prispevkom Sanerja in Yiujeve (2003: 12). Posledično predlagamo (slika 2.4.1) dopolnitev z opredelitvijo podzvrsti ekonomske diplomacije glede na dva kriterija: (i) glede na vsebino (podzvrsti: gospodarska, podjetniška, poslovna diplomacija in diplomacija (trans)nacionalnih nevladnih organizacij) in (ii) glede na učinek takšne ekonomske diplomacije (pozitivna: predvsem številni mehanizmi za spodbujanje mednarodnih ekonomskih odnosov in negativna ekonomska diplomacija: ekonomske sankcije, embargo, zaostrovanje carinskih in necarinskih omejitev, ipd.).

Slika 2.4.1: Umestitev ekonomske diplomacije, modificiran model

Vir: prirejeno po Udovič (2007: 119) in Saner in Yiu (2003: 12).

EK
DR

GOSPO

GOS

EKONOMSK

EKONOMSK

PODZVRSTI

43

**GOSPODARSKA
DIPLOMACIJA**

**PODJETNIŠKA
DIPLOMACIJA**

**POSLOVNA
DIPLOMACIJA**

DIPLOMACIJA
(TRANS)NACIONALNA
NEVLADNIH ORGANIZACIJ

3. POGLAVITNE ZNAČILNOSTI POLITIČNEGA IN EKONOMSKEGA SISTEMA RF

Raziskovalni del naloge velja začeti s pregledom nekaterih temeljnih karakteristik političnega in ekonomskega sistema RF (in umestitve le-teh v zgodovinski kontekst). Takšna raziskava omenjenih značilnosti je nujna potrebna, saj nam bo (na podlagi ugotovitev iz teoretičnega dela diplomske naloge) ponudila podlago (umestitev v kontekst) za nadaljnje raziskovanje - analizo praks ekonomske diplomacije RF na izbranih primerih.

3.1 POLITIČNI SISTEM RF – TEMELJNE ZNAČILNOSTI

V tem podpoglavju bomo predstavili kratek zgodovinski razvoj in poglavitne značilnosti političnega sistema RF in opredelili tiste elemente, ki so še posebej pomembni za našo raziskavo.

Ruska federacija, največja država na svetu,⁴⁴ je nastala ob koncu leta 1991 na pogorišču Sovjetske zveze (SZ).⁴⁵ Ob razpadu je nastalo petnajst neodvisnih držav,⁴⁶ od katerih se jih je enajst takoj povezal v Skupnost neodvisnih držav (SND).⁴⁷

⁴⁴ Po površini meri kar 17.075.200 kvadratnih kilometrov, kar lahko primerjamo s površino Združenih držav Amerike in Kanade skupaj (19.616.090) (CIA, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, 12. januar 2007).

⁴⁵ SZ je uradno razpadla 8. decembra 1991, ko so predsedniki treh (takrat še sovjetskih) republik – Rusije (B. Jelcin), Ukrajine (L. Kravčuk) in Belorusije (S. Šuškevič) - podpisali sporazum o razpustitvi SZ in s tem končali več let trajajočo politično nestabilnost in nekaj mesecev trajajočo popolno politično blokado. Vse od prihoda Mihaila Gorbačova na položaj generalnega sekretarja komunistične partije SZ (11. marca 1985) so namreč v državi potekali močni politični boji tako med različnimi strujami znotraj partije, kot tudi med centrom (Moskva) in pridruženimi republikami. Spori o predlaganih gospodarskih in političnih reformah (t. i. *perestrojka*), o demokratizaciji (t. i. *glasnost*), o pristojnostih posameznih republik in centra ter številna druga odprta vprašanja so pripeljala do globoke krize poleti 1991, ko se je v državi pripravljala vojaški udar (v katerem so sodelovali predvsem nekateri visoki predstavniki političnih in vojaških struktur

Prvi predsednik novonastale države je postal Boris Jelcin, ki je že v prvi polovici leta 1992 skupaj z ekipo (na 'zahodu' izšolanih) ekonomistov (pod vodstvom ministra za finance E. Gajdarja) začel pripravljati obširne gospodarske reforme, ki naj bi sovjetski sistem planskega gospodarstva 'čez noč' zamenjali z zahodnim modelom tržnega gospodarstva. Ker so bili rezultati reform katastrofalni (Stiglitz 2002: 133),⁴⁸ je opozicija sprva od predsednika zahtevala ukinitve predlaganih reform (prva polovica leta 1992), nato pa celo odstop s položaja predsednika (jeseni 1992). Politična konfrontacija med izvršno in zakonodajno vejo oblasti, ki je sledila v naslednjih mesecih,⁴⁹ je pripeljala do (ponovnega) poskusa državnega udara septembra - oktobra 1993, ki se je krvavo končal z obstreljevanjem poslopja narodne skupščine (t. i. *belyj dom*). Iz politične krize je kot zmagovalec 'izšel' predsednik Jelcin, ki je razpustil narodno skupščino in razpisal nove parlamentarne volitve (ter istočasno referendum o novi ustavi) (Nevers 1994: 9; Seleznjov 2001: 43—52; McFaul 2001: 185—191).

Že iz teh (na kratko) predstavljenih političnih dogodkov v Rusiji v prvih dveh letih po razpadu SZ je moč razbrati, da se je politični sistem razvijal v smer predsedniškega modela. To se je tudi zgodilo, saj je ob koncu leta 1993 sprejeta ustava vzpostavila predsedniški sistem, v katerem je izvršna oblast sicer razdeljena med vlado in predsednikom, vendar ima slednji bistveno več pristojnosti, vlada pa je zgolj

SZ). Kljub temu da poskus ni uspel, je postalo jasno, da skupna država ne bo več mogla dolgo obstajati na enakih temeljih. Odločitvi ukrajinskega vodstva o postopnem izstopu iz SZ in razglasitvi samostojne države (konec avgusta) so sledile še druge republike (Munčaevev in Ustinov 2002: 575—585; Seleznjov 2001: 11—18; Zhurkin 1997: 4; Nevers 1994: 8—9).

⁴⁶ Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Estonija, Gruzija, Kazahstan, Kirgizistan, Latvija, Litva, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina in Uzbekistan.

⁴⁷ Vse prej našteje države brez treh baltskih (Estonije, Latvije, Litve) ter Gruzije.

⁴⁸ Več o poteku in posledicah gospodarskih reform leta 1992 v naslednjem podpoglavju (ekonomski sistem RF).

⁴⁹ Spomladi 1993 se je politični konflikt razširil na ostro konfrontacijo med predsednikom (izvršna oblastjo) in novo ustanovljeno narodno skupščino (zakonodajna oblastjo), saj so poslanci skupščine zahtevali večja pooblastila (blokiranje predsednikovih odločitev, odločanje o (ne)zaupnici ipd.) (Seleznjov 2001: 43—52).

administrativni operativni organ, ki sprejete usmeritve in politike izvršuje (McCauley 1998: 203).⁵⁰ Zato Seleznjov (2001: 55) ocenjuje, da ima ruski predsednik »izredno široka, praktično neomejena pooblastila«, Afanasjev (2006: 77) pa dodaja, da ruski državni ustroj takšno ureditev (močno predsedniško oblast) tudi nujno potrebuje.

Nadaljnji razvoj političnega sistema je prinesel več politične stabilnosti (ampak nikakor ne ekonomske ali socialne stabilnosti), saj je Rusija brez večjih pretresov prestala tako parlamentarne (decembra 1995) kot tudi predsedniške (junij—julij 1996) volitve. Na teh je ponovno zmagal Jelcin in si tako zagotovil še svoj drugi predsedniški mandat. Situacija se je ponovno zaostрила v zadnjih dveh letih prejšnjega stoletja, kar je bilo v prvi vrsti posledica globoke finančne krize spomladi 1998, ki je za seboj potegnila še krizo vladanja v državi (v kratkem časovnem obdobju osemnajstih mesecev, od marca 1998 do avgusta 1999, se je zamenjalo kar sedem predsednikov vlad RF). Takšno obdobje 'brezvladja' se je končalo z imenovanjem Vladimirja Putina na mesto predsednika vlade (avgusta 1999), nato pa (nepričakovano) še na mesto vršilca dolžnosti predsednika, saj je Jelcin s tega položaja odstopil 31. 12. 1999. Imenovanje za vršilca dolžnosti predsednika je Putinu na stežaj odprlo vrata za zmago na predsedniških volitvah leta 2000 (Seleznjov 2001: 90—112; 423, Freeze 2002: 439—443).

Na tem mestu velja le še opozoriti na tisti element političnega sistema RF, ki je še posebej relevanten za to nalogo, in sicer na sistem sprejemanja strategij in temeljnih usmeritev v zunanjepolitičnih odnosih RF. V skladu z ustavnimi pristojnostmi predsednika, ki med drugim vodi zunanjo politiko, ima v procesu sprejemanja zunanjepolitičnih strategij precejšnjo vlogo Urad predsednika RF za zunanje odnose, saj

⁵⁰ Predsednik (v skladu z ustavnimi določili; četrto poglavje, člani 80—93) med drugim skrbi za realizacijo glavnih usmeritev v zunanji in notranji politiki, lahko skliče referendum, s soglasjem parlamenta (spodnjega doma oz. »Dume«) imenuje predsednika vlade, imenuje in razrešuje namestnike predsednikov vlad in ministre, odloča o odstopu vlade, lahko predseduje sejam vlade, lahko celo zavrne vladne akte (če le-ti niso v skladu z ustavo ali z navodili predsednika) ipd. Za odnos med predsednikom in vlado je prav tako značilno to, da vlado sicer formalno vodi prvi minister, ki pa brez predsednika države praktično ne more neodvisno sprejemati odločitev. Predsednik tako daje glavne usmeritve in koordinira najpomembnejše državne politike (Ustava RF, člani 80—93).

ima (med drugim) naslednje pristojnosti in naloge (Uredba o delu Urada predsednika za zunanjo politiko 2004):

- (i) sodeluje pri pripravi temeljnih zunanjepolitičnih strategij RF;
- (ii) zagotavlja vso potrebno podporo predsedniku za izvajanje zunanjepolitičnih nalog;
- (iii) izvaja teoretsko-analitsko dejavnost, potrebno za izvrševanje temeljnih zunanjepolitičnih nalog predsednika;
- (iv) pripravlja predloge mednarodnega sodelovanja, med drugim tudi na področju vojaško-tehničnega sodelovanja RF z drugimi državami;
- (v) pripravlja osnutke zakonov in drugih pravnih aktov s področja ZP RF;
- (vi) pripravlja stališča in predloge k predlaganim pravnim aktom s področja zunanje-politične dejavnosti.

Takšna vodilna vloga urada predsednika države pri oblikovanju temeljnih strateških usmeritev v ZP RF ni presenetljiva, saj je imela dolgoletno tradicijo v SZ (kjer je zunanje ministrstvo delovalo povsem v okvirih, določenih s strani ožjega partijskega vodstva). Po razpadu SZ se je takšen sistem zgolj nadaljeval; predsednik Boris Jelcin je že februarja 1992 podpisal predsedniški ukaz, v katerem je bilo zapisano, da dejavnost Ministrstva za obrambo, Ministrstva za zunanje zadeve in Ministrstva za notranje zadeve neposredno nadzira predsednik RF (Torkunova 2000: 480—481).

V skladu s predstavljenim (ustavnim) razmerjem med institucijo predsednika države in vlado ter ob upoštevanju predstavljenih nalog in pooblastil Urada predsednika za ZP, lahko ugotovimo, da se temeljne strategije in cilji ZP RF pripravljajo v kabinetu predsednika države in ne recimo na MZZ. MZZ v takšnem sistemu 'zgolj' skrbi za implementacijo temeljnih strategij (določenih s strani predsednika) in deluje pod 'nadzorom' predsednika države (oz. njegovega Urada za zunanjo politiko) (Renee 1994: 18—19; Torkunova 2000: 481—482; Lancova in Ačkasova 2005: 290—291).

3.2 EKONOMSKI RAZVOJ RF

Želeli smo narediti čim boljše, izpadlo pa je kot vedno.

(Viktor Černomrdin, nekdanji premier RF)

Predstavitev temeljnih karakteristik ekonomskega sistema (in gospodarstva) RF želimo začeti s pregledom nekaterih ključnih prelomnic ekonomskega razvoja v 90. letih 20. stoletja, nato pa opozoriti na osrednje značilnosti ruskega gospodarstva (in razvojnih trendov) v zadnjih letih.

3.2.1 'ŠOK TERAPIJA' LETA 1992 IN NJENE POSLEDICE

Ob razpadu SZ (december 1991) je rusko vodstvo izbiralo med dvema modeloma ekonomskih reform: postopna decentralizacija gospodarstva in liberalizacija trgov (in posledično postopen/gradualističen prehod na model tržnega gospodarstva, časovno opredeljeno na 6-7 let) ali takojšna liberalizacija cen in trgov ter hitra privatizacija (t. i. model 'šok terapije'). Ruska vlada se je pod vodstvom predsednika Jelcina (in s pomočjo ameriških ekonomskih svetovalcev pod vodstvom Jeffreya Sachsa)⁵¹ odločila za model 'šok terapije'; namen je bil reformirati zastarelo sovjetsko plansko gospodarstvo v petsto dneh (Seleznjov 2001: 43, Nevers 1994: 9).⁵²

⁵¹ Pri tem so ameriški svetovalci povsem zanemarili stališča številnih ruskih znanstvenikov (iz različnih področij), ki so dvomili v takšno 'šok terapijo'. Ocenili so namreč, da so stališča/pogledi drugih znanstvenih disciplin za tržno revolucijo, ki se bo nedvomno zgodila, povsem irelevantna (Stiglitz 2002: 138). Za kritičen pogled na omenjen pristop ameriških svetovalcev glej Potjomkin, 2004.

⁵² Takšna odločitev je bila sprejeta kljub jasnemu zavedanju o pomanjkanju (beri *odsotnosti*) nekaterih temeljnih mehanizmov in institucij, ki so potrebna za uvedbo/delovanje tržnega gospodarstva (kapitalski trg, trg delovne sile, močne državne nadzorne institucije, davčna in antimonopolna zakonodaja, stabilni politični sistem itd.). Čeprav so nekatere institucije obstajale (kot npr. banke), pa le-te niso opravljale funkcij, kot jih iste institucije opravljajo v tržnih gospodarstvih (Seleznjov 2001: 43, Dinello 1997: 198, Stiglitz 2002: 138). Takšno situacijo lahko označimo kot virtualno ekonomijo (Gaddy in Ickes 2002; Potjomkin 2004). Ravno zato je Nobelov nagrajenec za ekonomijo J. Stiglitz (2002: 133) omenjeno

Posledično je Jelcin 2. januarja 1992 izdal dekret, s katerim so bile v trenutku liberalizirane cene blaga⁵³ in storitev ter drastično zmanjšan federalni proračun, kar naj bi omogočilo finančno stabilnost in izvedbo strukturnih reform (v prvi vrsti privatizacijo državnih podjetij) (Rostowski 1998: 162—163). Ker je vlada ob sprejetih ukrepih predvidela nekajkratno (3 do 5 krat) podražitev večine izdelkov in storitev, je istočasno za 2 do 3 krat povečala pokojnine in plače v javnem sektorju. Posledice 'šok terapije' pa so bile veliko bolj drastične od predvidevanj ruske vlade: številni izdelki (mesni in mlečni izdelki, sladkor ipd.) in storitve so se le v januarju in februarju 1992 podražile za 30 do 40 krat, kar je pripeljalo do hiperinflacije in izgube prihrankov milijonov ruskih prebivalcev in drastičnega povečanja socialne razslojenosti. Čeprav je vladi do junija meseca uspelo nekoliko zmanjšati in ublažiti inflacijo,⁵⁴ je bila storjena škoda za večino ruskega prebivalstva nepopravljiva. Nadalje se je situacija ponovno poslabšala jeseni istega leta, ko je vlada zaradi občutnega proračunskega primanjkljaja odločila podražiti energente (nafta se je posledično podražila za 2 krat), kar je pripeljalo do ponovnih splošnih podražitev. Kot posledica vseh sprejetih ukrepov se je življenjska raven v letu 1992 zmanjšala za (povprečno) več kot 70 odstotkov oz. povedano drugače - 113 milijonov prebivalcev je živelo v revščini, saj njihovi osebni prihodki niso zagotavljali življenjskega minimuma. Gospodarska rast se je (v primerjavi z letom 1991) zmanjšala za 19 odstotkov, zabeležena letna inflacija pa je bila 676-odstotna (Seleznjov 2001: 33—39; Orłowski 1995: 185; Nevers 1994: 9; Stiglitz 2002: 142—142; Potjomkin 2004: 3).

Zavedajoč se strmega padanja življenjskega standarda se je vlada jeseni 1992 odločila pospešiti proces privatizacije in razdelila prebivalcem brezimenske vrednostne papirje. To naj bi vsakemu izmed 150 milijonov ruskih državljanov omogočilo pridobitev

odločitev označil kot drugi ekonomski in socialni eksperiment 20. stoletja (prvi naj bi bila pot SZ k komunizmu).

⁵³ Začasno so bile izvzete nekatere vrste blaga, kot npr. nafta, plin ter nekatera živila (kruh, mleko ipd.) (Seleznjov 2001: 34), kar je omogočilo vplivnim posameznikom, ki so imeli dostop do tega izredno poceni blaga, da so ga s precejšnjim dobičkom izvažali v tujino (Stiglitz 2002: 142).

⁵⁴ V juniju je inflacija na tedenski ravni znašala 'le še' 1-2 odstotka, v primerjavi z 8-9 odstotki v februarju.

solastniškega deleža v največjih državnih podjetjih. Postopek razdeljevanja t. i. vaučerjev se je začel 1. oktobra, nominalna cena enega vaučerja pa je bila 10.000 rubljev (24 dolarjev). Ob tem velja poudariti, da je bila omenjena cena izračunana na podlagi bilanc iz leta 1990, in torej ni upoštevala hiperinflacije leta 1992. Hkrati ruska vlada ni predvidela, da prebivalstvo (zaradi življenjske stiske in nepoznavanja tržnih mehanizmov) ne bo videlo (predvidenih) dolgoročnih pozitivnih koristi omenjenega procesa in je zato v precejšnjem obsegu omenjene vaučerje prodajalo za gotovino. Posledica tega je bila, da je ozek krog ljudi v nekaj letih s pomočjo odkupa omenjenih vaučerjev pridobil izredno bogastvo in ustvaril novo rusko oligarhijo,⁵⁵ ki zaradi institucionalne šibkosti državne uprave praktično ni plačevala nobenih davkov (Seleznjov 2001: 41—42, Gaddy in Ickes 2002: 116, Stiglitz 2002: 144—145).

3.2.2 FINANČNA KRIZA 1998

Komaj se je ekonomski položaj RF po 'šok terapiji' leta 1992 uspel vsaj deloma stabilizirati, že je leta 1998 prišla nova kriza – tokrat predvsem finančna. Ruski dolg se je namreč med 90-imi leti 20. stoletja konstantno povečeval in ko so cene nafte (na izvozu katere je temeljil precejšen del ruskega gospodarstva, vključno z vladnimi prihodki iz naslova carin) na svetovnih trgih v začetku leta 1998 začele padati, je bilo poslabšanje ekonomskega položaja neizbežno.⁵⁶ Ob omenjenem velja izpostaviti stalno precenjenost

⁵⁵ Razlogi za (pre)prodajo omenjenih vaučerjev so bili v večini primerov povsem praktične narave; ob pomanjkanju življenjskih potrebščin in ob hudi socialni stiski so se mnogi prebivalci odločili takoj prodati (in to po zelo nizki ceni) razdeljene vrednostne papirje. Omenjeno situacijo so izkoristili številni posamezniki in z nakupom vaučerjev praktično 'čez noč' (in po izredno nizki ceni) pridobili lastništvo nad največjimi ruskimi državnimi podjetji. Tako je npr. Boris Berezovski (eden najbolj znanih ruskih oligarhov, ki je ob prihodu Putina padel v nemilost ruskih oblasti in je primoran živeti v izgnanstvu) pridobil 51 odstotkov naftne družbe Sibneft za 600 milijonov ruskih rubljev (približno 1,5 milijona dolarjev). Ocenjena tržna vrednost podjetja je takrat znašala 33 milijard rubljev (80 milijonov dolarjev) (Seleznjov 2001: 42). Več o drugačnih možnostih razvoja ruske ekonomije v prvih letih neodvisnosti prim. Gaddy in Ickes 2002: 103—115.

⁵⁶ Za odplačevanje državnega dolga je bilo leta 1998 predvidenih 137 milijard rubljev, kar je pomenilo 45 odstotkov vseh prihodkov v državni proračun. Med letom je dolg še narasel in je junija predstavljal 44 odstotkov celotnega ruskega BDP (Seleznjov 2001: 74, 76).

ruskega rublja,⁵⁷ ki ga je rusko vodstvo pod navodili Mednarodnega denarnega sklada (IMF) umetno vzdrževalo: IMF je namreč izražal bojazen, da bi potencialna devalvacija rublja sprožila val (hiper)inflacije in je zato Rusijo zalagala z milijardnimi dolarskimi krediti. Takšna politika je imela v omenjenih okoliščinah po mnenju Stiglitz (2002: 135, 145 – 146) že sama po sebi uničujoč učinek; medtem ko je bilo rusko tržišče preplavljeno s tujimi izdelki, domači proizvajalci niso bili konkurenčni, kar je pomenilo množično zapiranje proizvodnih obratov (ki so se komaj uspeli 'pobrati' po krizi v začetku 90-ih) in odpuščanje delavcev (Stiglitz 2002: 135, 145—146, Seleznjov 2001: 76—77).⁵⁸

Junija istega leta je dokončno postalo jasno, da bo Rusija ponovno potrebovala občuten finančni priliv, da bo lahko še naprej vzdrževala menjalni tečaj. IMF je takoj 'priskočil' na pomoč in skupaj s Svetovno banko zagotovil posojilo v višini 17,2 milijarde dolarjev (japonska vlada je temu dodala še dodatnih 5,4 milijarde). Stanje je bilo kljub temu še naprej nevzdržno, saj je zaupanje v rubelj dokončno izginilo (obrestne mere so poskočile vse do 50 odstotkov, saj je kapitalski in finančni trg pričakoval 'zlom' nacionalne valute), je ruska vlada 17. avgusta (tri tedne po odobritvi omenjenega posojila)⁵⁹ razglasila unilateralno nezmožnost odplačevanja dolga in devalvacijo rublja.⁶⁰ Posledica - rubelj je

⁵⁷ Leta 1996 je ruska vlada vzpostavila fiksen tečaj ruskega rublja pri vrednosti 6 rubljev za 1 USD in dovolila gibanje tečaja znotraj valutnega koridorja med 5,6 in 6,2 rublja za ameriški dolar (Seleznjov 2001: 78).

⁵⁸ Medtem ko je imela precenjenost rublja uničujoče učinke za večino gospodarstva in za prebivalstvo, so na novo obogateli Rusi v takem stanju dobesedno 'uživali'; potrebovali so namreč manj denarja za nakup uvoženih Mercedesov, italijanskih oblek ipd., hkrati pa so lahko za svoje rublje kupili več dolarjev in denar uspešno prenesli na tuje račune (Stiglitz 2002: 146).

⁵⁹ Še 14. avgusta, torej le tri dni pred razglasitvijo devalvacije rublja, je predsednik Jelcin javnosti zatrjeval, da ne bo nikakršne devalvacije: »Devalvacije ne bo. To je uradno stališče. Jaz ne fantaziram, vse je premišljeno, vsak dan poteka delo in kontrola položaja« (B. Jelcin v Seleznjov 2001: 78—79).

⁶⁰ Kot edini pozitivni element krize je moč omeniti dejstvo, da so po krizi ruska podjetja ponovno začela postajati bolj konkurenčna in so se proizvodi, proizvedeni v Rusiji, dejansko začeli pojavljati na policah prodajaln (Stiglitz 2002: 151).

v času od julija 1997 do januarja 1998 izgubil 45 odstotkov vrednosti, ruski dolg pa je še bolj narasel (Stiglitz 2002: 146—151, Seleznjov 2001: 79—80).⁶¹

Omenjeni finančni in gospodarski krizi, ki sta spremljali rusko tranzicijo v 90-ih letih 20. stoletja, sta rusko gospodarstvo pripeljali na ponoven začetek; bruto domači proizvod (BDP) Rusije je namreč leta 2000 znašal manj kot 2/3 BDP-ja Rusije leta 1989. Ob upoštevanju povečane revščine (medtem ko sta leta 1989 'le' 2 odstotka prebivalstva živela pod pragom revščine - z manj kot dvema dolarjema na dan, se je ta odstotek ob koncu leta 1998 povečal na 23,8 odstotka), močno razširjenega kriminala (Afanas'ev 2006: 27), birokratizacije gospodarstva (Potjomkin 2004: 5—6),⁶² korupcije ter drastičnega povečanja socialnih razlik so rezultati omenjenega tranzicijskega obdobja še bolj katastrofalni (Stiglitz 2002: 153—154).⁶³

3.2.3 OBDOBJE 2000 – 2006: GLAVNE ZNAČILNOSTI

Po težavnostnem tranzitnem obdobju in hudih ekonomskih in političnih krizah v 90-ih letih 20. stoletja je rusko ekonomijo zadnjih let zaznamoval strm vzpon in povečanje stabilnosti ruskega gospodarstva (Tabela 3.1). Razlogi za takšne pozitivne tendence so nedvomno precej raznoliki in so pogojeni s številnimi mikro in makroekonomskimi dejavniki. Ker pa bi za predstavitev vseh omenjenih dejavnikov potrebovali podrobno ekonomsko analizo (ki pa je v okviru te naloge razumljivo neizvedljiva), bomo v nadaljevanju predstavili 'zgolj' tiste dejavnike, ki so najbolj vplivali na omenjen vzpon ruskega gospodarstva in ki si zato po našem mnenju zaslužijo posebno pozornost.

⁶¹ Stiglitz (2002: 152) (neuspešne) ekonomske reforme v Rusiji slikovito komentira takole: »Rusija je bila hitro transformirana iz industrijskega 'giganta', države, ki je s Sputnikom uspela poslati prvi satelit v zemeljsko orbito, v državo, ki je odvisna od izvoza naravnih virov; izvoz surovin, bolj natančno nafte in zemeljskega plina namreč predstavlja več kot polovico vsega izvoza«.

⁶² Leta 2000 je bilo za registracijo pravne osebe (po uradni poti) potrebnih 1.346 dni (oz. približno štiri leta) (Potjomkin 2004: 5).

⁶³ »Rusija je dobila najslabše v najslabšem pomenu besede: velik upad produktivnosti in ogromno povečanje neenakosti.« (Stiglitz 2002: 155).

3.2.3.1 TEMELJNI MAKROEKONOMSKI IN GOSPODARSKI KAZALCI ZADNJIH LET

Kot je razvidno iz tabele 3.1, je rusko gospodarstvo v zadnjih letih zabeležilo precejšnjo rast glede na vse najpomembnejše kazalce: v obdobju petih let (2001—2005) se je BDP več kot potrojil(!), inflacija se je zmanjšala z občutnih 18,6 odstotka leta 2001 na zmernih (za tranzicijska gospodarstva) 9 odstotkov leta 2006, izvoz blaga se je v istem obdobju povečal za 280 odstotkov, državne rezerve pa so se povečale na 250 milijard ameriških dolarjev sredi leta 2006. Ob upoštevanju konstantnega (in v zadnjih letih občutnega) pozitivnega salda tekočega računa (95 milijard dolarjev leta 2006) in trgovinske bilance (rekordni presežek 140,6 milijard dolarjev istega leta) je rast ruske ekonomije zares zavirljiva.

Tabela 3.1: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci RF v zadnjih letih

NEKATERI TEMELJNI MAKROEKONOMSKI IN GOSPODARSKI KAZALCI RF V ZADNJIH LETIH						
kazalci / leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BDP (v mrd \$)	306,6	435,5	431,4	589,0	763,7	975,3
Rast BDP (v %)	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	6,8
BDP per capita (v \$)	2.111	2.383	2.992	4.105	5.349	6.861
Inflacija (v %)	18,6	15,1	12,0	11,7	10,9	9,0
Brezposelnosti (v %, definicija ILO)	9,0	8,1	8,6	8,2	7,6	7,6*
Izvoz (v mrd \$)	101,9	107,3	135,9	183,2	243,6	304,5
Uvoz (v mrd \$)	53,8	61,0	76,1	96,3	125,3	163,9
Trgovinska bilanca (v mrd\$)	48,1	46,3	59,8	86,9	118,3	140,6
Saldo tekočega računa (v mrd \$)	33,9	29,1	35,4	58,6	84,2	95,6
Državne rezerve (v mrd \$)	36,6	47,8	76,9	124,5	182,2	247,3***
Povprečne cene ruske nafte na svetovnih trgih (v \$ za sod)	20,9	21,0	23,9	34,1	45,2	53,5**

* podatek za prvih pet mesecev 2006

** podatek za prve štiri mesece 2006

*** stanje maja 2006

Prerejeno po: World Bank 2006; OECD 2006: 111; The Central Bank of the Russian Federation 2007.

3.2.3.2 KLJUČNI RAZLOGI ZA VISOKO GOSPODARSKO RAST V ZADNJIH LETIH

Ob iskanju glavnih razlogov za takšen pozitiven trend razvoja ruskega gospodarstva je potrebno izpostaviti visoke cene energentov na svetovnih trgih v zadnjih letih (cena za

sod ruske nafte se je v obdobju zadnjih šestih let povečala z 11 dolarjev za sod leta 1999 na približno 53 dolarjev sredi leta 2006!) (Freeze 2002: 448), na proizvodnji in izvozu katerih temelji precejšen del ruskega gospodarstva. Posledično to pomeni zelo ugodne pogoje trgovanja (*terms of trade*), saj je od uvoza omenjenih najpomembnejših surovin odvisen precejšen del vsakega gospodarstva, kar Rusijo postavlja v unikaten položaj glede na druge države. Rusija namreč 'skriva' več kot četrtno vseh (dokazanih) svetovnih rezerv zemeljskega plina, katerega letno proizvede več kot 600 milijard kubičnih metrov oz. to predstavlja več kot 21 odstotkov celotne svetovne proizvodnje (Reform of the Russian Gas Sector 2004: 3). Podoben primat ima Rusija tudi na področju naftne industrije; ima namreč 60 milijard sodov dokazanih rezerv (5 odstotkov svetovnih zalog), v letu 2006 je proizvodnjo 'črnega zlata' povečala za 2,2 odstotka na povprečno nekaj manj kot 10 milijonov sodov dnevno, kar je celo več od Saudske Arabije (ob upoštevanju precejšnje domače porabe – približno 5 milijonov sodov/na dan – je po izvozu drugi največji dobavitelj nafte na svetu) (Delo FT, 8. 1. 2007; Gelb 2006: 2, 4; Reform of the Russian Gas Sector 2004: 2—3; Russian Economic Report 2006: 2).

3.2.3.2 POMEN IZVOZA ENERAGENTOV ZA RUSKO GOSPODARSTVO

Takšen položaj omogoča Rusiji, da lahko (vsaj) v določenem obsegu določa svetovne/evropske cene, kar še posebej velja za plinsko industrijo, saj so številne evropske države (kot na to kaže Tabela 3.2) 'življenjsko' odvisne od uvoza ruskega plina.⁶⁴ Vendar lahko na to dejstvo gledamo tudi kot na 'dvorezen meč' za rusko

⁶⁴ Na tem mestu velja izpostaviti monopol državnega holdinga Gazproma na področju plinske industrije, saj to največje rusko podjetje (glede na letno prodajo - 37,5 milijarde dolarjev in dobiček - 7,2 milijarde dolarjev leta 2006) nadzoruje več kot 90 odstotkov vsega proizvedenega zemeljskega plina v Rusiji (oz. nekaj manj kot četrtno vseh svetovnih zalog!) in v celoti nadzoruje distribucijsko mrežo (vsi plinovodi so v njegovi lasti). Leta 2006 je izvozil kar 151,1 milijarde kubičnih metrov zemeljskega plina, večino v 22 evropskih držav (STA, 2007d) Omenjeni monopol ima tudi precejšnje negativne učinke na rusko gospodarstvo, o čemer rusko vodstvo in domači ekonomisti ne govorijo ravno pogosto; ruske notranje cene plina so namreč občutno nižje kot cene na svetovnih trgih (povprečne cene na notranjem trgu so 40 dolarjev za 1.000 kubičnih metrov, medtem ko so povprečne cene na trgu zahodne Evrope 230 dolarjev), kar sicer zagotavlja »socialni mir« in preživetje številnih nekonkurenčnih podjetij, vendar ob tem spodbuja

gospodarstvo in državo kot celoto. Mnogi zunanji strokovnjaki (kot tudi Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) in Svetovna banka) ter celo nekateri ruski ekonomisti (npr. Sitarjan 2003) opozarjajo, da se ob prevelikem posvečanju zgolj enemu sektorju gospodarstva (pridobivanju energentov in vlaganju v nova nahajališča) bistveno pozablja na strukturne reforme (posodobitev gospodarstva, investiranje v inovacije, vlaganja v izobraževanje itd.), ki so predpogoj za dolgoročno ekonomsko stabilnost in konkurenčnost ruskega gospodarstva. V tem trenutku sta namreč ne samo omenjena hitra rast ruskega gospodarstva, temveč tudi vladni proračun občutno preveč odvisna le od izvoza (in seveda svetovnih cen) zemeljskega plina, surove nafte in naftnih derivatov ter nekaterih kovin (Tabela 3.3). Ocene na primer kažejo, da dnevni padec svetovnih cen nafte za en dolar na sod pomeni takojšnje zmanjšanje vladnih prihodkov v višini 1,4 milijona ameriških dolarjev (Gelb 2006: 6).

Tabela 3.2: Odvisnost izbranih evropskih držav od uvoza ruskega plina (oz. Gazproma)

Odstotek ruskega plina v celotni porabi plina nekaterih evropskih držav leta 2006			
Finska	98%	Slovaška	99%
Estonija	100%	Poljska	43%
Belorusija	99%	Litva	100%
Ukrajina	39%	Latvija	100%
Moldavija	100%	Italija	31%
Gruzija	100%	Slovenija	52%
Bolgarija	99%	Avstrija	69%
Francija	24%	Češka	77%
Madžarska	64%	Nemčija	39%

Vir: Vlast' Deneg, 3-4 (116); Gelb 2006: 8.

neracionalno porabo plina ruskih porabnikov in zavira investicije v nove tehnologije (oz. ne spodbuja uporabnikov za uporabo alternativnih energetskega virov) (Reform of the Russian Gas Sector 2004: 2). Obenem takšno stanje pomeni tudi zmanjšanje potencialnega zasluga za Gazprom (in posledično manjše prihodke v ruski proračun), saj bi ob zmanjšanju domače porabe Gazprom lahko več plina prodal zahodnim porabnikom po bistveno višji ceni (Gelb 2006: 6). Gazprom je pod neposrednim nadzorom države, ki je (neposredno) lastnica več kot 50 odstotkov delnic družbe, v nadzornem svetu družbe pa državo zastopajo številni visoki predstavniki izvršne oblasti, med drugim tudi Dmitrij Medvedjev (kot predsednik nadzornega sveta družbe), sicer prvi namestnik premiera RF. Gazprom ima v 100 odstotni lasti več kot 60 podjetij, večinske deleže v 44 podjetjih in manjšinske v 59 podjetjih (Gazprom, 2007).

Tabela 3.3: Pomen izvoza surove nafte in zemeljskega plina za rusko gospodarstvo

Delež izvoza zemeljskega plina in nafte RF v:		
celotnem izvozu RF:	100%	246 mrd \$ (jan. - okt. 2006)
surova nafta	34,9%	86 mrd \$
zemeljski plin	14,2%	35 mrd \$
skupaj	49,1%	121 mrd \$
BDP RF:	100%	812,7 mrd \$ (jan. - okt. 2006)
surova nafta	10,50%	86 mrd \$
zemeljski plin	4,30%	35 mrd \$
skupaj	14,80%	121 mrd \$

Prilagojeno po: The Central Bank of the Russian Federation, 2007.

Rusija se je tako znašla v situaciji, v kateri lahko (vsaj delno) kreira svetovne cene pomembnih surovin (in ima tako pomembno gospodarsko in politično 'orožje'), hkrati pa je njeno gospodarstvo (zaradi prepočasnih ter neučinkovitih strukturnih reform) občutno odvisno od izvoza surove nafte in plina (Tabela 3.3). Zato ne preseneča, da je država v takšnih okoliščinah pričela s konsolidacijo svojega energetskega sektorja, saj je na ta način želela zmanjšati možne (ne)posredne vplive tujih lastnikov in/ali posameznih ruskih oligarhov ter v čim večji meri nadzorovati celotni sektor. Referenčnim primerom za takšno konsolidacijo služi primer *Jukosa*, nekdanja druga največja naftna ruska družba.

Primer št. 1: De facto podržavljanje Jukosa

Omenjena družba je bila sprva leta 2003 obtožena davčne utaje v višini 2,8 milijarde evrov, največji lastniki, med njimi tudi do tedaj eden najbogatejših Rusov Mihail Hodorkovski, pa so se znašli pred ruskimi organi pregona.⁶⁵ Za poplačilo svojih davčnih obveznosti je bilo podjetje prisiljeno prodati večji del svojega premoženja, med drugim tudi najdonosnejši del holdinga, družbo *Juganskneftegaz* (ki je do tedaj dnevno načrpalo kar en milijon sodov nafte dnevno), in sicer za 8,5 milijarde evrov (STA, 2004d). Med ponudniki je zmagala do tedaj neznana družba *Baikal Finance Group*, ki pa jo je zgolj tri dni po dražbi kupil ruski državni naftovodni monopolist, podjetje *Transneft*, in na ta način pridobil tudi nadzor nad *Juganskneftegazom* (STA, 2004g). Takšen razplet

⁶⁵ Hodorkovskega so ruske oblasti obtožile utaje davkov in kraje delnic v višini 250 milijonov dolarjev. Sodni proces je bil, po mnenju mnogih mednarodnih komentatorjev, politično motiviran, saj je Hodorkovski pred aretacijo izkazal namero vstopa v visoko politiko in pri tem pogosto javno kritiziral ruske politične oblasti pod vodstvom Putina (STA, 2003b; STA, 2004b; Novaja gazeta, 2004a).

dogodkov je bil za mnoge analitike le še dokaz več, da so bili v ozadju sodnega preganjanja Hodorkovskega in davčnih postopkov zoper *Jukos* državni interesi s ciljem renacionalizacije drugega največjega ruskega podjetja in konsolidacije naftnega sektorja, česar uradne ruske oblasti niti niso skrivale, saj je predsednik Putin omenjeno podžavljanje Jukosa označil za »povsem legitimen način zaščite nacionalnih interesov na energetske področju« (Putin, 23. december 2004; STA, 2004f; The Independend, 9. junij 2007; Novaja gazeta, 2006a).

Primer št. 2: Nahajališče Sahalin 2

Kot novejši primer takšne državne politike velja izpostaviti nedavno prepoved ruskih okoljevarstvenih federalnih oblasti mednarodnemu konzorciju pod vodstvom Royal Dutch Shella, in sicer prepoved izkoriščanja virov pri projektu Sahalin 2.⁶⁶ Omenjenemu konzorciju (pri katerem sta sodelovala tudi japonska Mitsui in Mitsubishi) so ruske oblasti dodelile koncesijo sredi 90-ih, ko so silovito potrebovale tuja vlaganja in investicije. Sedaj, v spremenjenih okoliščinah, pa so, kot kaže, prevladali drugi interesi; ruske oblasti so namreč preko svojih okoljevarstvenih agencij zagrožile z odvzemom koncesije, če dotedanji investitorji ne bodo prodali 50-odstotnega deleža v projektu ruskemu Gazpromu. Ob grožnji popolne izgube vsaj delnega sodelovanja v projektu in dosedanjih vlaganj so bili mednarodni investitorji primorani popustiti ter prepustiti večinski delež v konzorciju ruskemu plinskemu monopolistu (Novaja gazeta, 2006b).

Omenjena primera jasno nakazujeta smer delovanja ruskih političnih oblasti, ki poskušajo s pomočjo renacionalizacije nekaterih strateških energetskih podjetij (primer *Jukos*) in omejevanja delovanja tujih energetskih korporacij (primer Sahalin 2) energetski sektor v čim večji meri konsolidirati ter na ta način:

- (i) neposredno vplivati na svetovne cene obeh najpomembnejših surovin (nafta, plin) in s tem zagotavljati stabilne (visoke) prihodke ustvarjene z izvozom le- teh;

⁶⁶ Gre za domnevno eno največjih nahajališč zemeljskega plina in nafte na daljnem vzhodu (Novaja gazeta, 2006b).

- (ii) skozi koncentriran nadzor nad energetske sektorjem vplivati na delovanje drugih mednarodnih subjektov.

Ob predstavljenih značilnosti ruskega gospodarstva, ki torej v precejšnji meri temelji na izvozu energentov (izvoz surove nafte in zemeljskega plina predstavlja kar polovico celotnega ruskega izvoza), je razumljivo, da je v ospredju našega zanimanja delovanje ruske ekonomske diplomacije ravno na področju energetike. Kako se le-ta uporablja, bomo videli skozi analizo treh izbranih primerov, predstavljenih v nadaljevanju.

4. ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV

»Pri tem opazamo primere številnih držav Skupnosti [SND], kjer se poskusi ignoriranja več stoletij izgrajujočih se povezav med narodi spreminjajo v grožnjo pojavnosti nesamostojnih, šibkih in odvisnih državnih tvorb«.

(Putin, 27. junij 2006)

V tem poglavju bodo predstavljeni analizirani izbrani primeri uporabe ekonomske diplomacije RF, in sicer na ukrajinskem, gruzijskem in beloruskem primeru. Strukturno bo analiza vsakega posameznega primera sestavljena iz predstavitev:

- (i) splošnega konteksta in okvira primera (politični in ekonomski kazalci),
- (ii) temeljnih karakteristik ekonomskega in političnega odnosa med posamezno analizirano državo in RF,
- (iii) potek krize in glavnih akterjev,
- (iv) posledic krize.

Na koncu poglavja pa bodo vse ugotovitve še enkrat izpostavljene, posebna pozornost bo pri tem namenjena opredelitvi skupnih značilnosti/razlik vseh omenjenih primerov, na podlagi katerih bomo tudi lahko potrdili/zavrnilo osrednjo hipotezo naloge.

4.1 UKRAJINA

Analizo izbranih primerov velja začeti z predstavitvijo ukrajinskega primera, za katerega lahko na podlagi preliminarne raziskave trdimo, da služi kot referenčni primer uporabe ekonomske diplomacije RF in ki je prav tako pritegnil največ mednarodne pozornosti.

4.1.1 SPLOŠNI KONTEKST IN OKVIR UKRAJINSKEGA PRIMERA

Kljub temu da nekateri avtorji (Nevers 1994, Lancova in Ačkasova 2005) označujejo rusko – ukrajinske odnose po razpadu SZ kot najbolj težavne (tako po vsebini kot tudi po strukturi) od vseh odnosov RF do drugih republik nekdanje SZ, lahko zapišemo, da so bili politični odnosi med Moskvo in Kijevom v obdobju 1991—2004 relativno stabilni in v precejšnji meri predvidljivi (to velja še posebej za obdobje po letu 1995, ko sta državi uspeli rešiti nekatera odprta vprašanja).⁶⁷

Ukrajinska neodvisnost je bila še posebej boleča za RF,⁶⁸ saj so obstajale med državama več stoletij trajajoči tesni kulturni, gospodarski in politični stiki,⁶⁹ posledica katerih je tudi dejstvo, da v Ukrajini živi največ ruskega prebivalstva izven meja RF (približno 22 odstotkov vsega ukrajinskega prebivalstva predstavljajo prebivalci ruske narodnosti, kar v absolutnih številkah pomeni približno 11 milijonov). Med področji, ki so najbolj

⁶⁷ Omenjeno predvidljivost političnih odnosov med Rusijo in Ukrajino v 90-ih letih 20. stoletja Lancova in Ačkosova (2005: 349) pripisujeta predvsem dejstvu, da je ukrajinska komunistična nomenklatura izredno uspešno prešla tranzicijsko obdobje ob razpadu SZ in posledično zadržala vodilne (politične) funkcije v državni upravi.

⁶⁸ Allison (1993: 36) je ukrajinsko neodvisnost označil celo za »najpomembnejšo geostrateško spremembo v Evropi po 2. svetovni vojni«, saj ima Ukrajina izredno pomemben geografski položaj ter je edina država izmed nekdanjih članic SZ poleg RF, ki lahko bistveno vpliva na (politični, vojaški itd.) razvoj postsovjetskega prostora (*ibid.*).

⁶⁹ Če smo natančni, je potrebno omeniti, da se je vzhodno (pravoslavno) krščanstvo in posledično tudi vzhodno slovanska kultura začela razvijati v Kijevu, ki je dolga stoletja (za čase t. i. Kievske Rusi, ki je združevala številne kneževine na območju današnje Rusije, Belorusije in Ukrajine) veljal za center vzhodnoslovanske kulture. Številni versko-kulturni spomeniki današnje Rusije (in Belorusije) izvirajo pravzaprav iz Kijeva, prav tako precejšen del umetnosti, jezikovnih prvin in drugih družbenih atributov. Prvotno združevanje slovanskih plemen, ki so živela na današnjem območju Rusije, Belorusije in Ukrajine, se je na tem območju zgodilo s pokristjanjevanjem leta 988, ki ga je izvedel takratni kijevski knez Vladimir. Pravoslavna religija je nato na to območje pripeljala starocerkveno slovanščino, iz katere naj bi kasneje nastala sodobna ruščina (in drugi vzhodnoslovanski nacionalni jeziki), in ki se še danes uporablja kot liturgični jezik v ruski pravoslavni cerkvi (Subtelny 2000: 27—37, 52—54).

zaznamovali/obremenjevali meddržavne odnose, lahko izpostavimo sledeča (Nevers 1994: 46—48, Lancova in Ačkasova 2005: 349—352; Allison 1993: 37—40):

- (i) Vprašanje jedrskega orožja na območju Ukrajine. Ukrajina je bila namreč ena izmed štirih sovjetskih republik, na območju katerih je bilo v času SZ nameščeno jedrsko orožje. Rusija je razumljivo takoj po razpadu SZ zahtevala, da se Ukrajina odpove zahtevam po statusu jedrske velesile, kar se je s sprejetjem t. i. Masandskega kompromisa (s katerim je RF v zameno za odpoved jedrskemu orožju Ukrajini obljubila teritorialno integriteto) jeseni 1993 tudi zgodilo.⁷⁰
- (ii) Status polotoka Krim. Omenjen predel ozemlja je namreč zgodovinsko pripadel Rusiji, leta 1954 pa ga je takratni generalni sekretar komunistične partije Nikita Hruščov 'podaril' ukrajinski socialistični sovjetski republiki. Posledično je ob razpadu SZ na območju polotoka živelo pretežno rusko prebivalstvo, ki je kaj hitro začelo izražati težnje po pripojitvi k RF. Ruski parlament je s sprejetjem deklaracije, po kateri je ukrajinsko mesto Sevastopol, ki leži na polotoku, razglasil za rusko mesto, odnose le še poslabšal in zaostрил. S tem, ko je bila polotoku podeljena avtonomija (s pravico imenovanja lokalne neodvisne administracije), se je konflikt začasno umaknil z meddržavnega dnevnega reda.
- (iii) Status črnomske ruske flote. Omenjena flota je bila namreč za časa SZ bazirana v Sevastopolu, ki leži na že prej omenjenem polotoku Krim. Ruske oblasti so sprva zahtevale popolno lastništvo nad ozemljem in obalnim pasom okrog Sevastopola, na koncu pa so se morale sprijazniti z

⁷⁰ Pot do ukrajinske odpovedi statusa jedrske velesile ni bila linearna; potem, ko se je bilo ukrajinsko vodstvo sprva (tako po razpadu SZ) pripravljeno odpovedati jedrskemu orožju na svojem ozemlju (ter pristopiti k sporazumu START I), se je leta 1992 uradna pozicija Kijeva spremenila. Vlada, nato pa še parlament sta izrazila jasno stališče o ukrajinskem lastništvu omenjenega orožja na svojem ozemlju in s tem *de facto* namero postati jedrska velesila. Takšna pozicija je bila razumljivo nesprejemljiva za RF, ki ji je pod težo mednarodne skupnosti in precejšnjega diplomatskega napora uspelo doseči sporazum med ukrajinskim in ruskim predsednikom septembra 1993 v ukrajinskem mestu Masandra, s katerim je bil določen časovni okvir odstranitve jedrskega orožja z območja Ukrajine. Posledično je bilo med marcem 1994 in junijem 1996 iz Ukrajine odstranjenih približno 2.000 jedrskih raket (Dubinin 2004).

dolgoročnim najemom dela sevastopolskega pristanišča (in plačilom ustrezne pristojbine Ukrajini), kjer je lahko ostal del ruske flote (med drugim tudi jedrske podmornice).

4.1.2 TEMELJNE KARAKTERISTIKE EKONOMSKEGA ODNOSA MED UKRAJINO IN RF

Kljub temu da so se poleg omenjenih vprašanj med državama občasno pojavljala manjša razhajanja, lahko meddržavne ukrajinsko-ruske politične odnose še posebej v obdobju predsednikovanja Leonida Kučme v Ukrajini (1994—2004) označimo za stabilne in zgledne, brez večjih političnih trenj. Rusija je namreč Ukrajini, v zameno za geopolitično in strateško partnerstvo, ponujala poceni energente, od katerih je bilo ukrajinsko gospodarstvo, temelječe na zastareli težki industriji iz sovjetskih časov, 'življenjsko' odvisno.⁷¹

Tabela 4.1: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci Ukrajine

IZBRANI MAKROEKONOMSKE IN GOSPODARSKI KAZALCI UKRAJINE						
kazalci / leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BDP (v mrd \$)	37,8	42,6	49,5	65,1	83,1	n.p.
Rast BDP (v %)	9,2	5,2	9,4	12,1	2,6	n.p.
Inflacija (v %)	n.p.	8,2	12,3	10,3	11,6	n.p.
Brezposelnosti (v %, definicija ILO)	10,9	9,6	9,1	8,6	7,2	n.p.
Trgovinska bilanca (v mrd \$)	n.p.	n.p.	0,0	3,7	-1,8	-6,7
Izvoz (v mrd \$)	n.p.	n.p.	23,0	32,6	34,3	38,3
Uvoz (v mrd \$)	n.p.	n.p.	23,0	28,9	36,1	45,0
Trgovinska bilanca z Rusko federacijo (v mrd \$)	-1,5	-2,7	-4,2	-6,0	-5,3	-5,1
- izvoz (v mrd \$)	3,8	3,2	4,4	5,8	7,5	8,6
- uvoz (v mrd \$)	5,3	5,9	8,6	11,8	12,8	13,7
Uvoz iz RF kot % celotnega uvoza	n.p.	n.p.	37,4%	40,8%	35,5%	30,5%
Zunanji dolg (% BDP)	26	24,6	17,3	18,6	10,3	n.p.
Državne rezerve (v mrd \$)	3,1	4,4	6,9	9,5	19,4	n.p.

Prirejeno po: State Statistics Committee of Ukraine 2007; Institute for Economic Research and Policy Consulting 2007.

⁷¹ Življenjska raven v Ukrajini je, podobno kot tudi v mnogih drugih državah bivše SZ, drastično padla po razpadu SZ (zgolj v letu 1992 naj bi se BDP zmanjšal za več kot 20 odstotkov), kar je državo v prvi polovici 90. let 20. stoletja pahnilo v globoko socialno-ekonomsko krizo (Golovakha in Panina 1995: 7; Subtelny 2000: 589—590).

Kot lahko razberemo iz tabele 4.1 je Rusija glavna trgovinska partnerica Ukrajine, saj je v zadnjih letih (2003—2006) uvoz iz RF predstavljal povprečno nekaj več kot 36 odstotkov celotnega ukrajinskega uvoza. Trgovinska bilanca Ukrajine z RF je bila v zadnjih letih negativna in se je leta 2004 povzpela na občutnih 6 milijard dolarjev (oz. 10 odstotkov BDP istega leta). Hkrati pa lahko zasledimo, da kar več kot 90 odstotkov celotnega ukrajinskega uvoza iz RF predstavljajo energenti (tabela 4.2), med katerimi posebej izstopajo surova nafta in naftni derivati (32 odstotkov celotnega uvoza iz RF) oz. še bolj zemeljski plin (več kot 34 odstotka celotnega uvoza iz RF).

Tabela 4.2: Ukrajinski izvoz in uvoz energentov

	izvoz (absolutno ter kot % celotnega UKR izvoza)		uvoz (absolutno ter kot % celotnega UKR uvoza)		uvoz (kot % celotnega uvoza iz RF)
Skupaj energenti (v mio \$)	2.553	6,70%	12.711	28,20%	92,70%
surova nafta in naftni derivati (v mio \$)	62	0,20%	4.403	9,80%	32,10%
zemeljski plin (v mio \$)	0,9	0,00%	4.770	10,60%	34,30%

Vir: State Statistics Committee of Ukraine 2007.

Tako nam že kratek pregled ekonomskih odnosov med Ukrajino in RF pokaže precejšnjo odvisnost Ukrajine od uvoza iz svoje severne sosedice, še posebej na področju energentov (surova nafta in zemeljski plin).⁷² Če namreč primerjamo vrednost uvoza energentov iz RF leta 2006 z ukrajinskim BDP (leta 2005) vidimo, da omenjeni uvoz predstavlja zavidljivih 14 odstotkov celotnega ukrajinskega BDP, kar dela ukrajinsko državo precej občutljivo za nihanja v dobavi/ceni energentov, ki jih uvozi iz RF.

⁷² Z uvozom energentov iz RF Ukrajina pokrije približno 80 do 90 odstotkov potreb celotnega svojega gospodarstva po energentih (Lancova in Ačkasova 2005: 351).

4.1.3 POTEK KRIZE, GLAVNI AKTERJI IN VZROKI

4.1.3.1 PREDSEDNIŠKE VOLITVE 2004

Začetek ohladitve političnih in ekonomskih odnosov med Rusijo in Ukrajino so napovedale predsedniške volitve v Ukrajini jeseni 2004, ko sta se za nasledstvo predsednika Kučme potegovala kandidata iz povsem nasprotnih si političnih krogov: prorусki kandidat in tedanji premier Viktor Janukovič (ki je neposredno pred volitvami dobil podporo ruskega predsednika Vladimirja Putina, kot tudi dotedanjega ukrajinskega predsednika Kučme) in »prozahodni« vodja opozicije Viktor Juščenko (ki je leta 2002 ustanovil svojo politično stranko »Naša Ukrajina« - stranka je leto za tem postala največja stranka v ukrajinskem parlamentu). Medtem ko je Janukovič vodil povsem prorусko predvolilno kampanjo (zavzemal se je za ohranitev tesnih političnih, gospodarskih in kulturnih stikov na vseh ravneh z RF), se je Juščenko promoviral kot »demokratični«, prozahodni politik in obljubljal vstop oz. vsaj približevanje Ukrajine Evropski uniji (EU) in zvezi NATO (STA, 2004e).⁷³

Medtem ko sta v prvem krogu oba favorita zbrala približno enako število glasov (STA, 2004h), so drugi krog zaznamovale množične demonstracije privržencev Juščenka, ki so protestirali proti domnevnim volilnim nepravilnostim (na katere so opozarjale tudi številne mednarodne vladne in nevladne organizacije), ki naj bi zagotovile tesno zmago Janukoviču. Ob tem je v središču Kijeva več dni protestiralo več tisoč privržencev Juščenka, ki jim je s t. i. »Oranžno revolucijo« po nekaj tednih uspelo doseči

⁷³ V Ukrajini so vse od osamosvojitve potekale razprave o tem, ali naj se država približa (pristop k programu Partnerstvo za mir, skupne vojaške vaje ipd.) zvezi NATO ali ne. Ukrajinski parlament je v resoluciji iz leta 1993 zapisal, da je Ukrajina nevtralna država, ki naj se ne bi včlanila v nobeno medblokovsko organizacijo. Leta 1995 je Ukrajina pristopila k programu NATO Partnerstvo za mir, v skladu s katerim je v naslednjih letih postopno razvijala precej omejene dvostranske (vojaške in zunanje-politične odnose) z zvezo. Tudi zaradi precejšnjega nasprotovanja javnosti polnopravnemu članstvu v zvezi (ki se je povečalo po včlanitvi ukrajinske zahodne sosedje Poljske v NATO leta 1997), se odnosi med Ukrajino in NATO v nadaljevanju niso odvijali v smeri polnopravnega članstva (Kopylenko 2001: 190—197).

razveljavitev rezultatov drugega kroga in ponovitev glasovanja (oz. tretji krog volitev) konec decembra istega leta (STA, 2004i; Novaja gazeta, 2004b).

4.1.3.2 PROZAHODNA RETORIKA NOVEGA PREDSEDNIKA

Tretji krog volitev je dokončno prinesel novega ukrajinskega predsednika, Viktorja Juščenko (ki naj bi dobil nekaj več kot 52 odstotkov glasov) (STA, 2004j), ki je takoj po izvolitvi sicer resda sprva obiskal Moskvo, vendar pa ob tem nadaljeval z izpostavljanjem svoje prozahodne usmeritve in zunanje politike, cilj katere naj bi bilo članstvo Ukrajine v EU in NATO (STA, 2005a; STA, 2005b). Tako so govori Juščenko v letu 2005 zaznamovali predvsem zunanje-politične ambicije po članstvu v EU in NATO,⁷⁴ kar je pri mnogih evropskih voditeljih naletelo na pozitivne odzive, še posebej v povezavi z članstvom Ukrajine v NATO.⁷⁵ Razumljivo je takšna retorika novega ukrajinskega

⁷⁴ »Ukrajina sodi v Evropo. Zgodovina našega naroda, njegova kultura in običaji so neodtujljivi od civilizacije našega kontinenta. Ravno zato se Ukrajinci danes ne sprašujejo, kje je danes Ukrajina. Odgovor je namreč zelo preprost in logičen - zgolj med polnopravnimi člani združene Evrope, tam, kjer vladajo skupne demokratične vrednote in ideali.« (Juščenko, 17. oktober 2005), je Juščenko povedal ob sprejemu v Kraljevem inštitutu mednarodnih odnosov v začetku leta 2005. Na skupnem srečanju ukrajinskega sveta za nacionalno varnost in sveta NATO septembra 2005 pa je že bolj konkretno opredelil cilje ukrajinske zunanje (in notranje) politike: »Izhajajoč iz dejstva, da sta NATO in EU garanta varnosti in stabilnosti v Evropi in da se Ukrajina pospešeno pripravlja na polnopravno članstvo v obeh organizacijah /.../ je ciljna usmerjenost k omenjenim projektom prioriteta tako zunanje, kot tudi notranje ukrajinske politike.« (Juščenko, 19. september 2005).

⁷⁵ Medtem ko je generalni sekretar zveze Jaap de Hoop Scheffer sicer nekoliko zadržano ocenjeval, da vodi zveza »politiko odprtih vrat«, pa je ameriški predsednik George Bush z besedami "Ukrajina mora biti dobrodošla v evroatlantski družini« odkrito podprl omenjeno približevanje in posledično članstvo Ukrajine v NATO) (STA, 2005c).

⁷⁶ Najbolj ostro se je na namere Ukrajine po članstvu v zvezi NATO odzvala *Duma* (spodnji dom parlamenta RF), ki je celo sprejela resolucijo (sprejeta je bila z 435-imi glasovi za in nobenim proti), v kateri so ruski parlamentarci izrazili »globo zaskrbljenost v zvezi z načrti ukrajinskih oblasti po članstvu v NATO« ter pri tem opozorili, da bi nadaljnji ukrajinski koraki v to smer lahko privedli k »izredno negativnim posledicam dvostranskih odnosov med državama« (Resolucija spodnjega doma parlamenta RF, 07. junij 2006).

predsednika naletela na neodobravanje Moskve,⁷⁶ ki je nadaljnjo potencialno širitev zveze NATO še bližje njenih meja razumela kot ogrožanje njene nacionalne varnosti oz. oster poseg v njene interesne sfere (Resolucija spodnjega doma parlamenta RF, 07. junij 2006).⁷⁷

4.1.3.3 GAZPROM NAPOVEDUJE ZVIŠANJE CEN NA DOBAVO RUSKEGA PLINA

Ruski plinski monopolist Gazprom, ki je v večinski državni lasti, je 1. avgusta 2005 prvič napovedal zvišanje cene ruskega plina za ukrajinske porabnike s tedanjih 50 ameriških dolarjev za 100 kubičnih metrov na 150 dolarjev za isto količino s prvim januarjem 2006, kar bi predstavljalo kar 320 odstotno podražitev (Kommersant, 2005c; STA, 2005f).⁷⁸ Ukrajinsko vodstvo je sicer sprva omenjene načrte Gazproma odločno zavračalo, nato pa ruskemu podjetju le predlagalo postopen (petletni) prehod na tržne cene, tekom katerega bi ukrajinska podjetja dobila možnost za delno prestrukturiranje svoje proizvodnje in zmanjšanje neučinkovite porabe zemeljskega plina (Kommersant, 2005e). Vendar je ruski monopolist takšen predlog zavrnil (Kommersant, 2005f) ter celo povsem nepričakovano med avgustovskimi pogajanja povišal zahtevano ceno s 150 na 180 dolarjev za 1000 kubičnih metrov (Kommersant, 2005g). Ukrajinska stran je na takšno pozicijo Gazproma odgovorila z grožnjo povišanja trošarin za tranzit ruskega plina po ukrajinskih plinovodih z 1,09 dolarja za tranzit 1000 kubičnih metrov plina na 100 kilometrov na 3 do 4 dolarje (več kot 3-kratna podražitev), s čimer bi lahko Ukrajina delno pokrila izgubo zaradi uvoza ruskega plina po bistveno višji ceni, za Gazprom pa bi to pomenilo velik pritisk zahodnih odjemalcev, ki bi morali omenjeno podražitev tranzita plačati z višjo ceno ruskega plina (*ibid.*).

⁷⁷ Ne gre namreč pozabiti, da so leta 2004 z zvezo NATO vstopile tri nekdanje sovjetske republike, Litva, Latvija, Estonija, kar je že takrat imelo za posledico ohladitev odnosov med Rusijo in zahodnimi državami.

⁷⁸ Omenjena podražitev bi predstavljala hud udarec za ukrajinsko gospodarstvo, še posebej za tiste industrijske panoge (npr. metalurgija in kemična industrija), ki sem jim je uspelo ohraniti ali celo razvijati po razpadu SZ oz. proizvodnja katerih je v precejšnji meri odvisna od plina kot najvažnejše surovine v proizvodnji.

Potem, ko obema stranema decembra 2005 še vedno ni uspelo skleniti sporazuma (kljub temu da so se v reševanje spora takoj aktivno vključili visoki politični predstavniki obeh držav),⁷⁹ so na prihajajočo krizo postali pozorni tudi mednarodni opazovalci in mednarodna skupnost, saj po ukrajinskih plinovodih priteka kar 80 odstotkov ruskega plina, namenjenega v države EU. Kriza bi tako lahko pomenila motnje v dobavi tega energenta zahodni Evropi, saj so ruske oblasti (ob neobstoju pogodbe o dobavi) napovedale zaustavitev dobave plina Ukrajini s prvim januarjem 2006. Kot odgovor bi Ukrajina namreč lahko ne le omejila, temveč celo zaustavila tranzit ruskega plina čez svoje ozemlje.

S približevanjem koncu leta 2005 se je politična retorika med predstavniki obeh vpletenih držav le še stopnjevala, 'plinska' kriza pa je prerasla v meddržavno. Ukrajinsko vodstvo je namreč kot odgovor na podražitev plina napovedalo bistveno zvišanje pristojbine, ki jo Rusija plačuje Ukrajini za to, da je lahko njena baza črnomske flote nameščena na ukrajinskem polotoku Krim. Ruski obrambni minister Sergej Ivanov je ob tem Ukrajino posvaril, da bi takšna poteza lahko imela »usodne posledice« (STA, 2005g).⁸⁰

⁷⁹ Takratna ukrajinska premierka Julija Timošenko je npr. že teden po objavi Gazpromove namere oblikovala delovno ministrsko skupino, ki naj bi se z vodstvom ruskega monopolista pogajala o možnostih nadaljnje dobave ruskega plina pod bolj sprejemljivimi pogoji (Kommersant, 2005d).

⁸⁰ Ob tem je zanimivo, da se je Rusija pri vprašanju povišanja pristojbine za njeno črnomoško floto sklicevala na meddržavni sporazum iz leta 1997 (s katerim sta državi uredili nekatera obmejna vprašanja kot tudi status črnomske flote do leta 2017), obenem pa pri vprašanju povišanja cene ruskega plina za Ukrajino pozabljala na podoben sporazum iz leta 2004, s katerim sta se državi dogovorili o dobavi in ceni (kot tudi o tranzitu ruskega plina čez ukrajinsko ozemlje) ruskega plina Ukrajini (in o še pred tem leta 2002 podpisani izjavi obeh predsednikov o strateškem partnerstvu v plinski industriji) (Sporazum med rusko in ukrajinsko vlado, 18. avgust 2004).

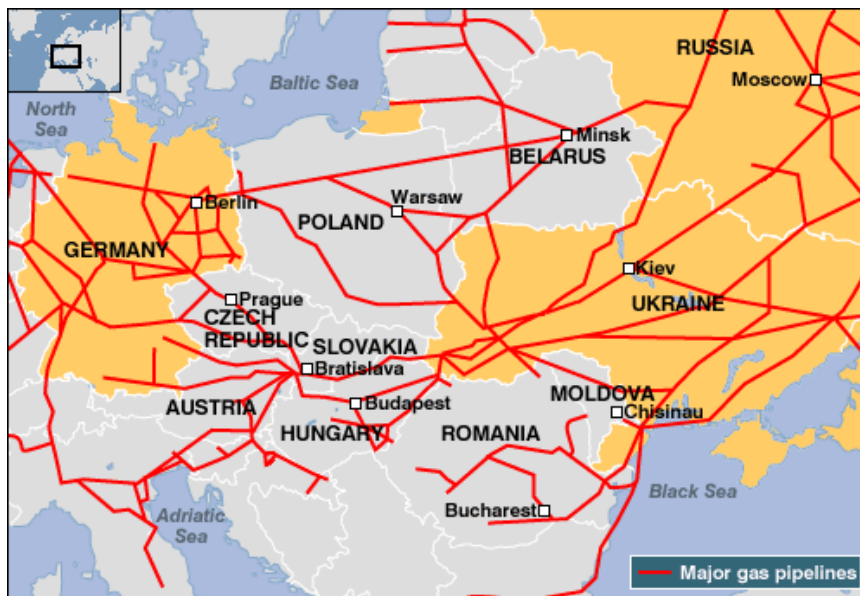
4.1.3.4 GAZPROM S 1. JANUARJEM 2006 PREKINE DOBAVO PLINA UKRAJINI

Kljub temu da sta se v spor med obema stranema aktivno vpletla tudi predsednika obeh držav, Vladimir Putin in Vladimir Juščenko,⁸¹ državama vse do konca leta 2005 ni uspelo doseči kompromisa. Posledično je ruski Gazprom s prvim januarjem 2006 prekinil dobavo ruskega plina Ukrajini. Ukrajinske oblasti so kot odgovor (in v skladu s predhodnimi napovedmi)⁸² začele odvezemati del ruskega plina, namenjenega evropskim odjemalcem, kar je vzpodbudilo negativne reakcije tako Rusije, kot tudi predstavnikov EU (Belorusy i rynek, 2006a). V naslednjih dveh dneh so namreč iz številnih evropskih držav začela prihajati obvestila o občutnem zmanjšanju dobave ruskega plina; Srbija naj bi dobila kar 50 odstotkov manj plina, Slovaška in Madžarska po 40 odstotkov, Romunija - 25 odstotkov itd. Gazprom je bil tako prisiljen že 3. januarja povečati pritisk v plinovodih in zagotoviti evropskim porabnikom (ki večino ruskega plina dobijo preko ukrajinskih plinovodov, kot je to razvidno iz slike 4.1.3.4.1) dodatnih 96 milijonov kubičnih metrov zemeljskega plina, kar je pripeljalo do postopne normalizacije dobave evropskim porabnikom.

⁸¹ Vladimir Putin je npr. 29. decembra Ukrajini predlagal državno posojilo v višini 3,6 milijarde dolarjev, ki naj bi omogočilo pokritje ukrajinske izgube, nastale na podlagi višjih cen ruskega plina. Ukrajinski predsednik Juščenko je, razumljivo in pričakovano, še isti dan omenjeno ponudbo zavrnil (STA, 2005h; STA, 2005i).

⁸² Takratni novi premier Ukrajine Jurij Jehanurov je že ob koncu decembra napovedal, da bo Ukrajina - v primeru omejitev dobave plina Ukrajine - še naprej odvezemala približno 15 odstotkov vsega ruskega plina, ki gre po plinovodu čez ukrajinsko ozemlje v zahodno Evropo (saj naj bi šlo za »provizijo za tranzit« ruskega plina čez Ukrajino) (STA, 2005i).

Slika 4.1.3.4.1: Potek plinovodov iz RF v zahodno Evropo

Vir: <http://sun-bin.blogspot.com/2006/01/ukraine-gas-price-industry-unit.html> (12. marec 2007).

Ob tem velja izpostaviti, da je Gazprom ustavil dobavo Ukrajini ne le ruskega, temveč tudi turkmenistanskega plina, ki ga Ukrajina preko posrednika, družbe RosUkrEnergo,⁸³ dobiva iz Turkmenistana, ki pa prav tako priteka v Ukrajino preko plinovodov Gazproma. Ukrajinske oblasti so zato na obtožbe Gazproma o nezakonitem odvzemu več kot 200 milijonov kubičnih metrov plina odgovorile, da odzemajo zgolj plin, ki ga Ukrajina uvaža iz Turkmenistana (prav tako po ceni 50 dolarjev za 1000 kubičnih metrov). Pod pritiski javnosti pa je Gazprom 3. januarja priznal, da Ukrajini ne dobavlja niti turkmenistanskega plina, saj naj bi RosUkrEnergo pod pritiski Kremlja prenehal dobavljati omenjeni plin v plinovodni sistem Gazproma (Belorusy i rynek, 2006a; Kommersant, 2006a).

⁸³ Družba s sedežem v Švici je bila ustanovljena leta 2004 s ciljem posredništva plina prvenstveno iz srednjeazijskih republik nekdanje SZ evropskim porabnikom. 50-odstotno lastništvo v družbi ima Gazprom, ostalih 50 pa neznani investitorji, zbrani okrog skupine Centragas Holding A.G. (Kommersant, 2006a).

4.1.3.5 DOSEŽEN SPORAZUM IMA ZGOLJ KRATKOTRAJNI UČINEK

Po tem, ko so prve dni januarja ruske strani ugotovljale, koliko plina naj bi Ukrajina neupravičeno zadržala (oz. 'ukradla'), Ukrajina pa je razlagala, da je izpolnila vse svoje obveznosti (STA, 2006a), sta obe strani 4. januarja le dosegle dogovor, ki je pomenil konec plinske krize.

Po novem, precej bolj zakompliciranem sistemu, Ukrajini plina ne bo neposredno dobavljal Gazprom, temveč že prej omenjeni RosUkrEnergo, in sicer 34 milijard kubičnih metrov zemeljskega plina v letu 2006 po ceni 95 ameriških dolarjev za 1000 kubičnih metrov. Ker pa bo Ukrajina po predvidevanjih v istem letu potrebovala vsaj še dodatnih 22 milijard kubičnih metrov plina, ki ga bo prav tako morala uvoziti, ima dosežen sporazum le kratkotrajen učinek (blagodejen učinek za ukrajinsko gospodarstvo, saj se je z njim Ukrajina izognila več kot 3-kratni podražitvi), saj naj bi se cene usklajevale vsaj dvakrat letno (Belorusy i rynek, 2006a; Kommersant, 2006a).

Sam RosUkrEnergo naj bi v skladu s tripartitno pogodbo zakupil od Gazproma 17 milijard kubičnih metrov plina po ceni 230 dolarjev za 1000 kubičnih metrov.⁸⁴ Ob tem se je takoj pojavilo vprašanje, kako je možno, da eno podjetje zakupi določeno količino plina po bistveno višji ceni od prodajne (95 dolarjev v primerjavi z nabavno ceno 230 dolarjev) in to razglša za uspeh? Odgovor se skriva v dejstvu, da bo RosUkrEnergo večino plina, ki ga bo dobavljal Ukrajini (po 95 dolarjev za 1000 kubičnih metrov), kupil od Turkmenistana po bistveni nižji ceni (45-50 dolarjev za isto količino). Preostanek ruskega plina pa bo podjetje preprodalo zahodnim odjemalcem po najmanj nabavni ceni (*ergo* 230 dolarjev) ali celo dražje (*ibid.*).⁸⁵

⁸⁴ S tem je Gazprom dosegel, da bo količino plina, prej namenjenega ukrajinskemu tržišču, po novem prodajal po bistveno višji ceni, le (formalno) drugemu odjemalcu (RosUkrEnergu).

⁸⁵ S čimer naj bi pred dvema letoma ustanovljeno podjetje zaslužilo občutnih 2,7 milijarde dolarjev v letu 2006 (Kommersant, 2006a).

4.1.4 POSLEDICE KRIZE

Omenjena 'plinska vojna' med Rusijo in Ukrajino januarja 2006 je nedvomno pokazala na moč vplivanja Rusije na dvostranske odnose z drugo največjo državo bivše SZ, saj je z grožnjo (in kasnejšo delno implementacijo prvotnega načrta) povišanja cene dobave plina ruskega državnega monopolista Gazproma, Ukrajini poslala jasen 'signal' o svoji ekonomski (in politični) moči. Ukrajina je namreč, kot smo že pokazali, po t. i. oranžni revoluciji jeseni 2004 (in prihodu Vladimirja Juščenka na oblast) začela spreminjati temeljne prioritete svoje zunanje politike, predvsem s ciljem približevanja Ukrajine evropskim (EU) in transatlantskim (NATO) povezavam, kar je v Kremlju (pričakovano) vzbudilo precejšnje negodovanje.

Na to, da omenjena ('plinska') ekonomska politika Kremlja do Ukrajine (ki jo je izvršil ruski plinski monopolist Gazprom, nedvomno z odobritvijo najvišjih državnih oblasti) ni imela ekonomskega, temveč predvsem politični karakter, priča kar nekaj dejstev. Poglejmo si nekaj najočitnejših:

- (i) Prva napoved Gazproma o bistvenem povišanju cene za dobavo zemeljskega plina Ukrajini se je zgodila dobrega pol leta po kardinalnih političnih spremembah v ukrajinski notranji politiki, ko je s t. i. oranžno revolucijo oblast prevzela prozahodna koalicija in na tem mestu nasledila, vse od razpada SZ, prorusko usmerjeno politično elito na čelu z nekdanjim predsednikom Leonidom Kučmo ter nekdanjim premierom in predsedniškim kandidatom Viktorjem Janukovičem. Takrat (poleti 2005) je namreč dokončno postalo jasno, da osrednje ideje »Majdana«⁸⁶ niso služile le ideološkimi in populističnim (pred)volilnim ciljem, temveč so začele vedno bolj pridobivati povsem realen karakter v obliki spremenjenih prioritet in ciljev ukrajinske ZP, v ospredje katere je vključitev v EU in NATO zamenjala pred tem etabliirano strateško partnerstvo z Rusijo.

⁸⁶ Centralni trg v Kijevu, glavno prizorišče protestov opozicije med predsedniškimi volitvami jeseni 2005 in 'oranžne revolucije', ki je sledila.

- (ii) Gazprom je že takoj postavil povsem neracionalne zahteve, saj je popolnoma jasno, da bo večkratna podražitev tako pomembne surovine, kot je zemeljski plin, v vsakem gospodarstvu pripeljala do ekonomskega zloma ali vsaj občutnih negativnih ekonomskih posledic. To pa dolgoročno ni niti v interesu dobavitelja, saj si tudi ta (tako kot vsaki odjemalec) želi predvsem stabilnega partnerja, ki ne bo sprejemal (nesprejemljivih) iracionalnih odločitev in s tem povzročal nepotrebnih negativnih nihanj, ki bodo vplivale na poslovno uspešnost obeh subjektov.
- (iii) Med pogajanja je Gazprom povsem nepričakovano in nerazumljivo spreminjal pogoje; sprva je ruski monopolist zahteval 150 dolarjev za 1000 kubičnih metrov plina, nato pa ponudbo spremenil na 180 dolarjev za isto količino.
- (iv) Niti Gazprom niti uradne ruske oblasti (kot večinski lastnik podjetja) niso v času plinske krize podale jasnih razlogov za zahtevano podražitev, saj ekonomskih razlogov za to ni bilo (npr. večje stroške pri proizvodnji ali tranzitu plina ipd.).
- (v) Tudi ko je Ukrajina Gazpromu ponudila postopen petletni prehod na tržne cene (kar bi pomenilo, da bi Ukrajina leta 2010 ali 2011 plačevala za ruski plin več kot 230 ameriških dolarjev v primerjavi s 50 dolarji leta 2005), je ruska stran predlog zavrnila. Z ekonomskega vidika je bila takšna poteza ponovno neracionalna, saj bi s tem Gazprom (in ruska država) lahko zagotovil stabilnega odjemalca na dolgi rok, ki bi po prehodnem obdobju plačeval povsem isto ceno kot zahodni partnerji.
- (vi) V kolikor bi bili v ospredju ekonomski razlogi (doseganje večjih profitov Gazproma), bi lahko pričakovali, da bi v sporu bistveno bolj aktivno posredovale ruske državne oblasti, ki bi (kot večinski lastnik Gazproma) dale jasno vedeti, da so dolgoročni stabilni (dvostranski) politični in ekonomski odnosi bistveno bolj pomembni kot kratkoročni (pozitivni) finančni pokazatelji državnega monopolista, pa čeprav v državni lasti.
- (vii) Hkrati bi državne oblasti na vsak način poskušale doseči kompromis med obema stranema, saj nastala 'plinska' kriza nedvomno ni vplivala na povečanje

ugleda Rusije kot stabilnega partnerja, še posebej ne na tako občutljivem področju kot je energetika.

Kot torej vse kaže je Rusija (posredno preko Gazproma) s tem, ko je napovedala občutno podražitev ruskega plina Ukrajini in kasneje svojo napoved tudi izvršila (v obliki zaprtja plinovoda, ki je Ukrajini dobavljal ne le ruski, temveč tudi turkmenistanski plin!) zasledovala predvsem politične cilje - v prvi vrsti zamenjavo (Rusiji ne preveč naklonjenega) političnega režima v Ukrajini. V kolikor sprejmemo takšno predpostavko vidimo, da je bila takšna ruska politika več kot uspešna; zgolj en teden po koncu krize, natančneje 10. januarja 2006 je namreč ukrajinski parlament (*Vrhovna Rada*) izglasoval nezaupnico »oranžni« vladni Jurija Jehanurova. Vlada je sicer nadaljevala z delom vse do parlamentarnih volitev marca istega leta, vendar je bilo poraz prozahodne vlade moč šteti kot prvo neposredno politično posledico rusko-ukrajinske plinske vojne. Večina političnih strank (kot tudi številnih interesnih skupin, vključno z izredno vplivnim industrijskim lobijem iz vhodnih predelov države, še posebej iz dnepropetrovske in donecke regije) je namreč ocenila, da je ukrajinska vlada naredila »občutno premalo« in s sklenjenim novim sporazum celo »dolgoročno škodovala ukrajinski državi« (Kommersant, 2006a).

Nadaljevanje političnih sprememb je sledilo na marčevskih parlamentarnih volitvah, kjer je zmago dosegla prorusko usmerjena stranka *Partija regionov Ukrajiny* nekdanjega premiera in predsedniškega kandidata Vladimirja Janukoviča, ki je po dolgotrajnih koalicijskih pogajanjih poleti istega leta tudi oblikovala novo vlado.⁸⁷ Kaj hitro po njegovem imenovanju so sledili bistveno bolj spravljivi (politični) toni iz Moskve in tudi

⁸⁷ Na parlamentarnih volitvah je namreč *Partija regionov* sicer dobila največ glasov, vendar sta drugo in tretje mesto na volitvah dosegli 'oranžni' stranki Julije Timošenko (*Blok Julije Timošenko*) in *Naša Ukrajina* predsednika Juščenka, kar je Janukoviču onemogočilo oblikovanje vlade z ideološko sorodno socialistično in komunistično stranko, ki sta sicer tudi presegli volilni prag, vendar pa dosegli precej slabši rezultat od *Partije regionov*.

nove, precej bolj ugodne in dolgotrajne, pogodbe o dobavi ruskega plina Ukrajini (Kommersant, 2006e).⁸⁸

⁸⁸ Oktobra 2006 se je ukrajinska vlada pod vodstvom novega premiera Janukoviča uspela dogovoriti z Rusijo o dobavi 55 milijard kubičnih metrov ruskega zemeljskega plina leta 2007 po ceni med 120 in 130 dolarjev za 1000 kubičnih metrov plina, kar je dolgoročno bistveno bolj ugodno od predvidenih 200 - 230 dolarjev, kolikor bi morala Ukrajina po nekaterih predvidevanjih plačevati že od druge polovice leta 2006 naprej (STA, 2006f; Kommersant, 2006e).

4.2 GRUZIJA

Primer, ki je prav tako pritegnil pozornost mednarodne (še posebej ameriške) javnosti,⁸⁹ vendar je nedvomno ostal v 'senci' ukrajinskega, je primer Gruzije. Ta zakavkaška nekdanja sovjetska republika je namreč prav tako v zadnjih letih lahko občutila moč ruske ekonomske diplomacije. Čeprav se mogoče primera zdita na prvi pogled podobna po strukturi in obliki uporabe ekonomske diplomacije s strani RF, se ob podrobnejši analizi pokažejo precejšnje vsebinske in strukturne razlike.

4.2.1 SPLOŠNI KONTEKST IN OKVIR GRUZIJSKEGA PRIMERA

Ob razpadu SZ so na območju južnega Kavkaza nastale tri neodvisne države – Armenija, Azerbajdžan in Gruzija (ob tem je potrebno upoštevati, da tudi meje RF segajo na to območje),⁹⁰ znotraj ozemelj katerih so ostale tudi številne etične skupine (manjšine) s težnjami po pridobitvi neodvisnosti ali vsaj precejšnje stopnje avtonomije.⁹¹ Med temi sta

⁸⁹ Pomen regije je moč slikovito prikazati z naslednjim zapisom: »Nove neodvisne države na Kavkazu so postale arena mednarodnega strateškega tekmovanja glavnih mednarodnih ekonomskih in geopolitičnih centrov moči, močno zainteresiranih nad nadzorom surovinskih in energetskih resursov regije in transportnih komunikacij, ki potekajo od Evrope v Azijo« (Sitarjan 2005: 182). Podobno ocenjuje tudi Suny (1996: 383) ko pravi, da ima Južni Kavkaz zaradi svoje »izstopajoče vnetljivosti« [s tem avtor misli predvsem na številne nerešene med-etične in ozemeljske spore na tem območju] strateško pomembnost v mednarodni skupnosti.

⁹⁰ Herzig (1999: 4–5) in Schroeder (1996: 477) opozarjata, da je razpad SZ sicer prinesel priložnost vsem trem kavkaškimi državam za razvoj samostojne države/državnosti (v širšem smislu), vendar pa ob tem pustil precejšnjo opustošenost na številnih družbenih, ekonomskih in političnih področjih; niti politične institucije (vse tri veje oblasti), niti državna ekonomija in gospodarska infrastruktura namreč niso bile pripravljene na nenadne spremembe ob razpadu SZ.

⁹¹ Skupno prebivalstvo Gruzije šteje približno štiri in pol milijona ljudi, izmed katerih je gruzijskega prebivalstva približno 83 odstotkov, med večjimi manjšinami pa so Azerbajdžanci (280.000), Armenci (248.000) in Rusi (67.000). Po podatkih gruzijskega ministrstva za razvoj se je število ruskega prebivalstva v Gruziji od leta 1989 do 2002 zmanjšalo kar za petkrat (s 341 tisoč na 67 tisoč) (Statistical Yearbook of Georgia 2005: 38).

od samega začetka najbolj izstopala primera Abhazije in Južne Osetije, dveh avtonomnih pokrajin/republik, ki sta ob razpadu SZ ostali znotraj meja Gruzije.⁹² Med centralnimi oblastmi v Tbilisiju in avtonomnima pokrajinama so se kmalu po razpadu SZ začeli pojavljati politični in vojaški konflikti, saj so lokalne oblasti objavile namero o odcepitvi obeh pokrajin od Gruzije in pridobitvi neodvisnosti (Abhazija) oz. tudi potencialni priključitvi k RF (Južna Osetija naj bi se združila z Severno Osetijo, republiko znotraj RF) (STA, 2003c). Tbilisi je na namero političnega vodstva obeh 'uporniških' pokrajin odgovoril z vojaško silo in delno gospodarsko in ekonomsko osamitvijo, kar je privedlo k oblikovanju paravojaških milic, drastičnemu znižanju ravni življenja in skorajda vsakodnevnih (lokalnih) vojaških spopadov v Abhaziji in Južni Osetiji (Nodia 2003: 263).⁹³ Takšna situacija je bistveno zaznamovala gruzijsko notranjo in zunanjo politiko vse od njene osamosvojitve, kot (posredno) tudi ekonomski razvoj neodvisne države, saj je bilo precej državnih resursov (predvsem političnih in ekonomskih) namenjenih vzdrževanju statusa *quo* med državnim centrom in obema pokrajinama (Amer 1993: 98—100; Herzig 1999: 73—77).

Ker se večinsko prebivalstvo v obeh pokrajinah izreka za odcepitev od Gruzije in priključitev k RF, je Rusija v 90-ih letih 20. stoletja precej pozorno spremljala dogajanje in ob tem politično (kot tudi ekonomsko in vojaško) podpirala lokalno prorussko vodstvo

⁹² Gruzija je razdeljena na devet regij in dve avtonomni republik: Adžarijo in Abhazijo, avtonomijo pa je leta 1990 razglasila tudi Južna Osetija. Vsaka od omenjenih avtonomnih republik ima neodvisno izvršno oblast, ki pa jo uradni Tbilisi ne priznava (Natek 2000: 235—236). Kljub temu da je vodstvo v obeh avtonomnih pokrajinah že leta 1990 izrazilo težnjo po neodvisnosti oz. priključitvi k RF (septembra 1990 je Južna Osetija tudi uradno razglasila neodvisnost in namero priključitvi k Rusiji, kar je izzvalo vojaške spopade med južnoosetijskimi paravojaškimi milicami in gruzijsko vojsko), vse do sedaj obe avtonomni pokrajini nista mednarodno priznani kot neodvisni samostojni državi (McCauley 2002: 410).

⁹³ Na drastično poslabšanje ravni življenja in potencialno humanitarno katastrofo je med najhujšimi vojaškimi spopadi med gruzijsko vojsko in abrazijsko milico med leti 1992 in 1994 v svojih številnih poročilih opozarjal tudi generalni sekretar Združenih narodov v svojem poročilu Varnostnemu svetu OZN (S/1994/253, S/1994/312, S/1994/529 itd.). Varnostni svet je nato situacijo v Abhaziji nenehno spremljal (med leti 1993 in 2000 je ta organ OZN sprejel kar 20 resolucij, nanašajočih se na situacijo v Abhaziji) in tja napotil tudi maloštevilne mirovne sile OZN.

v obeh »republikah« (Chervonnaja 1994: 118).⁹⁴ Ob tem je imela RF na ozemlju Gruzije dve večji vojaški oporišči, ki sta neposredno manifestno predstavljali geopolitične interese RF v tej državi ter bili obenem v pripravljenosti ob morebitnem vojaškem posredovanju v primeru vojaškega posredovanja Gruzije v uporniških pokrajinah (Cornell 2005: 56).⁹⁵

Vendar pa je bila, predvsem po zaslugi nekdanjega sovjetskega diplomata in kasnejšega gruzijskega avtoritarnega (Herzig 1999: 27) predsednika Eduarda Ševarnadzeja, ki je med svojima dvema mandatoma zagovarjal uravnoteženo zunanjo politiko,⁹⁶ meddržavna politika med Gruzijo in RF, kljub omenjenim trenjem, dokaj predvidljiva.⁹⁷ Čeprav so z ruske strani občasno prihajale obtožbe o sponzoriranju gruzijskih oblasti čečenskih 'upornikov',⁹⁸ je bil Ševarnadze vedno dobrodošel v Moskvi, ki je njegovo prorusko

⁹⁴ Nuriyev (2000: 143—144) je takšno politiko Moskve označil za odkrit poskus politične in vojaške destabilizacije regije s ciljem ohranitve svojega vpliva na tem območju.

⁹⁵ Sitarjan (2005: 177) poudarja, da ima Rusija na območju južnega Kavkaza precejšnje nacionalne interese, saj ostaja na osnovi »objektivnih zgodovinskih, geografskih, ekonomskih in političnih razlogov« tesno povezana s tem območjem. Obenem ne gre zanemariti, da imajo po mnenju istega avtorja (*ibid.*) potencialni vojaški konflikti na tem območju precejšen vpliv na varnost RF in da se v regiji nahajajo precejšnje (še neodkrite) zaloge surove nafte in zemeljskega plina ter številnih kovin.

⁹⁶ Ševarnadze je na svetovno sceno stopil leta 1985 kot zunanji minister SZ, ki je kmalu postal znan kot spreten sogovornik z zahodom in to kljub dejstvu, da ob prihodu na ta položaj ni imel nikakršnih diplomatskih izkušenj. Po razpadu SZ se je leta 1992 vrnil v Gruzijo (kjer je bil v 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja republiški partijski sekretar), kjer ga je gruzijski parlament tudi imenoval za začasnega predsednika. Na rednih predsedniških volitvah leta 1995 je nato Ševarnadze dobil 70 odstotkov glasov volivcev, leta 2000 pa je ponovno kandidiral in zmagal ter s tem začel svoj drugi redni mandat predsednika države (Herzig 1999: 29—30). Ševarnadzejev režim so tako zahodni mediji kot tudi številne mednarodne človekoljubne organizacije (Human Rights Watch, Amnesty International) obtoževale izredno avtoritarnega vodenja države ter očitnega in sistematičnega kršenja človekovih pravic in svoboščin (Human Rights Watch 2000: 7; Amnesty international 2000: 1—2).

⁹⁷ Kar lahko v precejšnji meri pripišemo spretni diplomaciji in zunanji politiki pod vodstvom Ševarnadzeja, ki mu je uspelo ohraniti dobre odnose z zahodom (in še posebej z ZDA) na eni strani ter Rusiji na drugi.

⁹⁸ Na primeru Čečenije na eni ter Abhazije in Južne Osetije na drugi strani, je moč prikazati odkrito dvoličen značaj uradne ruske zunanje politike. Medtem ko ruske centralne federalne oblasti vse od sredine 90-ih let 20. stoletja niso priznavale legitimno izražene težnje čečenskega prebivalstva po neodvisnosti od

politiko (vključujoč spoštovanje statusa *quo* Abhazije in Južne Osetije) 'nagrajevala' predvsem s politično podporo njegovemu režimu (ki mu je nedvomno pomagala zagotoviti politično oblast doma) in precejšnjimi ekonomskimi subvencijami (med katerimi velja izpostaviti dobavo energentov po notranjih ruskih cenah).⁹⁹ Zato lahko tudi v primeru Gruzije (podobno kot v ukrajinskem primeru) zapišemo, da so bili odnosi med državama v prvih desetih letih po razpadu SZ sicer obremenjeni z nekaterimi odprtimi nerešenimi vprašanji (v tem primeru predvsem s separatističnimi težnjami Abhazije in Južne Osetije, dveh gruzijskih pokrajin, ki sta se izrekli za neodvisnost oz. priključitev k RF), vendar pa jih je v bistveno večji meri zaznamoval (geo)politični pragmatizem gruzijskih in kremeljskih političnih elit.

4.2.2 TEMELJNE KARAKTERISTIKE EKONOMSKEGA ODNOSA MED GRUZIJO IN RF

Če poskušamo analizirati v tabeli 4.3 prikazane temeljne makroekonomske in gospodarske kazalce Gruzije vidimo, da je gruzijsko ekonomijo v zadnjih letih zaznamovala bistveno spreminjajoča se in nestabilna gospodarska rast (medtem ko je leta 2003 znašala občutnih 11,1 odstotka, je leto zatem padla zgolj na 5,9 odstotka), praktično linearna rast inflacije (leta 2004 je 7,5 odstotna inflacija krepko preseгла doseženo 5,9 odstotno gospodarsko rast) ter nezmanjšana brezposelnost (ki se je od leta 2001 celo povečala z 11,1 na 13,8 odstotka leta 2005). Ob tem je gruzijsko gospodarstvo v zadnjih letih pestil občuten zunanjetrgovinski primanjkljaj, ki se je od leta 2001 povečal za kar 600 odstotkov (v letu 2006 je dosegel 2.690 milijonov dolarjev oz. kar 35 odstotkov celotnega BDP v istem letu).

RF (kar je imelo za posledico več kot deset let trajajoče oborožene spopade v tej republiki, v katerih je življenje izgubilo na tisoče civilnih prebivalcev), pa po drugi strani odkrito 'sponzorirajo' težnje po neodvisnosti Abhazije in Južne Osetije.

⁹⁹ Rusija in Gruzija sta že leta 1994 podpisali sporazum o prijateljstvu, sodelovanju in dobrososedskih odnosih, v skladu s katerim je Rusija v zameno za namestitev svojih vojaških sil Gruziji obljubila izdatno gospodarsko in vojaško pomoč (Natek 2000: 236).

Tabela 4.3: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci Gruzije

IZBRANI MAKROEKONOMSKI IN GOSPODARSKI KAZALCI GRUZIJE						
kazalci / leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BDP (v mio \$)	3.910,00	4.390,00	5.040,00	5.780,00	6.840,00	5.770,00
Rast BDP (v %)	4,80	5,50	11,10	5,90	9,60	8,60
Inflacija (v %)	3,40	5,40	7,00	7,50	6,20	8,80
Brezposelnosti (v %, definicija ILO)	11,10	12,60	11,50	12,60	13,80	n/p
Trgovinska bilanca (v mio \$)	-440,00	-390,00	-680,00	-1.200,00	-1.630,00	-2.690,00
Izvoz (v mio \$)	310,00	340,00	460,00	640,00	860,00	990,00
Uvoz (v mio \$)	750,00	730,00	1.140,00	1.840,00	2.490,00	3.680,00
Zunanji dolg (v mio \$)	1.521,00	1.659,00	1.753,00	1.761,00	n.p.	n.p.
Zunanji dolg (kot % BDP)	38,90	37,79	34,78	30,47	n.p.	n.p.

Prirejeno po: National Bank of Georgia, Annual Report 2005.

Med glavnimi gospodarskimi partnerji Gruzije velja posebej izpostaviti Turčijo in Rusijo, saj skupna trgovina z obema državama predstavlja več kot četrtno celotne zunanje trgovine Gruzije (tabela 4.4). Velja izpostaviti, da je prej omenjeni gruzijski trgovinski primanjkljaj največji ravno v primeru trgovine z RF,¹⁰⁰ saj je gruzijski izvoz v to državo leta 2006 znašal zgolj 75 milijonov dolarjev ob uvozu, vrednem več kot pol milijarde dolarjev.

Tabela 4.4: Glavni trgovinski partnerji Gruzije

mio USD	2006				
	Izvoz	Uvoz	Bilanca	Skupna trgovina	
					%
Turčija	124,9	522,9	-398,0	647,8	13,9
Rusija	75,6	561,7	-486,1	637,3	13,6
Azerbadžan	92,3	318,4	-226,1	410,7	8,8
Nemčija	45,6	351,1	-305,5	396,7	8,5
Ukrajina	56,9	320,0	-263,1	376,9	8,1
ZDA	58,8	129,6	-70,8	188,4	4,0
Bolgarija	62,3	115,5	-53,2	177,8	3,8
Turkmenistan	71,8	101,0	-29,2	172,8	3,7
Združeni Arabski Emirati	22,8	109,1	-86,3	131,9	2,8
Italija	24,0	102,0	-78,0	126,0	2,7
Drugo	355,0	1.048,7	-693,7	1403,7	30,1
Skupaj	990,0	3680,0	-2690,0	4670,0	100,0

Prirejeno po: Department for Statistics of Ministry of Economic Development of Georgia 2006.

¹⁰⁰ Ob tem velja omeniti, da je gruzijski zunanji dolg Rusiji leta 2004 narasel na 320 milijonov dolarjev (Siraijan 2005: 182).

Tabela 4.5: Trgovinska bilanca Gruzije z RF v zadnjih letih

kazalci / leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Trgovinska bilanca z Rusko federacijo (v mio \$)	-19,30	-62,30	-77,10	-153,23	n.p.	-486,10
Izvoz v RF (v mio \$)	73,90	61,10	83,90	104,56	n.p.	75,60
Uvoz iz RF (v mio \$)	93,20	123,40	161,00	257,79	n.p.	561,70

Prilagojeno po: Department for Statistics of Ministry of Economic Development of Georgia 2006.

Omenjena negativna trgovinska bilanca z RF je bila zabeležena tudi v letih 2001—2004 (tabela 4.5), ko se je gruzijski izvoz v RF povečeval občutno počasneje (42-odstotna rast v obdobju 2001—2004) kot uvoz iz RF (276-odstotna rast v istem obdobju). Posledično je bila trgovinska bilanca leta 2004 negativna že za občutnih 153 milijonov dolarjev. Posebej velja opozoriti na padec izvoza Gruzije v RF leta 2006 (za leto 2005 podatkov ni bilo moč dobiti), saj se je ta v primerjavi z letom prej (prvič) zmanjšal za 28 odstotkov. Razloge za takšen trend bomo med drugim poskušali poiskati v nadaljevanju.

4.2.3 POTEK KRIZE, GLAVNI AKTERJI IN VZROKI

4.2.3.1 PARLAMENTARNE VOLITVE 2003

Potem, ko si je Ševarnadze leta 2000 zagotovil še drugi mandat na mestu predsednika Gruzije, so 2. novembra 2003 potekale parlamentarne volitve, na katerih je poleg Ševarnadzejeve stranke *Za novo Gruzijo* nastopila tudi združena opozicija pod vodstvom nekdanjega notranjega ministra Mihaila Saakašvilija. Ta je ob razglasitvi 'uradnih' rezultatov, v skladu s katerimi je vladajoča politična oblast razglasila ponovno zmago, pripravila množične demonstracije in obtožila vladajočo stranko Ševarnadzeja za množična in groba ponarejanja volilnih izidov (STA, 2003a).

4.2.3.2 'ŽAMETNA' REVOLUCIJA IN NJENE POSLEDICE

Opozicija je svoje pritiske na vladajočo oblast tekom novembra le še stopnjevala, dokler ni objavila ultimata Ševarnadzeju, naj ta nemudoma odstopi s položaja predsednika države in razpiše nove parlamentarne in predsedniške volitve. Ker je Ševarnadze ultimat

zavrnil,¹⁰¹ je opozicija, v spremstvu oboroženih privržencev, 22. novembra vdrla v parlament ter razglasila (neoboroženo) 'žametno revolucijo'.¹⁰² Ob tihi podpori vojske in drugih represivnih državnih organov je Saakašviliju (nekdanjemu notranjemu ministru Gruzije in takratnemu vodilnemu gruzijskemu opozicijskemu predstavniku) uspelo (mirno) zavzeti oblast ter pridobiti politično legitimnost za razpis novih parlamentarnih in predsedniških volitev. Na omenjenih volitvah 4. januarja 2004 je po pričakovanjih večine opazovalcev zmagalo opozicijsko gibanje Saakašvilija, ki je posledično prevzelo tako izvršno (Saakašvili je postal predsednik države),¹⁰³ kot tudi zakonodajno vejo oblasti (STA, 2004a).

Nova politična elita je takoj napovedala spremembo temeljnih zunanje-političnih prioritet, vključujoč politiko do zveze NATO, ZDA in Rusije, kot tudi spremembo politike statusa *quo* do separatističnih avtonomnih (samooklicanih) republik Abhazije in Južne Osetije. Novi gruzijski predsednik Saakašvili je v sklopu takšne nove ZP napovedal tesnejše sodelovanje z zvezo NATO z dolgoročnim ciljem vstopa v to transatlantsko organizacijo, bistveno tesnejše bilateralno sodelovanje na številnih področjih z ZDA,¹⁰⁴ proučitev bilateralnih odnosov z Rusijo (v prvi vrsti se je to nanašalo na odhod ruskih vojaških enot iz preostalih oporišč v Gruziji)¹⁰⁵ ter spremembo politike

¹⁰¹ »Ne bom odstopil. Odstopil bom v skladu z ustavo, ko se mi izteče predsedniški mandat« (Ševarnadze, 22. november 2003).

¹⁰² Oziroma revolucijo 'vrtnic', kot so jo poimenovali številni mednarodni mediji (vrtnica je namreč simbol Gruzije).

¹⁰³ Ob skorajda 89-odstotni udeležbi naj bi za Saakašvilija glasovalo kar 96 odstotkov vseh volivcev (STA, 2004a).

¹⁰⁴ Napoved tesnejšega sodelovanja z ZDA ni presenetila, saj se je Saakašvili šolal v ZDA (leta 1994 je magistriral iz prava na Kolumbijski univerzi, leto kasneje pa prav tako iz prava doktoriral na univerzi George Washington), kjer je imel dobro priložnost za navezavo stikov z vplivnimi ameriškimi lobističnimi skupinami, ki so (po nekaterih namigovanjih in neuradnih podatkih) tudi sofinancirale njegovo predvolilno kampanjo in pomagale k uspehu 'žametne' revolucije (Saakašvili 2004; Kandelaki 2006: 10).

¹⁰⁵ V skladu s sporazumom, doseženim na vrhu Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) v Carigradu leta 1999, naj bi Rusija iz Gruzije postopno (časovni roki namreč niso bili določeni) umaknila vse svoje čete. Medtem ko je RF zagovarjala stališče, da za popoln umik vseh svojih čet potrebuje najmanj deset let, pa so gruzijske oblasti poudarjale, da za to zadostuje že 3 leta. V skladu z dogovorom je RF do

centralnih oblasti do statusa Abhazije in Južne Osetije (Saakašvili je bil pripravljen obema pokrajinama ponuditi določeno stopnjo avtonomije pod nadzorom osrednje vlade, vendar sta takšno možnost vodstvu obeh pokrajin nemudoma zavrnila). Pričakovano so takšna stališča uradnega Tbilisija hitro naletela na bolj ali manj odkrito neodobranje Kremlja, ki je kaj hitro dal jasno vedeti, da se ruska vojska ne namerava umakniti iz svojih gruzijskih oporišč ter da so kakršni koli poskusi ureditve vprašanja statusa Abhazije in Južne Osetije na silo zanjo nesprejemljivi.

Potem ko se je situacija v separatistični Južni Osetiji ponovno zaostрила avgusta 2004, so se nemudoma še dodatno poslabšali dvostranski politični odnosi med Tbilisijem in Moskvo. Ruski predsednik Putin je nov vojaški pritisk Tbilisija in napoved po odpovedi avtonomije Južne Osetije nič kaj diplomatsko označil za »idiotsko odločitev Gruzije«, ki naj bi s tem ponovno vnesla nemir v nestabilno regijo Južnega Kavkaza (STA, 2004c).

V nadaljevanju so se rusko-gruzijski dvostranski odnosi ponovno drastično poslabšali v prvi polovici leta 2005, ko so uradne gruzijske oblasti ponovno zahtevale takojšen umik ruskih čet iz preostalih vojaških oporišč v Gruziji. Predsednica gruzijskega parlamenta, tesna sodelavka predsednika Saakašvilija, Nina Burdžanadze, je 12. maja zagrozila z enostranskim zaprtjem ruskih oporišč, v kolikor Rusija ne bo pohitela z umikom svojih čet in bo še naprej zavlačevala (v nasprotnem primeru je Burdžanadzejeva napovedala, da bo Tbilisi enostransko razglasil ruska oporišča za nedelujoča s 1. januarjem 2006) (STA, 2005d). Kljub ostrim odzivom z ruske strani,¹⁰⁶ je štiri dni kasneje Gruzija svoje napovedane ukrepe implementirala in uvedla omejeno gibanje za predstavnike ruskih oboroženih sil v Gruziji, omejitve pri izdaji vizumov za ruske vojake ter bistveno bolj

leta 2001 umaknila svoje čete iz dveh oporišč, v preostalih dveh pa ohranila približno 8.000 vojakov (Kommersant, 2005b; Kommersant, 2006f).

¹⁰⁶ Predsednik parlamentarnega odbora za zunanjo politiko ruskega parlamenta Konstantin Kosačov je še isti dan takšno pozicijo Gruzije označil za »navadno izsiljevanje«, Duma pa je naslednji dan tudi sprejela resolucijo (brez enega samega glasu proti!), s katero je predsedniku in vladi predlagala sprejetje »konkretnih ustreznih povračilnih ukrepov proti Gruziji«, v kolikor bo ta »še naprej izvajala enostranska sovražna dejanja, ki ogrožajo ruske interese in pomenijo grožnjo zdravju in nedotakljivosti lastnine ruskih vojakov, tehničnega osebja in članov njihovih družin« (Duma, 13. maj 2005).

poostren nadzor nad pošiljkami v in izven obeh ruskih vojaških oporišč (Kommersant, 2005b; STA, 2005e).¹⁰⁷

4.2.3.3 NADALJNJA ZAOSTRITEV MEDDRŽAVNIH ODNOSOV LETA 2006

Vse od začetka leta 2006 so se meddržavni rusko-gruzijski odnosi še najprej zaostrovali, še posebej na političnem in varnostnem področju:

- (i) Potem, ko so gruzijske oblasti nadaljevale z omejevanjem gibanja ruskih vojakov na gruzijskih tleh (in to kljub jasnemu signalu iz Moskve, da bo vnaprej še ostreje kaznovala takšno 'ne-prijateljsko' politiko Tbilisija), je uradni Kremelj februarja 2006 še nadaljnje zaostрил meddržavne odnose s splošno prepovedjo izdajanja vizumov gruzijskim državljanom za vstop v RF.¹⁰⁸
- (ii) Gruzijske varnostne sile so konec septembra 2006 aretirale pet ruskih častnikov in jih obtožile vohunjenja. Rusija je nemudoma protestirala po diplomatski poti,¹⁰⁹ odpoklicala na posvet svojega veleposlanika v Tbilisiju ter napovedala delno evakuacijo diplomatskega osebja in njihovih družin iz Gruzije. Predsednik Putin je dejanja Gruzije ostro označil za vrnitev totalitarne politike Lavrentija Beriže,¹¹⁰ voditelja zloglasne Čeke (sovjetske

¹⁰⁷ Poleg tega so gruzijske oblasti začele zaračunavati zemljiški davek na uporabo vseh objektov, ki so znotraj ruskih vojaških oporišč (Kommersant, 2005b).

¹⁰⁸ Rusko veleposlaništvo v Tbilisiju je odločitev pojasnilo z obrazložitvijo, da »gruzijske oblasti že več kot eno leto ustvarjajo umetne prepreke pri izdajanju vizumov in dovoljenj ruskim vojakom, ki so nastanjeni v ruskih oporiščih v Gruziji« (Kommersant, 2005b).

¹⁰⁹ Rusija je celo zahtevala sklic izrednega zasedanja Varnostnega sveta OZN, na katerem bi obravnavali »provokativna dejanja gruzijskih oblasti«. Do končnega sprejetja resolucije VS, s katero je Rusija želela doseči obsodbo dejanj gruzijskih oblasti ni prišlo, saj je takratni ameriški veleposlanik pri OZN, John Bolton, takoj napovedal, da imajo ZDA glede predlaganega osnutka več pomislekov, kar je v nediplomatskem jeziku pomenilo, da ZDA predlogu odločno nasprotujejo (STA, 2006b).

¹¹⁰ »Aretacija naših častnikov je znak nasledstva Lavrentija Beriže tako v državi kot na mednarodni ravni«, je povedal Putin, nato pa dodal, da »ti ljudje [predstavniki gruzijskih političnih oblasti] mislijo, da se pod zaščito tujih sponzorjev lahko počutijo varne. Vendar, ali je to res?« (STA, 2006c).

tajne policije, predhodnice KGB), med leti 1938 in 1946, ki je bil po narodnosti Gruzijec.

- (iii) Kljub temu da so gruzijske oblasti 2. oktobra 2006 izpustile prej priprte ruske časnike, je od 3. oktobra začela veljati popolna prometna blokada Gruzije s strani RF (Rusija je prekinila vse zračne, poštno, železniške in cestne povezave z Gruzijo). Zunanji minister RF Sergej Lavrov je vzpostavitev omenjenih sankcij opravičil z namenom »preprečitve ilegalnega toka denarja iz Rusije v Gruzijo« (STA, 2006c).
- (iv) Že naslednji dan, 4. oktobra, je Gruzija prvič uradno napovedala, da v kolikor Rusija ne bo umaknila vzpostavljenih sankcij, Gruzija ne bo podprla vstopa RF v Svetovno trgovinsko organizacijo (WTO) (STA, 2006d).¹¹¹
- (v) 6. oktobra je Rusija pričela s prisilnimi deportacijami gruzijskih državljanov iz Rusije. Že prvi dan so ruske oblasti izgnale približno 200 gruzijskih, domnevno nezakonitih, priseljencev. Moskovska policija je objavila navodilo lokalnim osnovnim šolam, da morajo le-te zagotoviti sezname učencev z gruzijskimi priimki, s pomočjo katerih bi lahko izsledila še več domnevnih gruzijskih priseljencev (STA, 2006e).¹¹²
- (vi) 12. novembra je Južna Osetija izvedla referendum, na katerem je večina prebivalstva podprla neodvisnost avtonomne pokrajine. Medtem, ko Evropska unija in številne evropske države (med njimi tudi Turčija, Ukrajina in druge) niso priznale izida referenduma (saj naj bi bil nelegitimen), pa je Rusija izrazila odkrito podporo Južni Osetiji in priznala veljavnost referenduma (Duma je ob tem sprejela resolucijo, v kateri so ruski parlamentarci zapisali, da je referendum v Južni Osetiji ustrezal vsem mednarodnim standardom) (Duma, 6. december 2006).

¹¹¹ Gruzija je postala članica WTO junija 2000. V skladu z pristopnim postopkom mora nova kandidatka za vstop v organizacijo (torej tudi RF, ki še ni članica) zaključiti pogajanja z prav vsemi dotedanjimi članicami organizacije. Posledično ima vsaka izmed držav članic *de facto* možnost *veta* ob sprejemanju nove članice, saj lahko z nepodpisom dvostranskega sporazuma onemogoči nadaljevanje pristopnega postopka potencialne kandidatke. To je Gruzija tudi izkoristila.

¹¹² Po objavi te novice je moskovska policija zanikala, da bi kadar koli dajala takšno navodilo, medtem ko je lokalni predstavnik oddelka za izobraževanje prejetje takšnega ukaza potrdil.

4.2.3.4 GOSPODARSKE POSLEDICE

Kot je bilo opaziti, so meddržavne rusko-gruzijske odnose v zadnjih letih obremenjevala predvsem nerešena politična (status Južne Osetije in Abhazije, približevanje gruzijske ZP predvsem stališčem in politiki ZDA ipd.) in vojaška vprašanja (približevanje zvezi NATO, status ruskih vojaških oporišč v Gruziji itd.). Čeprav se na prvi pogled zdi, da so medtem gospodarska vprašanja ostajala v ozadju, temu ni tako. Podrobna analiza namreč pokaže, da je RF svojo zunanjo politiko do Gruzije močno podpirala z uvedbo številnih gospodarskih sankcij in uporabo ekonomske diplomacije.

Gazprom je jeseni 2005 Gruziji najprej enostransko napovedal dvig cene ruskega plina z dotedanjih 63 dolarjev za 1000 kubičnih metrov na 110 dolarjev za isto količino, kar bi pomenilo 75-odstotno podražitev. Gruzijske oblasti so sprva omenjeno podražitev zavračale kot neutemeljeno, na koncu pa sta strani 20. decembra le sklenili dogovor, po katerem je Gruzija od Gazproma po novi ceni leta 2006 kupila 2,3 milijarde kubičnih metrov ruskega zemeljskega plina (STA, 2006h). Glede na to, da je Gruzija skorajda v celoti odvisna od ruskega plina (Tabela 3.2), gruzijske oblasti preprosto niso imele druge možnosti, saj v tako kratkem roku niso uspele zagotoviti dobave zemeljskega plina iz potencialnih drugih virov (Turčija, Iran) po isti ali nižji ceni.

Ob nadaljnjih zaostrovanjih meddržavnih odnosov leta 2006 so ruske oblasti začele vršiti gospodarski pritisk tudi s pomočjo vzpostavljanja gospodarskih sankcij (embargo) na najbolj razširjene gruzijske proizvode, ki jih ta izvažata v Rusijo: vina,¹¹³ žgane pijače¹¹⁴ in mineralno vodo.¹¹⁵ Tako je sredi aprila 2006 Ruska državna federalna služba za nadzor

¹¹³ Vino je eden najbolj razširjenih gruzijskih proizvodov. Kot prikazuje tabela št. 10, je leta 2005 vino predstavljalo skoraj 10 odstotkov celotnega gruzijskega izvoza. Ta odstotek se je leto zatem zmanjšal za več kot 25 odstotkov.

¹¹⁴ Podobno velja tudi za žgane pijače (med temi posebej konjak), ki je ena bolj znanih gruzijskih znamk na območju nekdanje SZ.

¹¹⁵ Pri mineralni vodi gre v največji meri za svetovno znano blagovno znamko *Borjomi*, ki jo v Gruziji polnijo vse od začetka 20. stoletja, na letni ravni pa prodajo za približno 150 milijonov steklenic (in izvoz

pravic potrošnikov (ali krajše kar *Rospotrebnadzor*) objavila ne samo prepoved uvoza vin iz Gruzije v Rusijo, temveč tudi popolno uničenje že uvožene produkcije, saj naj bi ta vsebovala v Rusiji prepovedane pesticide (Kommersant, 2006b).¹¹⁶ Zaradi tega ukrepa naj bi gruzijsko gospodarstvo utrpelo več deset milijard dolarjev izgube na letni ravni, saj okrog 80 odstotkov celotne svoje produkcije vina izvozi prav v Rusijo (Kommersant, 2006c). Ob tem velja izpostaviti, da so ruske oblasti vsako leto v obdobju zadnjih 10-ih letih podaljševale licenco za uvoz gruzijskih vin in niso imele nikakršnih pripomb na njegovo kakovost. Podobna prepoved je le nekaj tednov za tem doletela še gruzijski konjak in peneča vina, katerih uvoz v Rusijo je bil prav tako prepovedan, tokrat celo brez kakršnih koli dodatnih pojasnil vodje federalne službe za nadzor pravic potrošnikov.

Tabela 4.6: Struktura izvoza Gruzije v letih 2003—2006

mio USD	2003		2004		2005		2006	
		%		%		%		%
Izvoz, skupaj	460,00	100,00	640,00	100,00	860,00	100,00	990,00	100,00
od tega:								
Črni metali	60,01	13,05	95,90	14,98	80,10	9,31	89,70	9,06
Letalska oprema in rezervni deli	20,30	4,41	83,60	13,06	36,30	4,22	79,50	8,03
Vina	42,80	9,30	48,70	7,61	84,20	9,79	72,40	7,31
Železo in druge kovine	26,10	5,67	42,50	6,64	70,20	8,16	56,50	5,71
Sladkor	33,90	7,37	34,20	5,34	17,90	2,08	50,60	5,11
Gnojila	18,40	4,00	28,70	4,48	34,70	4,03	49,30	4,98
Pšenica	10,70	2,33	22,80	3,56	35,80	4,16	46,60	4,71
Mineralna voda	19,60	4,26	19,30	3,02	81,30	9,45	41,00	4,14
Žganje in drugi alkoholni napitki	13,10	2,85	18,90	2,95	11,50	1,34	30,10	3,04
Drugo	215,09	46,76	245,40	38,34	408,00	47,44	474,30	47,91

Prirejeno po: Department for Statistics of Ministry of Economic Development of Georgia 2006.

Maja 2006 je sledila še ena prepoved, tokrat na izvoz že omenjene mineralne vode *Borjomi*, ki jo proizvajajo in polnijo v Gruziji. Ruski inšpektorji so namreč po obisku v

kateri je leta 2005 predstavljal nekaj manj kot 10 odstotkov celotnega gruzijskega izvoza) (Kommersant, 2006d).

¹¹⁶ Med temi naj bi ruske oblasti našle DDT, aldrin, heptaklor in nekatere druge. Nekateri ruski dobavitelji gruzijskih vin, ki so ob prepovedi uvoza prav tako ostali brez precejšnjega potencialnega zaslужka, so se pritožili na odločitev Federalne službe za nadzor pravic potrošnikov, saj le-ta naj ne bi zagotovila nikakršnih analiz, ki bi potrjevale dejansko prisotnost omenjenih težkih kovin in pesticidov v gruzijskem vinu (Kommersant, 2006c).

skladišču enega izmed distributerjev v Rusiji ugotovili, da dejanska vsebina mineralne vode nikakor ne ustreza predpisani specifikaciji s strani proizvajalca, kar naj bi bil zadosten razlog za embargo na uvoz celotne produkcije mineralne vode iz Gruzije.¹¹⁷

Septembra 2006 je nadaljnjo podražitev zemeljskega plina za dobavo Gruziji za leto 2007 ponovno napovedal ruski plinski monopolist Gazprom, ki je zahteval 235 dolarjev za 1000 kubičnih metrov zemeljskega plina (v primerjavi z cenami za leto 2006 je to predstavljalo 213-odstotno podražitev, v primerjavi z letom 2005 pa kar več kot 350-odstotno podražitev!). Gruzijske oblasti so podobno kot leto poprej takoj začele iskati alternativne vire za dobavo zemeljskega plina, pri tem prišle precej blizu dogovora z Azerbajdžanom,¹¹⁸ vendar pa so na koncu morale ponovno popustiti in podpisati za Gruzijo izredno neugoden sporazum z Gazpromom. V skladu s tem se je Gruzija obvezala od Gazproma kupiti 1,1 milijarde kubičnih metrov zemeljskega plina po ceni 235 dolarjev za 1000 kubičnih metrov,¹¹⁹ s čimer naj bi Gruzija utrpela več deset milijonsko škodo v letu 2007 (Kommersant, 2006f; STA, 2006h).¹²⁰

¹¹⁷ Gruzijski kmetijski minister Mihail Svimonišvili je ob tej novici izjavil, »da so vse izjave o tem, da Borjomi in druge mineralne vode vsebujejo škodljive sestavine, absolutna laž, ki presega vse meje« (Svimonišvili za Kommersant, 2006d). Ob tem je predsednik guzijskega Združenja proizvajalcev nealkoholnih pijač Vadim Altaev izjavil, da ima »mineralna voda Borjomi dovoljenje za uvoz v številne države sveta, med drugim tudi v ZDA in EU, kjer so standardi nedvomno zelo visoki oz. višji od ruskih« (Altaev za Kommersant, 2006d).

¹¹⁸ Gruzija in Azerbajdžan sta se že dogovorila o dobavi več kot milijarde kubičnih metrov poceni azerbajdžanskega plina iz nahajališča Šah-Deniza Gruziji, s čimer bi Gruzija pokrila več kot polovico svojih letnih potreb. Vendar se je decembra 2006 izkazalo, da plina ne bo mogoče dobaviti v Gruzijo, saj so azerbajdžanske oblasti skupaj z upravljavcem nahajališča, transnacionalno družbo *British Petrol*, zaradi »nepredvidljivih tehničnih težav« črpanje zaustavile za nedoločen čas. S tem Gruzija ni imela druge možnosti kot podpis pogodbe z Gazpromom, saj bi drugače s 1. januarjem 2007 ostala brez zemeljskega plina (Delo, 29. januar 2007).

¹¹⁹ S tem je Gruzija začela z novim letom plačevati eno najvišjih cen za ruski plin izmed vseh držav nekdanje SZ; za primerjavo je Gazprom še leta 2006 Belorusiji dobavljal plin za 55 dolarjev za 1000 kubičnih metrov, Moldavija pa se je morala sprizniti s podražitvijo do 170 dolarjev v letu 2007. Cena, ki jo je Gazprom vsilil Gruziji, je primerljiva le s ceno za baltske države, ki jim Gazprom že dolgo zaračunava povsem evropske cene (Delo, 23. december 2006). Obenem omenjena količina 1,1 milijarde kubičnih

4.2.4 CILJI V OZADJU: POLITIČNI PRITISK NA GRUZIJO

Meddržavne rusko-gruzijske odnose so v zadnjih letih obremenjevala predvsem nerešena politična (najbolj status dveh separatističnih avtonomnih pokrajin Južne Osetije in Abhazije) ter varnostna in vojaška vprašanja (približevanje zvezi NATO, status ruskih vojaških oporišč v Gruziji itd.). Kronologija dogodkov nam govori o tem, da je od trenutka, ko je Gruzija zagrozila Rusiji, da v kolikor le-ta ne bo začela z umikom svojih vojakov iz dveh gruzijskih oporišč (začetek leta 2006), bo Gruzija blokirala nadaljnja pristopna pogajanja Rusije v WTO. Rusija je v odgovor začela z vzpostavljanjem številnih gospodarskih sankcij.

Med temi je sicer najbolj odmevalo ponovno enostransko občutno povišanje cene ruskega zemeljskega plina (Gazprom), vendar so temu predhodno sledili še številni drugi (negativni) gospodarski ukrepi, ki jih je ruska ekonomska diplomacija uporabila v dvostranskih odnosih z Gruzijo. Kot je namreč pokazala analiza, je Rusija vse od pomladi 2006 sistematično vzpostavljala vedno širše in ostrejšje gospodarske sankcije (prepoved uvoza, distribucije in prodaje), ki so najbolj prizadele 'paradne' gruzijske izvozne proizvode: vina, žgane pijače in mineralno vodo. Ob tem so ruske oblasti tudi začasno vzpostavile popolno prometno blokado in deportirale številne (domnevno) nelegalne gruzijske državljane iz Rusije.¹²¹

Že ob vzpostavitvi takšnih ruskih ukrepov so številni (ne)vladni gruzijski predstavniki opozarjali na to, da ruski ukrepi nimajo ničesar opraviti z ekonomskimi in/ali sanitarnimi

metrov predstavlja zgolj 0,7 odstotka celotnega plina, ki ga Gazprom izvozi. Zatorej bo podražitev plina imela minimalne pozitivne finančne posledice za Gazprom (v smislu prilivov iz naslova prodaje Gruziji).

¹²⁰ Po najrazličnejših izračunih naj bi Gruzija zaradi enostranskega povišanja cene zemeljskega plina izgubila od 130 do 150 milijonov dolarjev.

¹²¹ Zaradi česar so gruzijske oblasti konec marca 2007 pred evropskim sodiščem za človekove pravice v Strasbourgu tudi vložile tožbo proti Rusiji, v kateri jo obtožujejo diskriminacije, ponižujočega ravnanja in kršenja lastniških pravic Gruzijcev v Rusiji (STA, 2007c).

razlogi, ki jih je navajala Rusija ob vzpostavitvi embarga.¹²² Ob tem, da je temu res tako in da omenjena ekonomska politika vzpostavitve embarga na številne gruzijske proizvode (v 'režiji' Ruske državne federalne službe za nadzor pravic potrošnikov ter, podobno kot v ukrajinskem primeru, s strani Gazproma) res ni imela nikakršnega ekonomskega, temveč predvsem politični karakter (s ciljem vplivanja na spremembo ne le zunanje in varnostne politike Tbilisija, temveč tudi notranje državne politike do dveh separatističnih avtonomnih pokrajin!), priča kar nekaj dejstev:

- (i) Gazprom je prvič povišal ceno za zemeljski plin Gruziji že ob koncu leta 2005 (s predhodnih 63 na 110 dolarjev za 1000 kubičnih metrov), ko je podražitev utemeljeval z prehodom na tržne cene. O navedenem razlogu lahko podvomimo, saj bi v takšnem primeru pričakovali podpis dolgoročne pogodbe, ki bi obema stranema zagotavljala stabilnost poslovanja (Gruziji stabilnost pri dobavi, Gazpromu zagotovljen odkup določene količine produkcije) in v skladu s katero bi se cena vsako leto postopoma višala do primerljive evropske ravni. Vendar bi v tem primeru Gruzija tudi dobila možnost za postopen prehod bodisi na alternativne vire energije ali na alternativo pri dobavi zemeljskega plina (iz Azerbajdžana, Turčije ali celo Irana), s čimer bi Rusija nedvomno izgubila potencialni vzvod vpliva na Gruzijo (Gruzija je namreč trenutno povsem odvisna od uvoza zemeljskega vpliva iz Rusije).
- (ii) Takšno razlogo je ponovna podražitev ruskega plina s 1. januarjem 2007 zgolj potrdila. Gazprom je namreč jeseni 2006 nenadno napovedal ponovno podražitev, tokrat kar na 235 dolarjev, kar je cena, ki jo za ruski plin plačujejo zahodni odjemalci (s tem je Gruzija zgolj v dveh letih prešla s cene 63

¹²² Gruzijski kmetijski minister je že marca izjavil, da »je potrebno za izjavami ruskih oblasti [o neustrezni kvaliteti gruzijskega vina, ki naj bi vsebovalo v Rusiji prepovedane pesticide] iskati povsem druge motive kot pa skrb za zdravje ruskih državljanov« (Svimonošvili za Kommersant, 2006f). Podobno je ugotavljal tudi komentator vplivnega ruskega opozicijskega dnevnika Kommersanta, ko je zapisal, da »*Rospotrebnadzor* nedvomno deluje po političnih motivih« (Kommersant, 2006c) ter neimenovani vladni gruzijski predstavnik, ko je izjavil, »da je gruzijska vlada prepričana, da Rusija uvaja gospodarske sankcije zaradi negativnega stališča Gruzije do vstopa Rusije v WTO« (Kommersant, 2006d).

dolarjev na 235 dolarjev za 1000 kubičnih metrov). Ob tem velja poudariti, da se Gazprom z gruzijskimi oblastmi niti ni pogajal o novi ceni (vsaj uradno ne), kar prav tako napeljuje na sklep, da je šlo bolj kot ne za *de facto* ultimat.

- (iii) Obe omenjeni podražitvi sta se zgodili v obdobju, ko so se politični in varnostno-obrambni odnosi med državama hitro slabšali. Po menjavi oblasti leta 2003/2004 je namreč vodilni položaj zasedla prozahodna politična elita s predsednikom Saakašvilijem na čelu, ki je začel hitro implementirati svoje predvolilne obljube: približevanju zvezi NATO, večja (gospodarska in politična) neodvisnost od Rusije (napoved o zaprtju ruskih vojaških oporišč v Gruziji) in sprememba politike do Abhazije in Južne Osetije. Zato je sklep, da je Rusija s temi pritiski zasledovala predvsem politične cilje, povsem na mestu (ruske oblasti so namreč večkrat tudi javno izrazile nasprotovanje novi gruzijski politiki). Potem ko Gruzija ni popustila pred ruskimi pritiski in je napovedala zamrznitev pogajanj z Rusijo o njenem vstopu v WTO, je Rusija začela izpostavljanje še druge gospodarske pritiske.
- (iv) Embargo na uvoz (ter distribucijo že uvoženega) gruzijskega vina (ki predstavlja kar 10 odstotkov celotnega izvoza Gruzije) je bil vzpostavljen v zelo sumljivih okoliščinah, saj ruske oblasti niso nikoli javno predstavile argumentiranih razlogov za tako drastičen ukrep oz. so slednjega potrdile s konkretnimi analizami. O ustreznosti ukrepov oz. verodostojnosti argumentov *Rospotrebnadzora* so podvomili ne le gruzijski predstavniki, temveč tudi ruski uvozniki in distributerji gruzijskega vina, ki so tudi negativno občutili omenjeno prepoved.¹²³
- (v) Težko je razumeti kot naključje, da je prepovedi uvoza vina v razmiku zgolj nekaj tednov sledila še prepoved uvoza gruzijskega penečega vina, konjaka in mineralnih vod - torej praktično vseh najpomembnejših in 'paradnih' izvoznih proizvodov Gruzije. Če so ob prepovedi uvoza gruzijskega vina ruske oblasti (v obliki Ruske državne federalne službe za nadzor pravic potrošnikov) še poskušale predstaviti tehtne argumente za vzpostavitev embarga, pa pri

¹²³ Po neuradnih ocenah naj bi ruski uvozniki gruzijskih vin zaradi omenjenega embarga izgubili 4 milijone dolarjev mesečno (Kommersant, 2006b).

prepovedi uvoza konjaka in mineralne vode tega niti niso poskušale narediti - prepoved uvoza priljubljene znamke mineralne vode *Borjomi* je temeljila zgolj na enem inšpekcijskem pregledu *Rospotrebnadzora*, med katerim naj bi inšpektorji ugotovili, da dejanska vsebina mineralne vode ne ustreza deklarirani vsebini.

Tako lahko tudi v primeru Gruzije sklenemo podobno, kot v prej analiziranem ukrajinskem primeru. Analiza je pokazala, da je Rusija preko uporabe najrazličnejših gospodarskih mehanizmov (enostranska podražitev ruskega plina v letih 2005 in 2006, embargo na uvoz gruzijskega vina, penečih vin, konjaka in mineralne vode – praktično vseh najpomembnejših izvoznih gruzijskih proizvodov) poskušala vplivati na spremembo gruzijske zunanje in notranje politike.

Na začetku analize gruzijskega primera smo zapisali, da čeprav je le-ta na prvi pogled mogoče podoben ukrajinskemu (ki se je 'dogajal' praktično istočasno), se gruzijski primer tako po obsegu kot po strukturi bistveno razlikuje od ukrajinskega. Sedaj to lahko le potrdimo. Če je namreč ukrajinski primer temeljil bolj ali manj 'zgolj' na drastični enostranski podražitvi ruskega plina (medtem ko so ostali gospodarski in ekonomski odnosi ostali na praktično nespremenljivi ravni), je v primeru Gruzije Rusija uporabila tudi druge možne vzvode pritiska na Gruzijo; vzpostavila je embargo na najpomembnejše izvozne gruzijske proizvode.

Razlog za to se skriva v dejstvu, da so meddržavni rusko-gruzijski spori bistveno preseglji obseg ukrajinsko-ruskih, ki so v svojem jedru temeljili na novih zunanje-političnih prioritetah novih ukrajinskih oblasti. Nova gruzijska politična oblast je začela implementirati ne le novo prozahodno zunanje-politično paradigmo, temveč tudi novo vojaško in notranje-politično usmeritev, manifestno usmerjeno proti interesom Rusije v regiji (kot je npr. grožnja z zaprtjem ruskih vojaških oporišč v Gruziji). Potem, ko Gruzija ruskim pritiskom ni le popustila, temveč je svojo politiko začela tudi braniti z napovedjo zaviranja vstopa Rusije v WTO, je Rusija začela uporabljati tudi druge, že večkrat omenjene negativne gospodarske ukrepe proti Gruziji, ki so tako imeli povsem jasne, predvsem neekonomske cilje.

4.3 BELORUSIJA

Beloruski primer je najbolj aktualen od vseh raziskovanih primerov, saj je eskaliral in ob tem pritegnil prav tako precej mednarodne pozornosti decembra 2006 in januarja naslednje leto. Zato predstavlja analiza tega primera eno prvih refleksij dogodkov, ki so privedli do bistvenega poslabšanja (sicer precej 'vzornih') dvostranskih odnosov med RF in Belorusijo. Ker se beloruski primer po številnih parametrih (med temi izpostavimo zgoj časovno dimenzijo ter pomanjkanje manifestnih sprememb v dvostranskih odnosih med državama, ki bi lahko privedli do krize) razlikuje od prej predstavljenih primerov Ukrajine in Gruzije, je precej poučen, saj nakazuje na spremembe nekaterih dosedanjih temeljnih strateških in zunanje-ekonomskih paradigem RF v odnosu do držav nekdanje SZ.

4.3.1 SPLOŠNI KONTEKST IN OKVIR BELORUSKEGA PRIMERA

Zaradi številnih dejavnikov (geografska bližina, kulturne in jezikovne podobnosti ipd.) je bil vpliv Rusije v 20. stoletju med sovjetskimi republikami med najmočnejšimi prav v Belorusiji, saj so centralne oblasti SZ vse od oktobrske revolucije nadaljevale z dolgoletno rusocentrično politiko carske Rusije iz 18. in 19. stoletja (ki je beloruska ozemlja imela za svoje jugozahodne province, beloruski jezik pa zgoj za dialekt »velikoruskega« jezika in v skladu s tem agresivno zatirala kakršna koli nacionalistična gibanja) (Vonsovič 2005: 39; Mayo 1993: 888).

Posledično je agresivna rusifikacija pustila izredno močan pečat na razvoju beloruske državnosti. Ob razpadu SZ je v večini družbenih sfer v Belorusiji prevladoval ruski vpliv, ki je bil najbolj občuten na področju jezika, izobraževanja, državnih institucij, republiški politiki (diktirani iz centra, kar je pomenilo popolno podrejanje direktivam iz Moskve) ipd. (Lukašanec in dr. 1988: 83; Rohozinska – Michalska 2003: 125; Mancevič 2006a: 26, 29).

Belorusija je zato leta 1991 sicer pridobila neodvisnost,¹²⁴ vendar pa se je bila prisiljena - zaradi (i) pomanjkanja lastnih kadrov, (ii) slabo razvite infrastrukture, (iii) gospodarstva, ki je bilo plansko vodeno iz Moskve in ki brez ogromnih državnih subvencijah ni moglo 'preživeti', ter (iv) neobstoječih neodvisnih nacionalnih političnih institucijah - na številnih področjih 'nasloniti' na svojo severno sosedo (Stanistawski 2004: 39). Posledično se je vpliv RF, kljub nekaterim poskusom beloruske opozicije (ki je vse od leta 1992 gradila svoj program na razvoju neodvisne od Rusije beloruske identitete) ponovno nadaljeval, od prihoda Aleksandra Lukašenka na oblast leta 1994 pa le še stopnjeval.¹²⁵

Rusko-beloruske dvostranske odnose je vse od druge polovice 90-ih let 20. stoletja zaznamovala predvsem pragmatična politična 'simbioza' kremeljskih elit in Lukašenkovega režima, manifestno izražena v projektu skupne države, v kateri naj bi se

¹²⁴ Beloruski predsednik Šuškevič je bil eden od treh podpisnikov (poleg ruskega predsednika Borisa Jelcina in ukrajinskega Leonida Kravčuka) sporazuma o razpustitvi SZ 8. decembra 1991, s katerim je zveza uradno razpadla, Belorusija pa je uradno drugič v svoji zgodovini pridobila neodvisnost.

¹²⁵ A. Lukašenko je na edinih svobodnih predsedniških volitvah zmagal leta 1994, nato pa že dve leti kasneje (1996) svoj prvi predsedniški mandat podaljšal s petih na sedem let (do leta 2001). Istega leta je Lukašenku tudi dokončno uspelo konsolidirati svojo (avtoritarno) oblast, saj je »uspešen« referendum izkoristil za razpustitev parlamenta (in s tem redkih opozicijskih poslancev) ter imenovanje novega zakonodajnega telesa - državne skupščine. Čeprav je neenotni opoziciji le redko uspelo opozarjati na nedemokratičen značaj vladajoče elite, je le-ta nadaljevala s številnimi represivnimi ukrepi, ki so svoj vrh dosegle leta 1999; v obdobju zgolj petih mesecev so namreč bili ubiti ali pa so izginili: Genadij Karpenko, Jurij Zakharenko (nekdanji notranji minister), Viktor Gončar (vidni predstavnik beloruske opozicije) in Anatolij Krasovskij (privrženec opozicije). Lukašenko je svoj režim na predsedniških volitvah leta 2001 le še utrdil, leta 2006 pa nastopil in »zmagal« še tretjič zapored (in si s tem zagotovil vladanje vsaj do leta 2011), saj je medtem spremenil ustavo in ukinil dosedanjo omejitev, v skladu s katero je lahko bila ena in ista oseba zgolj dvakrat izvoljena za predsednika države (kar *de facto* pomeni možnost doživljenjskega vladanja). Lukašenkov režim številne beloruske nevladne, kot tudi mednarodne organizacije (Human Rights Watch, Amnesty International) obtožujejo dolgotrajnega in sistematičnega kršenja človekovih pravic in režim odkrito označujejo kot avtoritarni (osebnostna diktatura), ki v zadnjem času vedno bolj prisega na represivne organe pregona (Gromadzki in Vesely 2006: 11—12; Stanistawski 2004: 40; Mancevič 2006b: 42—43, 53—54; Rohozinska - Michalska 2003: 125; Mihalisko 1997: 223—224, 268—269).

obe državi združili (projekt je spremljala tudi napoved uvedbe skupne denarne valute, ki pa nikoli ni zaživela). Projekt sta leta 1996 spodbudila beloruski predsednik Lukašenko in ruski predsednik Jelcin s podpisom sporazuma o oblikovanju skupnosti Rusije in Belorusije (Sporazum, 2. april 1996). Kljub temu da so bili v naslednjih letih pripravljene in podpisane še nekateri drugi meddržavni sporazumi,¹²⁶ ki naj bi do konca leta 1999 pripeljali do ustanovitve skupne države, do le-tega ni prišlo (Stanistawski 2004: 42; Rohozinska - Michalska 2003: 126).¹²⁷

Ne glede na to, da je bil projekt skupne države vse od prihoda Putina na oblast v RF leta 2000 praktično ustavljen (od sprejetja predloga Ustave zveze konec leta 1999 na meddržavni ravni ni bilo nikakršnega napredka v smeri implementacije skupnega projekta), so bili meddržavni odnosi tudi po letu 2000 predvsem na politični in gospodarski ravni zgledni in precej predvidljivi,¹²⁸ saj sta obe državi še naprej vodili izredno pragmatično dvostransko politiko, kar je mogoče obrazložiti z naslednjimi

¹²⁶ 2. aprila 1997 sta predsednika obeh držav podpisala Sporazum o zvezi Rusije in Belorusije ter kot prilogo k sporazumu tudi predlog Ustave skupne države, ki (med drugim) predvideva skupno državljanstvo (2. in 18. člen), skupno koordinacijo vseh najpomembnejših notranje in zunanje-političnih področij (8. člen), oblikovanje skupne obrambno-varnostne politike (11. člen), oblikovanje skupne trgovinske unije (15. člen). Kot najvišji skupni organ je bil vzpostavljen Najvišji svet skupnosti, sestavljen iz predsednikov obeh držav, predsedniških ministrov in predsednikov zakonodajnih teles (20. člen). Leta 1999 je delovna skupina skupne zveze predlagala novo ustavo, ki je le v nekaterih točkah dopolnila ustavo iz leta 1997. Vendar noben od omenjenih ustavnih dokumentov ni zaživel, saj bi ga bilo potrebno potrditi na vsedržavnem referendumu v obeh državah, ki pa še ni bil izveden (Sporazum o zvezi Belorusije in Rusije, 2. april 1997; Ustava zveze Belorusije in Rusije, 2. april 1998; Ustava zveze Belorusije in Rusije, 8. december 1999).

¹²⁷ Strani sta krivdo za neizpolnjevanje predhodnih obljub, sprejetih z meddržavnimi sporazumi, poskušali prevaliti ena na drugo. Neuradno naj bi Lukašenka motila tolmačenja ruske strani, da gre pri oblikovanju skupne države za *de facto* pripojitev Belorusije k RF, kar mu beloruski volivci ne bi nikoli odpustili. Medtem naj bi Kremelj imel zadržke zaradi manifestne želje Lukašenka po vodenju skupne države. (Ne)uradni razlog za zastoj v pogajanjih od leta 2000 naj bi bila sprememba pozicije Kremelja do ustanovitve skupne države, saj naj bi Putin dopuščal zgolj dve možnosti: ali naj Belorusija postane nov subjekt RF, ali pa naj ostane neodvisna (v tem primeru naj bi RF gradila popolnoma drugačne odnose s svojo vzhodno sosedo) (Belorusy i rynek, 2007a).

¹²⁸ Čeprav so nekatere poteze (in uradne izjave) predvsem beloruskega predsednika Lukašenka pogosto vzpodbudile negativne reakcije in zaskrbljene izjave Kremelja.

dejavniki (Stanistawski 2004: 41—43; Morawska in Zielinski 2001: 10; Gromadzki in Vesely 2006: 19—20; Gromadzki, Kononczuk in Vesely 2006: 21—22):

- (i) Vse od razpada SZ ter kasnejšega približevanja treh bivših sovjetskih republik (Litve, Latvije in Estonije) in tudi drugih nekdanjih članic Varšavskega pakta (predvsem Poljske) zvezi NATO in EU se Rusija močno bori za ohranitev svojega vpliva v preostalih nekdanjih sovjetskih republikah.¹²⁹ Zaradi številnih dejavnikov (med temi velja izpostaviti geografski dejavnik in pomembno tranzitno lego Belorusije) je RF pripravljena odkrito podpirati (pa čeprav avtoritarno) belorusko politično elito in s tem ohranjati močan vpliv na notranje in zunanje-politične razmere, kot tudi na ekonomsko situacijo v svoji zahodni sosedbi.
- (ii) Belorusija naj bi (ob omenjenem vplivu Moskve) služila RF kot satelitska država za njeno delovanje še posebej na varnostnem (ruske oborožene sile imajo nameščene precejšnje vojaške zmogljivosti na ozemlju Belorusije, vključujoč protiraketne sisteme in sisteme zgodnjega obveščanja) in vojaškem področju (Rusija naj bi Belorusijo izkoriščala kot posrednico za prepovedano prodajo svojega orožja tretjim državam, za katere je uradno vzpostavljen embargo na uvoz orožja, rezervnih delov itd.).¹³⁰

¹²⁹ In se ob tem boji še ene 'barvne' revolucije na postsovjetskem območju, ki so v preteklih letih že 'odnesle' proruske režime v Gruziji in Ukrajini.

¹³⁰ Zaradi varovanja ugleda naj bi RF formalno sprva omenjeno orožje prodajala Belorusiji, ki ga je nato preprodajala naprej tretjim državam (kot so Iran, Sirija itd.), za katere je (ali je bil v preteklosti) vzpostavljen mednarodni embargo na uvoz orožja oz. so na seznamu 'odpadniških' držav ZDA. Belorusiji ob tem niso pretile nikakršne ostre sankcije (ob že vzpostavljenih, vendar dokaj omejenih sankcijah EU in ZDA, kot je npr. prepoved izdaje vizumov visokim državnim in vladnim predstavnikom ter blokiranje bančnih računov beloruskih vladnih predstavnikov), saj je imela močno podporo uradne Moskve. Novinar ruskega dnevnika *Novaja Gazeta*, Ivan Safronov, ki naj bi takšno prodajo Rusije raziskoval v zadnjih letih, je umrl v nepojasnjenih okoliščinah v začetku leta 2007. Nedolgo pred smrtjo naj bi Safronov prišel do podatkov, da namerava Rusija preko Belorusije prodati Siriji ruske vojaške lovce SU 30 in raketne sisteme S300B Iranu (Korrespondent, 24.03.2007: 59—60). Ob enem velja omeniti, da sta bila konec aprila ob istem času bila na uradnem obisku v Minsku iranski minister za trgovino in tedanji ruski obrambni minister Sergej Ivanov (Gromadzki, Kononczuk in Vesely 2006: 16).

- (iii) Za Lukašenka je podpora Moskve še vedno vitalnega pomena, saj mu omogoča ohranjanje legitimnosti tako znotraj same Belorusije, kot tudi v določenem delu mednarodne skupnosti. Brez precejšnje politične (še posebej vidne med predsedniškimi volitvami) in gospodarske pomoči (o kateri bo sicer več govora v nadaljevanju) bi se namreč Lukašenko težko obdržal na oblasti, zato je dobrososedski odnos med Minskom in Moskvo ključnega pomena za obstoj njegovega avtoritarnega režima.

4.3.2 TEMELJNE KARAKTERISTIKE EKONOMSKEGA ODNOSA MED BELORUSIJO IN RF

Ker Belorusija, za razliko od večine drugih postkomunističnih držav (vključno z Ukrajino in Gruzijo), v 90-ih letih 20. stoletja ni izvedla ekonomskih reform v smeri prehoda iz centralnega, planskega gospodarstva v tržno ekonomijo, velja sprva na kratko pogledati poglavitne značilnosti beloruskega ekonomskega sistema, nato prikazati temeljne makroekonomske in gospodarske kazalce ter na koncu izpostaviti ekonomski odnos med Belorusijo in RF.

Beloruska ekonomija je še vedno precej podobna sovjetskemu planskemu gospodarstvu, saj več kot petnajst let po razpadu SZ v Belorusiji še vedno ni delujočih tržnih mehanizmov, značilnih za tržna gospodarstva (trg dela, privatna lastnina, konkurenčne razmere ipd.), večino cen (še posebej ključnih surovin, kot tudi nekaterih osnovnih živil in komunalnih storitev) določa vlada oz. državni administrativni aparat, več kot 75 odstotkov celotnega gospodarstva pa je še vedno v državnih rokah. V takšnih razmerah je neučinkovito gospodarstvo sovjetskega tipa 'umetno' politično vzdrževano, saj država z letnimi visokimi subvencijami preprečuje množična propadanja državnih podjetij, kar bi se v konkurenčnih razmerah tržnega gospodarstva nedvomno zgodilo. Zaradi umetno vzdrževanega socialnega miru se vsakoletni proračunski deficit povečuje, kar država poskuša nadomestiti s povečanjem davkov (kar pa postopno pripelje do rasti sive

ekonomije) (Gromadzki in Vesely 2006: 13; Komorowska in Kuzawinska 2004: 18—19; Silitski 2003: 112—113).¹³¹

Kljub povedanemu je belorusko gospodarstvo (po uradnih statistikah)¹³² v zadnjih letih zabeležilo občutno gospodarsko rast (Tabela 4.7), ki je leta 2002 znašala kar 52 odstotkov, kasneje pa se postopno zmanjševala na 14,9 odstotkov leta 2006. Ob tem je bila inflacija sorazmerno nizka (leta 2004 le še 18,1 odstotna), brezposelnost (prikazana) pa je bila praktično zanemarljiva (v zadnjih treh letih se naj bi znižala z 1,9 na zgolj 1,2 odstotka).

Tabela 4.7: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci Belorusije

IZBRANI MAKROEKONOMSKI IN GOSPODARSKI KAZALCI BELORUSIJE						
kazalci / leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BDP (v mio \$)	8.177	12.446	17.446	23.805	30.984	35.604
Rast BDP (v %)	n.p.	52,2	40,2	36,4	30,2	14,9
Inflacija (v %)	61,10	42,60	28,40	18,10	n.p.	n.p.
Brezposelnosti (v %)*	2,3	3,0	3,1	1,9	1,5	1,2
Trgovinska bilanca (v mio \$)	n.p.	n.p.	-662	-1.495	272	-1.586
Izvoz (v mio \$)	8.286	9.092	11.576	15.689	18.126	22.137
Uvoz (v mio \$)	n.p.	n.p.	12.238	17.184	17.854	23.723
Zunanji dolg (v mio \$)	2.978	3.894	4.174	4.935	5.168	6.874
Zunanji dolg (kot % BDP)	36,42	31,29	23,9	20,7	16,7	19,3
Tekoča bilanca (v mio \$)	-411	-326	-434	-1.194	510	-1.511
Državne rezerve (v mio \$)	n.p.	477,8	498,9	770,2	1.296,0	1.382,0
* Uradno prijavljeni kot brezposelni						

Prerejeno po: <http://www.nbrb.by/statistics/BalPalBelarus/Annually/>, 12. januar 2007;
<http://www.nbrb.by/statistics/reserveAssets/assets.asp>, 12. februar 2007.

¹³¹ Primerjava po sektorjih pokaže, da je siva ekonomija najbolj prisotna v gradbeništvu, kjer predstavlja kar 80 odstotkov celotnega sektorja. V drugih sektorjih pa se odstotek sive ekonomije giblje med 55 in 66 odstotki (transport - 66 odstotkov, storitve - 65 odstotkov, blago in trgovina - 55 odstotkov) (Daneiko 2002 V Silitski 2003: 130).

¹³² Kot namreč poudarjata Čubrik (2001: 115) in Gilitski (2003: 113, 116) je v kredibilnost uradnih beloruskih statistik moč podvomiti, saj so vsi izračuni narejeni po beloruskih (in ne mednarodnih) standardih, hkrati pa so lahko podvrženi politični manipulaciji s ciljem prikazovanja čim lepše 'slike' stanja nacionalne ekonomije.

Trgovinska bilanca je bila v zadnjih letih (izjema je leto 2005) vseskozi negativna, prav tako tudi saldo tekočega računa. Med najpomembnejšimi makroekonomskimi kazalci velja izpostaviti še rast zunanjega dolga (le-ta je leta 2006 znašal že 6,8 milijarde ameriških dolarjev).¹³³

Ob prikazanem se pojavi vprašanje, kje je moč najti razloge za relativno ekonomsko uspešnost beloruskega planskega gospodarstva, ki vse od sovjetskih časov ni doživelo bistvenih strukturnih in institucionalnih reform? Če pustimo (dokaj upravičene) dvome o resničnosti prikazanega stanja beloruskega gospodarstva, je odgovore moč najti v občutni gospodarski pomoči (*de facto* subvencijah), s katero RF oskrbuje Belorusijo (Gromadzki in Vesely 2006: 13; Gromadzki, Kononczuk in Vesely 2006: 13; Komorowska in Kuzawinska 2004: 18—19; Silitski 2003: 112—113; Belorusy i rynek, 2006d):

- (i) Rusija namreč v skladu s svojo zunanjepolitično in geostrateško strategijo izvažava v Belorusijo najpomembnejše energente (zemeljski plin in surovo nafto oz. naftne derivate) po bistveno nižji ceni od svetovnih; v obdobju 2000—2006 je Belorusija uvažala ruski zemeljski plin po ceni 45 dolarjev za 1000 kubičnih metrov (medtem se cene ruskega plina za mednarodne odjemalce gibljejo od 200 dolarjev in več), surovo nafto pa 40 odstotkov ceneje od drugih mednarodnih odjemalcev ruske nafte. Po zaslugi poceni energentov lahko beloruske oblasti vzdržujejo sicer izredno neučinkovito in nekonkurenčno belorusko gospodarstvo (in še posebej industrijo), ki bi ob svetovnih cenah energentov nemudoma doživelo zlom.
- (ii) Sočasno Rusija dobavlja zemeljski plin in surovo nafto Belorusiji v bistveno večjih količinah (ampak po istih, subvencioniranih cenah) kot jo ta potrebuje za delovanje svojega gospodarstva. Na ta račun Belorusija uspe izvoziti precejšen del neporabljenega zemeljskega plina ter v beloruskih rafinerijah predelanih naftnih derivatov in jih prodati mednarodnim porabnikom po

¹³³ Aprila 1996 je RF v celoti odpisala Belorusiji dolg v višini 1,4 milijarde dolarjev, ki je nastal ob uvozu ruskih energentov, ki jih Belorusija ni nikoli plačala (Belorusy i rynek, 2006d).

bistveno višji (svetovni) ceni.¹³⁴ Upoštevajoč trende rasti svetovnih cen surove nafte v zadnjih letih, Belorusija na račun izvoza nafte in naftnih derivatov pridobiva občutne proračunske prihodke in to kljub temu, da sama nafte ne pridobiva niti nima večjih zalog 'črnega zlata'. Leta 2005 je Belorusija iz Rusije uvozila 19,2 milijona ton surove nafte, medtem ko je za potrebe svojega gospodarstva porabila zgolj tretjino omenjene količine – 6,7 milijona ton, ostalo pa je izvozila v tretje države (Gromadzki in Vesely 2006: 13; Gromadzki, Kononczuk in Vesely 2006: 13).

- (iii) Ker sta RF in Belorusija od leta 1994 združeni v gospodarsko unijo (ki med drugim predvideva oprostitev kakršnih koli uvoznih ali izvoznih carin za trgovino med obema državama), Belorusija ob uvozu ruskega plina in nafte ne plačuje nikakršnih uvoznih carin, kar dela ruske energente za Belorusijo še cenejše. Hkrati naj bi med državama obstajal sporazum, v skladu s katerim naj bi Belorusija 85 odstotkov prihodkov iz carin ob izvozu plina, surove nafte in naftnih derivatov (prej poceni uvoženih iz Rusije) prenakazala v ruski proračun, preostalih 15 odstotkov pa v beloruski. Kot se je izkazalo ob začetku leta 2007 (predstavitev meddržavne krize sledi v naslednjem podpoglavju), Belorusija omenjenega sporazuma ni spoštovala, s čimer je zadnja leta dobivala še dodaten proračunski vir (Gromadzki in Vesely 2006: 13; Komorowska in Kuzawinska 2004: 18—19; Silitski 2003: 112—113).

¹³⁴ Na ta način je Belorusiji leta 2005 uspelo doseči pozitiven saldo trgovinske bilance, saj je tega leta občuten del neporabljene ruske nafte izvozila na Nizozemsko po nekoliko nižji ceni od svetovnih (Gromadzki in Vesely 2006: 13).

Tabela 4.8: Trgovinska bilanca Belorusije z RF v zadnjih letih

kazalci / leto	2001	2002	2003	2004	2005
Trgovinska bilanca z Rusko federacijo (v mio \$)	-1.475	-1.945	-2.722	-4.734	-4.380
Izvoz v RF (v mio \$)	3.963	3.977	4.880	6.485	5.714
Uvoz iz RF (v mio \$)	5.438	5.922	7.602	11.219	10.094
Izvoz v RF kot % celotnega izvoza	47,8	43,7	42,2	41,3	31,5
Uvoz iz RF kot % celotnega uvoza	n.p.	n.p.	62,1	65,3	56,5

Vir: <http://www.nbrb.by/statistics/BalPalBelarus/Annually/>; <http://www.nbrb.by/statistics/rese/rveAssets/assets.asp>; http://www.gks.ru/wps/portal/!ut/p/.cmd/cs/ce/7_0_A/s/7_0_375/th/J_0_69/s.7_0_A/7_0_2V5/s.7_0_A/7_0_375, 25. december 2006.

To, da je gospodarsko sodelovanje z RF ključno za belorusko ekonomijo potrjujejo tudi podatki o trgovinski bilanci v zadnjih letih (Tabela 4.8), ki kažejo (še posebej v letih 2004 in 2005) na izredno nesorazmerno trgovinsko bilanco. Leta 2004 je trgovinska bilanca znašala - 4.3 milijarde dolarjev, saj je Belorusija tega leta iz RF uvozila skoraj za dvakrat več blaga in storitev (11.219 milijonov dolarjev) kot jih je sama izvozila v severno sosedo (6.485 milijonov dolarjev).

Zato lahko, preden preidemo na analizo dvostranske krize, sklenemo, da je uspešno gospodarsko sodelovanje z RF še bolj ključnega pomena za Belorusijo kot je to bilo v prejšnjih dveh analiziranih primerih (Ukrajina in Gruzija). Pokazali smo namreč, da je beloruski avtoritarni politični sistem dolgoletnega predsednika Lukašenka v marsičem odvisen prav od ruskih gospodarskih subvencij v obliki poceni energentov (ki so leta 2005 po nekaterih ocenah znašale 2,5 milijarde dolarjev oz. blizu 10 odstotkov celotnega beloruskega BDP, leta 2007 pa naj bi vrednost ruskih subvencij narasla na 5,8 milijarde dolarjev), ki jih Belorusija uvaža iz RF, nato pa po tržnih cenah preprodaja mednarodnim odjemalcem (Gromadzki, Kononczuk in Vesely 2006: 13, 19).

4.3.3 POTEK KRIZE, GLAVNI AKTERJI IN VZROKI

4.3.3.1 ZAČASNA ZAUSTAVITEV DOBAVE PLINA LETA 2004

Zametki dvostranske krize, ki je eskalirala v začetku leta 2007, so se pokazali že v začetku leta 2004, saj je ruski plinski monopolist Gazprom s 1. 1. 2004 začasno prekinil dobavo svojega plina Belorusiji.¹³⁵ Uraden razlog za takšno potezo naj bi bila napoved Gazproma o dvigu (subvencionirane) cene plina (s takratnih 46,68 dolarjev za 1000 kubičnih metrov na tržno ceno - 230 ameriških dolarjev), ki ga Belorusiji dobavlja ruska stran in s katero se belorusko vodstvo ni strinjalo. Ko je Gazprom svojo napoved dejansko uresničil,¹³⁶ je beloruski predsednik Lukašenko sprva zagrozil z zaustavitvijo tranzita ruskega plina zahodnim odjemalcem, ki ga ti dobivajo preko beloruskih plinovodov, nato pa v telefonskem razgovoru poskušal prepričati ruskega predsednika Putina, naj Gazprom vendarle nadaljuje z dobavo plina Belorusiji (in da je beloruska stran pripravljena na pogajanja v zvezi s spremembami pogojev dobave ruskega plina) (Belorusy i rynek, 2004c). Gazprom kljub temu ni vzpostavil dobave plina vse do konca februarja 2004, ko sta strani podpisali sporazum o dobavi plina v naslednjem obdobju po prejšnji ceni (46 dolarjev). Obenem Gazprom niti ob koncu leta 2004 niti leto zatem (konec leta 2005) Belorusiji ni postavljajl nikakršnih novih pogojev za dobavo plina v naslednjem obdobju, kot je to naredil v primeru Gruzije in Ukrajine. Medtem ko je večina zunanjih opazovalcev takšno nepričakovano 'mehko' stališče Moskve razlagala z dejstvom, da želi Kremelj z občasnimi pritiski zgolj pospešiti ustanovitev skupne države in nekoliko 'ukrotiti' beloruskega predsednika Lukašenka, pa se je kasneje izkazalo, da so v ozadju drugi interesi (Izvestia, 23. januar 2004; Belorusy i rynek, 2004b).

¹³⁵ Leta 2004 je Belorusija uvozila iz Rusije 18,5 milijard kubičnih metrov zemeljskega plina, od tega večji del (10,2 milijardi) ji je zagotovil Gazprom, preostanek pa drugi ruski dobavitelji (Itera in Transnafta). Družba Itera je bila leta 2004 še v zasebni lasti, medtem ko je leta 2006 prešla v večinsko last Gazproma (hčerinska družba Gazproma, Gazprombank, je namreč kupila večinski 51-odstotni delež v družbi) (Belorusy i rynek, 2007a).

¹³⁶ Ob tem sta preostala dva dobavitelja izrazila pripravljenost začasno nadaljevati z dobavo plina Belorusiji (v obdobju januar - februar), vendar sta prav tako zahtevala podaljšanje pogodbe z Beltransgazom za dobavo plina po višji ceni (Belorusy i rynek, 2004b).

Rusija in Belorusija sta namreč aprila 2002 podpisali Sporazum o sodelovanju na področju plinske industrije, v skladu s katerim naj bi Rusija v naslednjih letih zagotavljala dobavo plina Belorusiji po ruskih notranjih cenah (46 dolarjev za 1000 kubičnih metrov), v zameno pa bi Belorusija morala privoliti v ustanovitev skupnega rusko-beloruskega energetskega konzorcija, ki bi upravljal z beloruskimi plinovodi ali v prodajo kontrolnega deleža državnega beloruskega energetskega monopolista Beltransgaza (ki nadzoruje celoten plinovodni sistem Belorusije v skupni dolžini 7.000 kilometrov ter ima v lasti nekaj proizvodnih obratov za predelavo naftnih derivatov).¹³⁷ Ruska stran (Gazprom) bi na tak način pridobila nadzor nad celotnim plinovodnim sistemom Belorusije, kar bi (med drugim) v precejšnji meri zmanjšalo potencialna tveganja za prekinitev dobave ruskega plina po beloruskih plinovodih na Zahod in bi Gazpromu omogočilo praktično neposreden dostop do evropskih porabnikov (Poljska, Nemčija).¹³⁸ Belorusija je kljub podpisu dvostranskega sporazuma sprva zavlačevala z ustanovitvijo skupnega podjetja, nato pa ostro zavrnila kakršne koli možnosti za prodajo kontrolnega deleža svojega energetskega monopolista. V tem je tudi moč iskati vzroke tako za nenadno zaustavitev dobave januarja 2004, kot tudi kasnejše 'mehke' pozicije Moskve, saj je ta s kratko prekinitvijo dobave želela pokazati svojo ekonomsko (in pogajalsko) moč in prisiliti Minsk v pogajanja o prodaji kontrolnega deleža Beltransgaza.¹³⁹ Ker je Belorusija privolila v nadaljevanje pogajanj (v letih 2004 in 2005), je bil Gazprom, kot kaže, pripravljen ponuditi praktično nespremenjene pogoje dobave plina Belorusiji v naslednjem obdobju (marec 2004 - december 2006) (Belorusy i rynek, 2004a; Belorusy i rynek, 2004b).

¹³⁷ Na datum 1. 1. 2007 je bilo lastništvo družbe porazdeljeno med beloruskimi državnimi podjetji brez tujega kapitala. Družba je leta 2003 (novejših podatkov ni) realizirala 55 milijonov evro čistega dobička, 81 odstotkov katerega je ustvarila s prodajo zemeljskega plina (Beltransgaz, <http://www.btg.by>, 12. januar 2007).

¹³⁸ Leta 2003 je Gazprom po beloruskih plinovodih dobavil 30,9 milijard kubičnih metrov zemeljskega plina zahodnim porabnikom, kar pomeni približno 20 odstotkov plina, ki ga države EU uvozijo iz RF (Kommersant, 2007a).

¹³⁹ Medtem, ko je ruska stran neuradno ocenila bilančno vrednost Beltransgaza na 600 milijonov dolarjev, je beloruska vlada podjetje ocenilo na 5 milijard dolarjev (Belorusy i rynek, 2004b).

4.3.3.2 NAPOVED SPREMEMBE RUSKE ENERGETSKE POLITIKE JESENI 2006

To, da državi v naslednjih dveh letih nista uspeli doseči dogovora o implementaciji Sporazuma o sodelovanju na področju plinske industrije - neizpolnjen je bil del sporazuma, po katerem bi morale beloruske oblasti dovoliti Gazpromu nakup večinskega dela v beloruskem državnem podjetju Beltransgaz,¹⁴⁰ naj bi bil glavni vzrok za odločitev Rusije o spremembi svoje energetske politike do Belorusije jeseni 2006,¹⁴¹ ki je pomenila sledeče (Gromadzki, Kononczuk in Vesely 2006: 23; Kommersant, 2006g):

- (i) Gazprom je po beloruskih predsedniških volitvah spomladi 2006 prvič napovedal drastično povišanje cene (s 1. 1. 2007) svojega plina Belorusiji z dotedanjih 46,68 dolarjev za 1000 kubičnih metrov na 200 dolarjev za isto količino, kar bi predstavljalo več kot 400 odstotno podražitev. Pozicijo Gazproma so njegovi najvišji predstavniki upravičevali s prehodom na tržne cene.¹⁴²
- (ii) Ruske oblasti so obenem napovedale vzpostavitev izvoznih carin na izvoz ruske nafte in naftnih derivatov v Belorusijo v višini 180 dolarjev za tono. Omenjena vzpostavitev bi bistveno podražila rusko nafto za Belorusijo, ki jo je do tedaj dobivala približno 40 odstotkov ceneje (po ceni 247,5 dolarjev za tono) od drugih mednarodnih porabnikov ruskega 'črnega zlata'.

Najvišji beloruski politični vrh (vključujoč predsednika Lukašenka) se je na napovedane spremembe in podražitve najpomembnejših energentov odzval dokaj ostro z

¹⁴⁰ Strani se (med drugim) nista uspeli dogovoriti o ocenjeni vrednosti podjetja, saj so beloruske oblasti vztrajno zavračale neodvisno cenitev, ki bi bila opravljena s strani mednarodne revizorske hiše, in vztrajale pri svoji oceni - 5 milijard dolarjev (Belorusy i rynek, 2004b).

¹⁴¹ Poleg tega (neuradnega) razloga je ruski časnik Kommersant kot razlog za napoved drastične spremembe energetske politike RF do Belorusije navedel tudi belorusko zavračanje projekta skupne države, v skladu s katerim bi morala Belorusija med drugim prevzeti tudi ruski *rubelj* za svojo valuto (Kommersant, 2006g).

¹⁴² Dejansko lahko ugibamo, da je bila odločitev pogojena z neuspešnostjo pogajanj o nakupu kontrolnega deleža Beltransgaza.

utemeljitvijo,¹⁴³ da omenjena podražitev zemeljskega plina in še posebej vzpostavitev izvoznih carin na rusko nafto predstavlja kršitev dvostranskih sporazumov iz sredine 90-ih let 20. stoletja, v skladu s katerimi sta državi združeni v gospodarsko unijo, na območju katere velja prosto carinska trgovina (Protokol o uvedbi prostotrgovinskega režima brez izjem med Rusko federacijo in Republiko Belorusijo, 1995).¹⁴⁴ Kljub temu ruske oblasti svojih zahtev niso umaknile, kar je napovedovalo ponovno energetska krizo ob začetku leta 2007.

4.3.3.3 'PLINSKI' KOMPROMIS DOSEŽEN 31. 12. 2006

Ker so bila pogajanja o novih pogojih dobave ruskega plina med najvišjimi vladnimi predstavniki obeh držav neuspešna, so beloruske oblasti 27. decembra 2006 napovedale, da bi lahko (v kolikor strani ne bosta podpisali novega sporazuma) tik po novem letu, prišlo do motenj pri dobavi ruskega plina zahodnim državam, ki plin dobivajo preko beloruskih plinovodov, saj bo Belorusija zaprla dovod ruskega plina po svojih plinovodih.¹⁴⁵ S takšno pozicijo je bila Belorusija prva, ki se je 'uprla' napovedanim

¹⁴³ Tiskovni predstavnik beloruskega Ministrstva za zunanje zadeve Andrej Popov je med drugim izjavil, da RF z vzpostavitvijo novih carinskih omejitev krši številne dvostranske meddržavne sporazume, kar bi posledično lahko pripeljalo do revizije obrambne in varnostne politike med državama (med drugim tudi prisotnosti ruske vojske na ozemlju Belorusije) (Belorusy i rynek, 2006d).

¹⁴⁴ Obenem so beloruske oblasti kot argument proti uvedbi izvozne carine (oz. nelegitimnosti le-te) uporabile tudi nekatere druge meddržavne sporazume s področja ekonomskega in gospodarskega sodelovanja med državama (kot recimo Sporazum o ustanovitvi enotnih pogojev pri določanju cen iz leta 2002), za katere se je kasneje izkazalo, da niso mednarodno pravno veljavni, saj recimo številni izmed njih niso bile ratificirane z ruske strani (kot je to bilo predvideno v omenjenih sporazumih) (Belorusy i rynek, 2006b).

¹⁴⁵ Prvi namestnik beloruskega premiera Vladimir Semaško je ob tem povedal, da gre pri sporu »za medsebojno odvisnost, saj je Rusija odvisna od tranzita plina preko Belorusije, Belorusija pa je odvisna od ruskega plina« (Kommersant, 2006h) in da je odločitev Minska povsem upravičena, saj »mi [Belorusija] nimamo pogodbe o dobavi plina, Gazprom pa nima pogodbe za tranzit, ki predstavlja 22 odstotkov vsega plina, ki ga Gazprom izvozi« (*ibid.*). Beloruski premier Sergej Sidorski je naslednji dan (28. december 2006) grožnjo ponovil ter za nastalo situacijo obtožil ruski Gazprom: »Če bo ruski monopolist nekonstruktiven v pogajanjih, potem seveda s 1. januarjem ne bo nobene pogodbe o tranzitu. Ker Gazprom

(enostranskim) podražitvam ruskega plina in obenem napovedala povračilne ukrepe v obliki motenj tranzita ruskega plina čez svoje ozemlje (Kommersant, 2006h; Belorusy i rynek, 2007a).¹⁴⁶

Kljub temu da je Gazprom v zadnjih decembrskih dneh svojo izhodiščno pogajalsko ceno znižal z 200 na 105 dolarjev za 1000 kubičnih metrov zemeljskega plina in predlagal Belorusiji porazdeljeno plačilo - delno v gotovini (75 dolarjev), delno pa z delnicami Beltransgaza (30 dolarjev), sporazum vse do 31. 12. 2006 ni bil podpisan, saj so bile beloruske oblasti pripravljene plačati zgolj 75 dolarjev (Kommersant, 2006g).¹⁴⁷ Medtem, ko je mednarodna skupnost na prehodu v novo leto že pričakovala nove zaplete pri dobavi ruskega plina evropskim porabnikom, je le nekaj minut po polnoči (1. januarja 2007) iz Moskve prišlo obvestilo o doseženem kompromisu in podpisu pogodbe, v skladu s katero bo Gazprom v naslednjem letu dobavljal zemeljski plin Belorusiji po ceni 100 ameriških dolarjev (skoraj 215 odstotna podražitev), do leta 2011 pa se bo cena postopno dvignila na primerljivo evropsko raven (okvirno 230 do 250 dolarjev za 1000 kubičnih metrov). Ob enem sta se strani dogovorili o (postopni) prodaji 50 odstotnega deleža beloruske državne družbe Beltransgaz ruskemu monopolistu Gazpromu po ceni 2,5 milijarde dolarjev.¹⁴⁸ Kljub doseženemu kompromisu, ki je za Belorusijo navkljub podražitvi še vedno pomenil najugodnejše pogoje za uvoz ruskega plina na postsovjetskem območju,¹⁴⁹ so beloruske oblasti izrazile razočaranje nad doseženim

ne bo imel pogodbe za tranzit, potem mi ne bomo mogli opravljati storitev tranzita za rusko podjetje. Ne moremo črpati zemeljskega plina čez Belorusijo brez pogodbe» (Belorusy i rynek, 2007a).

¹⁴⁶ Zanimivo, da se je EU, in to kljub slabim izkušnjam energetskega spora ob koncu leta 2005 med Rusijo in Ukrajino, na napoved novih dvostranskih zaostritev med Rusijo in Belorusijo odzvala precej zadržano. Tiskovni predstavnik evropske komisije Amadeu Altafaj Tardio je namreč 27. decembra 2006 izjavil, da EU ni preveč zaskrbljena, saj krize (zaenkrat še) ni ter da »bodo zaloge EU v določenih državah članicah, več kot zadostovale za soočenje s krizno situacijo« (FinanzNachrichten, 27. december 2006).

¹⁴⁷ Tiskovni predstavnik Gazproma, Sergej Kuprijanov, je takšno pozicijo Minska komentiral z besedami, da »Gazprom ni dedek Mraz, ki bi dajal takšna darila Belorusiji« (Kommersant, 2006h).

¹⁴⁸ Kar kaže na to, da je Gazprom sprejel ocene beloruskih oblasti o vrednosti Beltransgaza.

¹⁴⁹ Kot smo pokazali pri analizi ukrajinskega in gruzijskega primera, sta se obe omenjeni državi (kot tudi vse tri baltske države) morali sprijazniti z bistveno višjimi cenami ruskega zemeljskega plina. Neodvisni beloruski strokovnjaki so ob tem napovedali, da bo Belorusija zaradi dviga cene zemeljskega plina utrpela

kompromisom in pozicijo Moskve (predsednik Lukašenko je celo izjavil, da je dosežen kompromis »hud udarec več stoletij trajajočemu prijateljstvu med državama« (Belorusy i rynek, 2007b) ter napovedale povračilne ukrepe na drugih področjih (Kommersant, 2007a; Belorusy i rynek, 2007a).

4.3.3.4 BELORUSIJA UVAJA UVOZNO CARINO NA TRANZIT RUSKE NAFTE

Ker je s 1. 1. 2007 začela veljati tudi izvozna carina na izvoz ruske nafte in naftnih derivatov v Belorusijo v višini 180 dolarjev za tono, je beloruska vlada (pod vodstvom predsednika Lukašenka) 3. januarja sprejela kot protiukrep vladni odlok, v skladu s katerim je s 1. 1. 2007 uvedla novo uvozno carino na tranzit ruske nafte po beloruskem odseku naftovoda *Družba* (prijateljstvo) (Slika 4.3.3.4.1) v višini 45 dolarjev za tono surove nafte (ki ga mora plačati ruski izvoznik Transneft).¹⁵⁰ Preko omenjenega naftovoda Rusija vsako leto dobavi evropskim porabnikom približno 50 milijonov ton surove nafte, večino katere dobita Nemčija (22 milijonov ton) in Poljska (18 milijonov ton). Omenjena podražitev bi rusko surovo nafto, ki jo ta izvozi po naftovodu *Družba*,¹⁵¹ povišala za okvirno 2,2 milijardi dolarjev na letni ravni. Ob enem je istega dne beloruski predsednik napovedal, da bo Belorusija začela zaračunavati RF več vrst davkov na storitve, ki jih je za svojo severno sosedo do sedaj ponujala brezplačno (kot je npr. trošarina za ruske vojaške objekte), v kolikor Rusija ne bo umaknila izvozne carine pri izvozu nafte v Belorusijo (Kommersant, 2007a; Belorusy i rynek, 2007c).

škodo v višini 1 milijarde dolarjev in da bodo številna beloruska državna podjetja primorana zaprositi vlado za dodatne subvencije za svojo dejavnost (vlada pa bo primorana takšno dodatno subvencioniranje zagotoviti z zunanjim zadolževanjem) (Belorusy i rynek, 2007a). To se je dejansko tudi zgodilo, saj so beloruske oblasti že konec februarja 2007 zaprosile RF za finančno posojilo v višini 1,5 milijarde dolarjev ter ob enem napovedale kreditiranje tudi s strani nekaterih mednarodnih bank (STA, 2007b).

¹⁵⁰ Naftovod *Družba* je začel obratovati leta 1963 in predstavlja enega najdaljših naftovodov na svetu, saj iz sibirskih naftnih polj pripelje rusko nafto do evropskih porabnikov v številnih evropskih državah (med temi so: Poljska, Nemčija, Madžarska, Slovaška, Češka).

¹⁵¹ Po tem naftovodu Rusija izvozi okvirno dve petini vse svoje nafte, namenjene izvozu (Belorusy i rynek, 2007c).

Slika 4.3.3.4.1: Potek naftovoda *Družba*

Vir: http://www.stratfor.com/products/premium/read_article.php?id=282774, 15. februar 2007.

Ruske oblasti so se na nov vzpostavljen ukrep odzvale ostro in napovedale nove možne ukrepe. Namestnik ruskega ministra za gospodarski razvoj in trgovino, Andrej Šaronov, je ob tem izjavil, da v kolikor jim ne bo uspelo prepričati beloruskih oblasti o neupravičenosti vzpostavljene carine, »bo Rusija primorana sprejeti ukrepe, ki bodo beloruske partnerje prisilili, da resno razmislijo o položaju, v kakšnega so potisnili Rusijo in ruska podjetja s pogodbami za dobavo nafte Evropi« (Belorusy i rynek, 2007c). Belorusija kljub takšnim ostrim odzivom Moskve spornega odloka ni umaknila in je čez nekaj dni (domnevno začevši z 8. januarjem) začela odvzemati surovo nafto iz naftovoda Družba. Kot razlog za takšno dejanje so beloruske oblasti navedle dejstvo, da ruski upravitelj naftovoda Družba, državno podjetje Transneft,¹⁵² ne pristaja na plačilo nove

¹⁵² Delniška družba Transneft je bila ustanovljena z odlokom vlade RF leta 1993, da bi zagotovila varnost RF in njenih subjektov pri oskrbi in transportu surove nafte in naftnih derivatov. 75-odstotna lastnica družbe je vlada RF, preostali del delnic kotira na borzi v prosti prodaji, vendar je nakup tujih vlagateljev omejen. Na datum 1. 10. 2006 je družba imela 23 hčerinskih družb, v večini katerih je bila 100-odstotna lastnica (med njimi tudi največja proizvodna enota nekdanje največje ruske naftne družbe Jukos, *Juganskneftegaz*). Ruska vlada preko lastništva neposredno nadzoruje delovanje družbe, saj ima v nadzornem svetu družbe več svojih predstavnikov (predsednik nadzornega sveta je minister za industrijo in energetiko RF Viktor B. Hristenko, med člani nadzornega sveta pa najdemo tudi svetovalca predsednika RF, Arkadija V. Dvorkoviča). 3. maja 2007 je družba na javni dražbi za 6,8 milijarde dolarjev odkupila še

carine. Posledično so upravitelji evropskega dela naftovoda (na poljski strani podjetje PERN) takoj opozorili na bistveno zmanjšan pretok surove nafte in zaprosili za pojasnila *Transneft* (Belorusy i rynek, 2007c; Belorusy i rynek, 2007a; The Guardian, 08. januar 2007).

4.3.3.5 RUSIJA USTAVI DOBAVO SUROVE NAFTE V EVROPO

Ker so se v nadaljevanju razmere med državama zgolj še zaostrovale, kriza pa poglobljala, si velja sprva pogledati kronologijo nadaljnjih januarskih dogodkov, nato pa predstavljene dogodke ovrednotiti in prikazati njihov pomen za nadaljnje dvostranske odnose med Belorusijo in Rusijo (Kommersant, 2007a; Belorusy i rynek, 2007a; Belorusy i rynek, 2007c):

- (i) Ruski upravljavec naftovoda, družba *Transneft*, je 8. januarja sprva potrdil informacije poljskih uporabnikov, da Belorusija odvzema količine nafte, ki so večje od predvidenih, nato pa objavil, da bo zaradi tega *Transneft* prisiljen ustaviti dobavo nafte v Evropo.
- (ii) Pozno popoldne istega dne *Transneft* grožnjo tudi izvršil, s čimer so številni evropski porabniki (predvsem na Poljskem in v Nemčiji) ostali brez predvidenih količin dobavljene surove nafte.¹⁵³ Predstavniki EU so se naslednji dan, 9. 1. 2007, ostro odzvali na prekinitve dobave ruske nafte, ki je

eno nekdanjo proizvodno enoto *Jukosa* v Sibiriji, *Timskneft*, h kateri spada več nahajališč surove nafte in proizvodnih obratov. S tem nakupom naj bi *Transneft* postala največja ruska naftna družba (*Transneft* 2006; STA, 2007d).

¹⁵³ Namestnik ruskega ministra za gospodarski razvoj in trgovino Andrej Šaronov je zaustavitev dobave pojasnil z dejstvom, da tranzit prek Belorusije ni bil več mogoč in napovedal, da bodo evropske uvoznike obvestili, da ruska stran ne more izpolniti svojih pogodbenih obveznosti zaradi »višje sile«. Obenem je ruski predstavnik beloruske oblasti opozoril, da je Rusija najpomembnejši trg za Belorusijo in njena najpomembnejša gospodarska partnerica, zaradi česar naj bi ruska stran imela pravico do nespoštovanja enostranskih carinskih ukrepov beloruskih oblasti (Kommersant, 2007a; Belorusy i rynek, 2007a).

medtem poleg Nemčije in Poljske prizadela še Slovaško, Madžarsko¹⁵⁴ in Češko.¹⁵⁵

- (iii) Predstavniki beloruskih oblasti so sicer po zaustavitvi dobave surove nafte nemudoma odpotovali na pogajanja v Moskvo, kjer pa so se pogajanja začela šele 9. januarja popoldne, saj ruska stran do tedaj še ni imela izdelane strategije. Ruski predsednik Putin je medtem na seji vlade RF sprva izpostavil potrebo po zaščiti interesov Rusije in ruskih gospodarskih subjektov (ki naj bi zaradi ukrepa že utrpeli precejšnjo škodo),¹⁵⁶ kot tudi interesov evropskih porabnikov ruskih energentov, nato pa potrdil uradno stališče Moskve, da je beloruski davek na tranzit ruske nafte neupravičen, saj »Rusija že neposredno podpira Belorusijo s popustom, ki ji ga nudi na cene zemeljskega plina« (Belorusy i rynek, 2007a).
- (iv) Iz urada beloruskega predsednika Lukašenka so 10. 1. 2007 sporočili, da sta beloruski in ruski predsednik v telefonskem pogovoru isti dan dosegla kompromis, ki naj bi pomenil konec dvostranske krize ter obenem naročila vladam obeh držav, da pripravijo konkretne predloge za vzpostavitev normalnih odnosov.¹⁵⁷
- (v) Zgolj nekaj ur po objavi novice o doseženem kompromisu med obema predsednikoma je Belorusija objavila ukinitvev sporne carine na tranzit ruske nafte preko svojega ozemlja in s tem umaknila glavno oviro za vzpostavitev

¹⁵⁴ Uradne madžarske oblasti so že 9. januarja sporočile, da je bila država zaradi zaustavitve dobave nafte primorana načeti svoje strateške zaloge 'črnega zlata' (Rossijskaja gazeta, 11. januar 2007).

¹⁵⁵ Takrat predsedujoča EU, nemška kanclerka Angela Merkel, je zaplet komentirala z besedami, da so takšni enostranski ukrepi »nesprejemljivi« in da »takšna dejanja spodkopavajo zaupanje, saj na takšni podlagi ni mogoče graditi nemotenega sodelovanja« (Kommersant, 2007b). Podobno ostro stališče je isti dan izrazil tudi predsednik Evropske komisije, Jose Manuel Barroso (*ibid.*).

¹⁵⁶ Ruska naftna podjetja, predvsem državni monopolist Transneft, naj bi zaradi nastale situacije dnevno utrpela škodo v višini od 70 do 100 milijonov dolarjev (Uralpolit, 9. januar 2007).

¹⁵⁷ Številni analitiki so ob tej novici zapisali, da je bila predvsem ruska stran zainteresirana za čimprejšnji konec krize in ponovno normalno vzpostavitev dobave ruske nafte prek naftovoda Družba, saj naj bi v nasprotnem primeru nadaljevanje spora imelo (predvsem zaradi dejstva, da preko tega naftovoda Rusija izvozi kar eno tretjino vse izvožene nafte) resne posledice tako za ruske naftne družbe, kot tudi za mednarodni ugled RF (STA, 2007a; Kommersant, 2007b).

dobave ruske nafte po naftovodu Družba. Kljub temu je Transneft šele naslednji dan, 10. 1. 2007 (tri dni po prekinitvi dobave), ponovno vzpostavil polni pretok surove nafte po svojem največjem naftovodu.

- (vi) V naslednjih dneh sta vladi obeh držav sklenili sporazum, v skladu s katerim Belorusija odstopa od svojih zahtev po plačilu posebne carine na tranzit ruske nafte, Rusija pa v zameno zmanjša carino na izvoz ruske nafte v Belorusijo z dosedanjih 180 na 53 dolarjev za tono (ukrep, ki je bil vzpostavljen v začetku leta 2007 in je za Belorusijo drastično podražil rusko nafto).¹⁵⁸
- (vii) Navkljub doseženemu kompromisu je beloruski predsednik 14. januarja nastopil z javno kritiko politike Moskve: »Rusko vodstvo zahteva, da se pridružimo [Belorusija] Ruski federaciji. /.../ Če bo Rusija vsako leto zaprla pipo, po kateri se njene zaveznice oskrbujejo s plinom in nafto, potem ne moremo govoriti o združeni državi« (Kommersant, 2007a).
- (viii) Manj kot en mesec po zaključku krize (6. februarja 2007) je belorusko Ministrstvo za gospodarstvo na svoji spletni strani objavilo enostranski odlok, v skladu s katerim beloruske oblasti s 15. 2. 2007 za več kot 30 odstotkov zvišujejo pristojbino za tranzit ruske nafte prek beloruskega ozemlja (pristojbina za tranzit ruske nafte po severnem kraku naftovoda Družba, ki vodi preko Poljske v Nemčijo, naj bi tako po novem znašala 3,5 dolarja za tono nafte, po južnem kraku, ki vodi v Ukrajino, pa 1,5 dolarja). Z omenjenim ukrepom naj bi se stroški tranzita ruske nafte preko beloruskega ozemlja povečali za 50 milijonov dolarjev.
- (ix) Rusko državno podjetje Transneft je 17. marca 2007 napovedalo gradnjo novega naftovoda, ki bo obšel Belorusijo in baltske države in s tem zmanjšal tveganja za tranzit skozi te države na zahod (naftovod naj bi potekal od mesta

¹⁵⁸ Putin je 15. 1. 2007 na seji ruske vlade izpostavil, da bo Belorusija, kljub sprejetim ukrepom, še vedno dobivala precejšnje subvencije v obliki cenejših energentov in s tem privarčevala približno 5,8 milijarde dolarjev letno (3,3 milijarde v obliki cenejšega zemeljskega plina in 2,5 milijardi zaradi cenejše surove nafte in naftnih derivatov) (Kommersant, 2007c). Če to vsoto primerjamo s celotnim beloruskim BDP leta 2006 (35 milijard dolarjev), vidimo, da RF subvencionira več kot 15 odstotkov celotnega beloruskega gospodarstva. V kolikor pa omenjene subvencije sopostavimo z beloruskim proračunom za leto 2007 (14 milijard dolarjev), vidimo, da RF financira več kot 40 odstotkov celotnega beloruskega proračuna.

Uteša, ki leži le 60 kilometrov od rusko-beloruske meje, do ruskega pristanišča Primorsk, nedaleč od Sankt Peterburga).¹⁵⁹ Po besedah prvega moža Transnefta, Simona Vajštoka, naj bi bil 1.000 kilometrov dolg naftovod zgrajen v rekordnem času (leto in pol), saj bi podjetje (navkljub napovedanim visokim stroškom gradnje) takoj pristopilo k potrebnim geološkim raziskavam in izgradnji naftovoda (RIA Novosti, 12. april 2007).

4.3.4 RUSKO-BELORUSKI ODNOSI: OD POLITIČNEGA PRAGMATIZMA K EKONOMSKO-ENERGETSKEMU REALIZMU

Medtem ko je v ukrajinskem in gruzijskem primeru bilo možno jasno določiti tako vzrok meddržavnih kriz, kot tudi cilje, ki so bili v ozadju spremenjene zunanje-ekonomske politike RF, je v primeru Belorusije nekoliko drugače (kar je nedvomno tudi posledica drugačnega karakterja meddržavnih odnosov med RF in Belorusijo). V obeh prej proučevanih primerih je bila namreč sprememba ruske zunanje-ekonomske politike (ki se manifestirala v kasnejših meddržavnih krizah: v primeru Ukrajine v 'plinski vojni', v gruzijskem primeru pa v obširnejšem gospodarskem embargu RF) posledica bistvenih sprememb zunanje-političnih in varnostnih usmeritev in paradigem (med drugim približevanje Zahodu, z ambicijami po članstvu v zvezi NATO itd.) obeh neodvisnih držav, kar bi/je močno vplivalo na dvostranski odnos do RF.

Predstavljena analiza je (med drugim) pokazala, da v beloruskem primeru niti med letom 2006, niti ob prehodu v leto 2007, ni bilo zaslediti večjih temeljnih političnih sprememb (primerljivih z dogodki prejšnjih let v Gruziji in Ukrajini), kar nakazuje na bolj latentne vzroke proučevane krize. To je moč pojasniti z dejstvom, da so cilji (ki so v ozadju) nove zunanje-ekonomske politike RF do Belorusije ne le politični (kot je to bilo v obeh prej

¹⁵⁹ Že v prvem letu po izgradnji naftovoda naj bi preko njega Rusija dobavila predvsem Poljski in Nemčiji 50 milijonov ton surove nafte letno, kar je primerljivo z dosedanjo količino surove nafte, ki jo Rusija preko naftovoda Družba dobavlja istim zahodnim porabnikom. V naslednjih fazah pa naj bi zmogljivosti novega naftovoda povečali vse do 75 milijonov ton surove nafte na leto (RIA Novosti, 12. april 2007).

proučevanih primerov), temveč tudi ekonomski oz. da gre v predstavljenem primeru za medsebojni preplet in kohezijo obeh omenjenih ciljev:

- (i) Projekt skupne države: vse od prihoda Putina na oblast je Kremelj spremenil pogled na razvoj skupnega projekta in oblikovanje skupne politične tvorbe pogojeval z *de facto* priključitvijo Belorusije k RF (Belorusija naj bi postala eden izmed subjektov RF) ter še nekaterimi drugimi zahtevami.¹⁶⁰ V zameno je Kremelj izrazil pripravljenost tudi v prihodnosti subvencionirati belorusko gospodarstvo. Potem ko je Beloruska oblast takšen scenarij vztrajno zavračala, je Rusija leta 2004 s pomočjo Gazproma prvič opozorila (s pomočjo ekonomske diplomacije) na svojo pogajalsko moč in na morebitne posledice ob nasprotovanju uradnega Minska. Ker državi tudi leta 2006 še vedno nista uspeli doseči sporazuma, je uradni Kremelj spremenil svojo energetska politiko ter na ta način jasno pokazal, da lahko Minsk, v kolikor ne bo sprejel ruskih pogojev, računa na (sicer postopen) prehod na tržne cene ruskih energentov (kar bi, kot smo pokazali, imelo izjemno negativne posledice za belorusko gospodarstvo in njeno politično elito).
- (ii) Nadaljnje občutno subvencioniranje beloruskega gospodarstva je Kremelj že več let prav tako pogojeval z nakupom 50-odstotnega deleža beloruskega monopolista Beltransgaza, ki upravlja s celotnim plinovodnim sistemom Belorusije. S tem bi namreč Rusija prevzela nadzor nad tranzitom svojega plina čez belorusko ozemlje in občutno zmanjšala potencialna tveganja za prekinitev dobave ruskega plina na zahod po beloruskih plinovodih (kot se je to recimo zgodilo ob 'plinski' krizi leta 2004). Hkrati bi takšna poteza omogočila Gazpromu popolnoma neposreden dostop do evropskih porabnikov.
- (iii) Ruske oblasti so napovedane (leta 2006) bistvene podražitve ruskih energentov (dvig cene zemeljskega plina, vzpostavitev izvozne carine na surovo nafto) pojasnjevale s prehodom (ki naj bi bil povsem neproblematičen) na tržne cene pri dobavi ruskih energentov v Belorusijo. Če poskušamo ta

¹⁶⁰ Med drugim tudi s pridobitvijo (vsaj) 50-odstotnega deleža v beloruskem plinskem monopolistu Beltransgaz in z beloruskim prevzemom ruskega rublja za nacionalno valuto.

argument analizirati, se je potrebno takoj vprašati, zakaj se je RF odločila za takšno potezo šele v začetku leta 2007 in ne veliko prej, kot je to storila v nekaterih drugih primerih nekdanjih držav SZ (baltske države, kasneje Gruzija, Ukrajina, Moldavija ipd.)? Odgovor je na dlani - ker je ruska politična elita vse do konca 2006 še vedno računala na pogajalski uspeh z beloruskimi oblastmi, rezultat katerih naj bi bila postopna priključitev Belorusije k RF, od česar bi Rusija imela ogromne (ekonomske, geostrateške, politične itd.) koristi. Kremelj naj bi tako Lukašenkov režim že v začetku leta 2006 opozoril, da v kolikor le-ta ne bo pristal na pogoje Kremlja, bo Rusija občutno zmanjšala ekonomske subvencije Belorusiji. Vendar Kremelj tega ni storil zaradi (pragmatičnih) političnih razlogov: spomladi leta 2006 so namreč v Belorusiji potekale predsedniške volitve, na katerih si je Lukašenko zagotovil še svoj tretji predsedniški mandat. V kolikor bi Rusija že v začetku leta 2006 uporabila omenjene gospodarske ukrepe, bi lahko bila zmaga Lukašenka ogrožena. Takšno razlago je (ne)posredno potrdil sam Putin na vsakoletni tiskovni konferenci v Moskvi 1. februarja 2007: »Povedal bom iskreno: sedanjemu predsedniku Belorusije lansko leto nismo želeli povzročiti škode, predvsem v smislu pričakovanja političnih dogodkov in še posebej predsedniških volitev. Nismo želeli [v Belorusiji] ustvarjati kakršnih koli težav in napetosti /.../. O tem, da nameravamo preiti v odnosu z Belorusijo na tržne cene in odnose, smo večkrat obvestili naše kolege že tri leta nazaj« (Putin, 1. februar 2007).

- (iv) Spremembo svoje politike subvencioniranja beloruskega gospodarstva je prav tako moč pojasniti s prevelikimi stroški slednjega, ki so se neposredno kazali v manjših prihodkih ruskih državnih podjetij (Gazprom, Transneft itd.) in s tem tudi posredno v manjših proračunskih prihodkih RF, ki so več let po subvencionirani ceni izvažali (predvsem) energente v Belorusijo in ji s tem zagotavljali relativno gospodarsko stabilnost. Izgube so bili še toliko večje ob upoštevanju visokih svetovnih cen energentov (še posebej surove nafte v zadnjih letih), saj bi omenjena podjetja lahko realizirala bistveno večje prihodke od prodaje, v kolikor bi le-to realizirala na mednarodnih trgih po

bistveno višjih cenah. Čeprav se na prvi pogled zdi, da je ta argument mogoče sprejeti kot dokaj verjeten in verodostojen (še posebej iz ekonomskega 'zornega kota'), pa je konec krize v sredini januarja 2007 nakazal, da takšno razlago ni mogoče enoznačno potrditi. Ob koncu krize (v sredini januarja 2007) podpisani dvostranski sporazumi namreč predvidevajo še nadaljnje subvencioniranje (pa čeprav v občutno manjšem obsegu) beloruskega gospodarstva s strani ruskih gospodarskih subjektov, predvsem na račun še vedno cenejšega (v primerjavi s tržnimi cenami) ruskega zemeljskega plina (po 100 dolarjev za 1000 kubičnih metrov) in surove nafte. Omenjeno subvencioniranje naj bi Rusijo (oz. njene gospodarske subjekte) zgolj leta 2007 okvirno 'stalo' 5,8 milijarde dolarjev (oz. kar 5 odstotkov ruskega BDP leta 2006), kar je ruski predsednik V. Putin obrazložil z stališčem, da je to sicer »izredno veliko«, vendar je to »plačilo Rusije za miren, mehak način prehoda na tržne odnose in obenem podpora bratskega beloruskega naroda.« (Putin, 15. januar 2007 v *Belorusy i rynek*, 2007c).

Analiza beloruskega primera je pokazala (podobno kot v ukrajinskem in gruzijskem primeru) na uporabo ekonomske diplomacije RF v odnosu do Belorusije s ciljem vpliva na temeljne zunanje-politične (projekt skupne države oz. združitev z RF) in ekonomske (prodaja 50-odstotnega deleža svojega plinskega monopolista) paradigme Belorusije. Obenem smo ugotovili, da za razliko od prej analiziranih primerov, v primeru meddržavne rusko-beloruske krize ni bilo moč določiti manifestnega (političnega) vzroka (povoda – kot je recimo bila 'žametna' in 'oranžna' revolucija v Gruziji in Ukrajini, ki je imela za posledico spremembe številnih državnih notranje in zunanje-političnih usmeritev in paradigem) za uporabo negativne ekonomske diplomacije s strani RF. To je moč pojasniti z dejstvom, da v ozadju krize niso bili zgolj politični, temveč tudi ekonomski cilji.

Obenem nam je analiza beloruskega primera razkrila nekatere bistvene strukturne spremembe v dvostranskih (političnih in ekonomskih) odnosih med državama: rusko-beloruske odnose namreč ne zaznamuje več zgolj politični pragmatizem obeh državnih

elit, temveč predvsem ekonomski (oz. bolj rečeno energetska) realizem RF. Le-ta se kaže v dejstvu, da Rusija ni več pripravljena brezpogojno subvencionirati beloruski režim, saj je cena takšne podpore (ob upoštevanju nepredvidljivih rezultatov takšne podpore po eni strani in svetovnih cen ruskih energentov po drugi)¹⁶¹ preprosto prevelika. Moskva zato prehaja k energetskega realizmu, v skladu s katerim je po eni strani še vedno pripravljena Belorusiji zagotavljati cenejše pogoje ob uvozu energentov (kot tudi politično podporo), vendar v zameno pričakuje povsem predvidljiva in pričakovana pravila igre, predvsem pri občutljivi tranzitni politiki. Kremelj se namreč vedno bolj zaveda geostrateškega pomena svojih energentov, ki jih lahko v svoji zunanji politiki uporablja kot učinkovito sredstvo prepričevanja drugih subjektov mednarodne skupnosti (t. i. plinska ali/in naftna diplomacija). Če sprejmemo takšno predpostavko, vidimo, da je ruska ekonomska diplomacija v analiziranem primeru že pokazala prve rezultate: beloruske oblasti so namreč, v izogib še večjim negativnim posledicam za svoje gospodarstvo, bile prisiljene prodati 50-odstotni delež Beltransgaza, kar za ruskega državnega monopolista Gazprom pomeni bistveno bolj zanesljivo (brez morebitnih motenj pri tranzitu, ki so se pojavljale v preteklosti) dobavo plina na zahod ter seveda večje prihodke od prodaje.

¹⁶¹ Ugotovili smo, da Rusiji, navkljub izraziti, dolgotrajni in obsežni politični in gospodarski podpori (*de facto* energetske subvencijam) režimu Lukašenka, ni povsem uspelo doseči svojih geostrateških ciljev v odnosu do Belorusije.

5. KODIFIKACIJA (NEGATIVNE) EKONOMSKE DIPLOMACIJE RF

»Ob koncu bi želel še enkrat poudariti: ruske energetske družbe imajo trenutno zadostne, dobre možnosti za še nadaljnjo krepitev svoje mednarodne vloge /.../. S strani države pa jim pri tem mora biti zagotovljena primerna politična, pravna, administrativna in organizacijska pomoč«.
(Putin, 22. december 2005)

Namen tega poglavja je predstaviti proces kodifikacije ruske (negativne) ekonomske diplomacije. RF do sedaj v svoji zakonodaji ni imela nikakršne pravne podlage (na zakonodajni ravni) za uporabo številnih ekonomskih mehanizmov v svoji ZP.¹⁶² Jeseni 2006 je bil zato pričakovano sprožen postopek sprejemanja zakona,¹⁶³ ki bi 'upravičeval' uporabo negativne diplomacije v odnosu do drugih subjektov mednarodne skupnosti.

5.1 GLAVNE ZNAČILNOSTI ZAKONA RF »O POSEBNIH EKONOMSKIH SREDSTVIH«

Zakon, ki je bil v obliki zakonodajne iniciative prvič predstavljen konec oktobra 2006, je bil sprejet po hitrem postopku,¹⁶⁴ s čimer je ruska politična elita želela dobiti pravno

¹⁶² Posledično so številne (predvsem zahodne) države Rusijo v predstavljenih primerih obtoževale ne le za uporabo ekonomskih sredstev v (zunanje)politične namene in kršitve mednarodnih norm, temveč tudi za neupravičenost uporabljenih sredstev z vidika ruske zakonodaje, v kateri ni pravne podlage za sprejetje in izvršitev negativnih ekonomskih sankcij proti tretjim državam.

¹⁶³ V originalu: *Federal'nyj zakon Rossijskoj Federacii O special'nyh ekonomičeskijh merah*.

¹⁶⁴ Na pristojnih komisijah spodnjega doma parlamenta je bil osnutek obravnavan in v celoti potrjen 30. 10. 2006. Duma ga je nato v tretjem branju brez sprememb potrdila 22. decembra, zgolj 5 dni zatem je zakon bil potrjen še v višjem domu parlamenta (*Sovet federacij*), 30. decembra pa ga je podpisal predsednik Putin.

podlago za negativne sankcije uporabljene v (predstavljenem) gruzijskem primeru (Stoletie, 11. december 2006). Ker je bil zakon skozi ves zakonodajni postopek (vse od potrditve na pristojnih komisijah *Dume* naprej) sprejet brez večjih sprememb in dopolnitev, lahko trdimo, da je šlo za predlog, ki je bil v celoti usklajen med vsemi (pomembnejšimi) političnimi akterji v državi. Ker gre za relativno kratek zakon – sestavljen je namreč zgolj iz sedmih členov, velja v nadaljevanju predstaviti nekatere najbolj zanimive in pomenljive dele sprejetega zakona (Zakon o posebnih ekonomskih sredstvih, 30. december 2006):

<p>1. Člen. Pravna podlaga za uporabo posebnih ekonomskih sredstev Posebna ekonomska sredstva se uporabijo v primeru okoliščin, ki zahtevajo takojšen odgovor na nezakonita mednarodna ali neprijateljska dejanja druge države ali njenih organov ali oseb, ki to državo zastopajo, in ki predstavljajo grožnjo interesom in varnosti RF in (ali) kršijo pravice in svoboščine njenih državljanov.</p> <p>3. Člen: Posebna ekonomska sredstva (i) Posebna ekonomska sredstva imajo časovno omejen karakter in se uporabijo neodvisno od drugih pristopov, usmerjenih na zaščito interesov RF, na zagotovitev varnosti RF, kot tudi na zaščito pravic in svoboščin njenih državljanov. (ii) Posebna ekonomska sredstva so lahko: - popolna ali delna zaustavitev skupnih gospodarskih projektov, tehnične pomoči, kot tudi projektov v sferi vojaško-tehničnega sodelovanja; - zaustavitev finančnih transakcij; - zaustavitev zunanje-trgovinskih odnosov ali postavitve omejitev na le-teh; - popolna ali delna prekinitev vseh mednarodno trgovinskih sporazumov ali drugih mednarodnih sporazumov RF na področju zunanje-trgovinskih odnosov; - sprememba izvoznih in (ali) uvoznih carin; - prepoved ali omejitev uporabe pristanišč in zračnega prostora RF ali njenih posameznih predelov; - sprejetje omejitev v turistični dejavnosti. (iii) Realizacija posebnih ekonomskih sredstev je obvezujoča za vse federalne državne organe, lokalne organe, kot tudi za pravne in fizične osebe, ki se nahajajo pod jurisdikcijo RF.</p> <p>4. Člen: Uporaba posebnih ekonomskih sredstev (i) Odločitev o uporabi posebnih ekonomskih sredstev proti določeni državi sprejme predsednik RF na podlagi predloga Varnostnega sveta RF,¹⁶⁵ upoštevajoč takojšnjo obvestitev obeh domov parlamenta o sprejetju takšne odločitve. (ii) Predlog o uporabi posebnih ekonomskih sredstev lahko predsedniku RF posredujeta tudi oba domova parlamenta RF. (iii) Na podlagi sprejete odločitve predsednika RF o uporabi posebnih ekonomskih sredstev, vlada RF potrdi seznam konkretnih sredstev.</p> <p>5. Člen: Obdobje uporabe posebnih ekonomskih sredstev (i) Obdobje uporabe posebnih ekonomskih sredstev določi predsednik RF. (ii) Predsednik RF sprejme odločitev o prenehanju posebnih ekonomskih sredstev v kolikor so odstranjeni vzroki, zaradi katerih so bila posebna ekonomska sredstva vzpostavljena.</p>
--

Zakon je nato vstopil v veljavo 10. januarja 2007 (Zakon o posebnih ekonomskih sredstvih, dostopno na: [http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/\(Spravka\)?OpenAgent&RN=353522-4&02](http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/(Spravka)?OpenAgent&RN=353522-4&02), 26. maj 2007).

¹⁶⁵ Varnostni svet RF je z ustavo opredeljen državni federalni organ, ki sprejema temeljne strateške odločitve RF na področju varnosti, vojaške-obveščevalne dejavnosti, oborožitve, zunanje in notranje

Vidimo, da je zakon na številnih mestih nedorečen, saj pušča precej prostora za različne interpretacije in s tem možnosti zlorabe zakonske podlage za uvedbo posebnih ekonomskih sredstev. Posebej smo lahko izpostavimo naslednje značilnosti:

- (i) V zakonu niso natančno določeni primeri, v katerih lahko RF uporabi posebna ekonomska sredstva proti drugim subjektom mednarodne skupnosti. Zakonodajalec se je namreč zadovoljil z (ohlapno) dikcijo, da se lahko posebna ekonomska sredstva uporabijo kot odgovor na »nezakonita mednarodna ali neprijateljska dejanja druge države ali njenih organov ali oseb, ki to državo zastopajo in ki predstavljajo grožnjo interesom in varnosti RF in (ali) kršijo pravice in svoboščine njenih državljanov« (Zakon RF o posebnih ekonomskih sredstvih, 30. december 2006; 1. člen). Seveda se moramo vprašati, kakšna pa npr. neprijateljska dejanja druge države in kdaj določen mednarodni subjekt ogroža interese in varnost RF? Je že samo dejstvo, da določena država s svojo ZP ogroža interese RF dovolj, da le-ta vzpostavi paleto negativnih ekonomskih in gospodarskih sankcij? Manifestno je, da zakon na tem mestu dopušča svobodno interpretacijo nosilcem politične moči, v prvi vrsti izvršni veji oblasti na čelu s predsednikom države.
- (ii) Odločitev kdaj, v kakšnem obsegu in proti komu naj bi bila posebna ekonomska sredstva uporabljena, je prepuščena zgolj eni osebi - institutu predsednika države. Drugi državni politični organi (kot npr. zakonodajna veja oblasti) so od procesa odločanja dejansko odrinjeni, saj lahko predsedniku države zgolj dajejo predloge, na samo sprejetje odločitve pa ne vplivajo. Ob enem predsednik države prav tako odločujoče vpliva na izbor sredstev, čeprav jih formalno potrdi vlada. Le-ta je namreč (ne)posredno podrejena predsedniku države. Na tak način dobimo sistem, v katerem je vzpostavitev

politike ipd. Varnostni svet sestavljajo stalni in nestalni člani: stalni so ministri ključnih državnih resorjev in predsednik države, ki je tudi predsednik sveta, nestalni pa predstavniki subjektov RF in nekaterih ključnih varnostno-obveščevalnih služb (Varnostni svet RF, dostopno na: <http://www.scrf.gov.ru/index.html>, 15. maj 2007).

številnih (negativnih) ekonomskih in gospodarskih sankcij odvisna zgolj od predsednika države, ki za to ne potrebuje soglasja drugih državnih organov.

- (iii) Prav tako smo lahko kritični do časovnih omejitev pri vzpostavitvi posebnih ekonomskih sredstev, saj zakon določa zgolj to, da »predsednik RF sprejme odločitev o prenehanju posebnih ekonomskih sredstev, v kolikor so odstranjeni vzroki, zaradi katerih so bila posebna ekonomska sredstva vzpostavljena« (Zakon RF o posebnih ekonomskih sredstvih, 30. december 2006; 5. člen). Takšno določilo praktično omogoča vzpostavitev negativnih ekonomskih sankcij za zelo dolgo obdobje, saj je odločitev o tem, kdaj so vzroki, zaradi katerih so bile sankcij sploh uvedene, odstranjeni, popolnoma arbitrarna in ponovno prepuščena predsedniku države.

5.2 VZROKI IN MOŽNE APLIKACIJE NOVO SPREJETEGA ZAKONA

Kaj zakon dejansko pomeni za že vzpostavljeno prakso negativne ekonomske diplomacije RF in zakaj je bil zakon sprejet šele ob koncu leta 2006 in ne prej (recimo takoj po sporu z Ukrajino konec leta 2005)? Potencialnih razlag je nedvomno več; na tem mestu bi se želeli omejiti na (po našem mnenju) najbolj verjetne:

- (i) Ruska politična elita je po sporu z Ukrajino pričakovala, da se druge države nekdanje SZ ne bodo upale zoperstaviti ruski (zunanji) ekonomski politiki, saj so videli posledice na ukrajinskem primeru (prekinitev dobave ne le ruskega, temveč tudi turkmenistanskega zemeljskega plina, kar je lahko za povečini zastarela postsovjetska gospodarstva usodnega pomena). Vendar se to ni zgodilo. Tekom leta 2006 se je dvostranska kriza med Rusijo in Gruzijo le še poglobljala, saj je RF vzpostavljala vedno večje gospodarske sankcije. Ob tem so iz Bruslja in Washingtona začele prihajati vedno glasnejše obtožbe na račun Rusije, da le-ta uporablja svoje energente za dosego svojih geopolitičnih ciljev, in to na način, ki za mednarodno skupnost nikakor ni sprejemljiv. Posledično je Kremelj jeseni 2006 (torej tudi v 'predverju' rusko-beloruske krize) sprožil postopek sprejetja zakona *O posebnih ekonomskih sredstvih*, s

katerim bi lahko (vsaj deloma) legitimiziral vzpostavljene gospodarske sankcije proti Gruziji in morebitne druge sankcije, ki bi jih RF vzpostavila v prihodnosti.

- (ii) Analiza beloruskega primera je nakazala na spremembe v ruski zunanje-ekonomski politiki na postsovjetskem območju, ki naj bi od 'golega' političnega pragmatizma (*ergo* politične in ekonomske podpore ruskim 'satelitom' ne glede na ceno), vedno bolj prehajala k energetskega realizmu, v katerem ekonomske koristi (v prvi vrsti izhajajoče iz energetskega sektorja) igrajo primarno vlogo. V kolikor sprejmemo to predpostavko, vidimo, da je sprejet zakon logična (in nujna) posledica spremembe strategije, za implementacijo katere kremeljska elita potrebuje legitimizacijo svoje ekonomske diplomacije, primarno izražene z grožnjo uporabe gospodarskih sankcij. V kolikor namreč v ospredje ruske zunanje-ekonomske politike vedno bolj stopa energetska vprašanje, tesno povezano z vprašanjem tranzita ruskih energentov predvsem skozi države nekdanje SZ, je Rusija s sprejetjem zakona dala 'jasen signal' tranzitnim državam, da ne bo dovolila nepričakovanih zapletov in/ali motenj v dobavi svojih energentov zahodnim odjemalcem. V kolikor pa bi se to le zgodilo, ima ruska politična elita v rokah legitimen (z vidika ruskih oblasti) in institucionaliziran mehanizem za vzpostavitev številnih gospodarskih sankcij, ki naj bi druge subjekte mednarodne skupnosti odvrnile od 'neprijateljske' politike do RF.

Zato lahko sklenemo, da sprejem novega zakona, ki ruskim oblastem (na zakonodajni ravni) dovoljuje vzpostavitev številnih ekonomskih sankcij proti drugim državam, ne pomeni tudi *a priori* napoved vedno pogostejše uporabe (restriktivnih) ekonomskih sredstev v svoji ZP, saj so ruske politične oblasti ob sprejemanju zakona zasledovale drugačne cilje, in sicer:

- (i) Legitimizacija tedaj že vzpostavljenih številnih ekonomskih sankcij proti Gruziji in (napovedanih in pričakovanih) sankcij ob prihajajoči rusko-beloruski dvostranski krizi;

- (ii) Manifestacija grožnje uporabe ekonomskih sredstev v svoji ZP tudi na institucionalni ravni kot dopolnitev dosedanjim praksam. S tem je namreč RF dobila še dodaten vzvod preliminarne pritiska na druge subjekte mednarodne skupnosti (posebej bivše države SZ), v kolikor se bodo njihova agenda in stališča o (za Rusijo prioriternih) geostrateških vprašanjih bistveno razlikovala od ruskih.

6. SKLEP

Čeprav je bilo med vsemi raziskovanimi primeri največ mednarodne (medijske) pozornosti posvečene krizi v Ukrajini,¹⁶⁶ smo v praktičnem delu naloge pokazali, da sta druga dva primera (Gruzija in Belorusija) izstopala po obsegu uporabljenih sredstev s strani RF, kar je tudi v največji meri zaznamovalo kompleksnost samih primerov. Zato velja na tem mestu sprva povzeti poglobitve značilnosti ukrajinske krize ter nato bolj podrobno primerjati raziskovana primera Gruzije in Belorusije.

Skozi analizo ukrajinskega primera smo ugotovili, da je bil vzrok za enostransko napoved (in kasnejšo izvršitev) dvig cen zemeljskega plina ruskega državnega monopolista Gazproma povsem jasen: politični pritisk na novo (prozahodno) ukrajinsko vodstvo, ki je po 'oranžni' revoluciji spremenilo temeljne prioritete svoje ZP. Za razliko od drugih dveh primerov, RF v dvostranski krizi z Ukrajino ni uporabila nobenih drugih mehanizmov/sredstev pritiska (administrativne omejitve, sprememba carinske politike ipd.), temveč je svojo politiko pritiska izvršila izključno preko Gazproma. Le-ta je namreč Ukrajini (gospodarstvo katere še vedno v največji meri temelji na težki industriji, ki vse od časov SZ po večini ni bila modernizirana) zagrozil ne le z dvigom cen ruskega plina, temveč je Ukrajini 'zaprl' dostop do alternativnih virov oskrbe s tem energentom, ki jih je Ukrajina uporabljala v preteklosti. Neposredna (politična) posledica krize je bila zamenjava politične oblasti, saj je bila že čez deset dni po koncu krize sprva odstavljena 'oranžna' vlada Jehanurova, nato pa je čez nekaj mesecev zmago na parlamentarnih volitvah dosegel proruski blok pod vodstvom Janukoviča.

Medtem sta gruzijski in beloruski primer občutno izstopala glede na število različnih uporabljenih mehanizmov pritiska s strani RF, saj je le-ta v obeh primerih poleg grožnje z dvigom cen zemeljskega plina (Gazprom) uporabila tudi druga sredstva: carinske

¹⁶⁶ Kar lahko poskušamo pojasniti z dejstvom, da je Ukrajina zaradi svoje velikosti (največja evropska država, ne upoštevajoč RF), geografske lege (meja z EU, številne tranzitne poti, med drugim tudi plinovodi in naftovodi) ter politične in gospodarske teže v ospredju interesov številnih evropskih in svetovnih (npr. ZDA, RF) velesil.

omejitve ter tudi neekonomska sredstva. Posledično je bilo število akterjev, vpletenih v krizo, v gruzijskem in beloruskem primeru večje kot v ukrajinskem (Tabela 6.1).

Tabela 6.1: Primerjava raziskovanih primerov glede na uporabo različnih sredstev ekonomske diplomacije RF ter vpletenih akterjev

	Ukrajina	Gruzija	Belorusija
I. Uporaba različnih mehanizmov			
- dejanski dvig cene zemeljskega plina	X	X	X
- enostranski dvig cene surove nafte			X
- sprememba carinskih omejitev		X	X
- administrativne omejitve		X	
- druga ekonomska sredstva			X
- druga neekonomska sredstva		X	
II. Glavni akterji (RF)			
- Gazprom	X	X	X
- Transneft			X
- najvišji politični vrh	X	X	X
- državni organi		X	X
- druga državna podjetja			
- nedržavna podjetja			X

Pri primerjavi raziskovanih primerov velja posebej izpostaviti dve značilnosti, ki sta se pojavili v vseh treh primerih: kot dva osrednja akterja sta namreč v vseh treh primerih nastopala ruski državni plinski monopolist Gazprom in najvišji vrh ruskih političnih oblasti (urad predsednika RF, vlada). Slednji ni zgolj usklajeval delovanje zunanje-ekonomskih subjektov RF, temveč je skozi centraliziran nadzor odigral odločilno vlogo v dvostranskih krizah. To je moč pojasniti z ugotovitvijo, da so bili v ozadju vseh treh kriz prvenstveno (zunanje)politični cilji RF, za dosego katerih je bila aktivna vloga ruskih (federalnih) političnih oblasti ključnega pomena.

Sočasno velja poudariti, da sta se v gruzijskem in beloruskem primeru kriza iz vprašanja cene ruskih energentov (v obeh primerih se je kriza začela z rusko enostransko napovedjo drastičnega dviga cene zemeljskega plina) razširila tudi na druga področja in kaj kmalu prerasla v ostro dvostransko krizo med nekdanjimi državami SZ. V beloruskem primeru je tako kmalu sledila napoved spremembe ruskih izvoznih carin na nafto, kar je posledično bistveno podražilo ceno 'črnega zlata' za Belorusijo. Belorusija je odgovorila z

uvedbo davka na tranzit ruske nafte po svojem ozemlju. Posledica krize je bila nekajdnevna zaustavitev dobave ruske surove nafte evropskim porabnikom, bistveno zmanjšanje ekonomskih 'subvencij' RF Belorusiji (v obliki poceni energentov) ter *de facto* zamrznitev nastanka skupne politične tvorbe Belorusije in Rusije. Podobno je gruzijska kriza prerasla v morebiti doslej eno najobsežnejših dvostranskih državnih kriz na območju nekdanje SZ, saj je RF ob gruzijskem zoperstavljanju (kot smo pokazali je Gruzija zahtevala takojšen umik ruskih čet iz svojega ozemlja, kar je pogojevala s podporo vstopa Rusije v WTO) v letu 2006 vzpostavljala vedno obsežnejše gospodarske sankcije proti Gruziji (prepoved uvoza in distribucije gruzijskih 'paradnih' izvoznih proizvodov) ter jeseni istega leta začela celo izvrševati nasilne deportacije gruzijskih državljanov s svojega ozemlja.

V začetku naloge smo zastavili osrednjo hipotezo ter dve podhipotezi, ki jih sedaj želimo na podlagi ugotovitev raziskave potrditi oz. ovreči.

Hipoteza

Osrednjo hipotezo naloge lahko v celoti potrdimo, saj v raziskavi treh analiziranih primerov ekonomske diplomacije RF (na primerih Ukrajine, Gruzije in Belorusije) pokazali na to, da so bili v ozadju ekonomske diplomacije RF prvenstveno zunanjepolitični (in ne ekonomski) cilji: med temi velja v prvi vrsti omeniti spremembo zunanje-političnih in geostrateških usmeritev obravnavanih držav. Tako je RF svojo ekonomsko diplomacijo uporabljala kot sredstvo prisile drugih subjektov mednarodne skupnosti s ciljem vplivanja na spremembo njenih (zunanje)političnih paradigem. Pokazali smo namreč, da sta dva od treh raziskovanih primerov (Ukrajina in Gruzija) eskalirala potem, ko so se v državah zgodile zamenjave političnih režimov (t. i. 'barvne revolucije'), ki so na oblast pripeljale politične elite, ki so začele kmalu implementirati bistveno bolj prozahodno politiko s ciljem postopnega približevanja evropskim (EU) in transatlantskim (NATO) integracijam. V beloruskem primeru pa je bil vzrok za uporabo negativne ekonomske diplomacije RF zoperstavljanje beloruskih političnih oblasti priključitvi Belorusije k RF (politični vzrok) in nasprotovanje prodaji (vsaj) 50-

odstotnega deleža beloruskega energetskega monopolista Beltransgaza ruskemu Gazpromu (ekonomski vzrok).

Podhipoteza

Tudi prvo podhipotezo lahko potrdimo, saj smo ugotovili, da je RF izvrševala svojo ekonomsko diplomacijo s pomočjo ruskih državnih energetske monopolistov, ki so bili v vseh treh primerih osrednji nosilci ruske negativne ekonomske diplomacije. Posebej velja v tem kontekstu izpostaviti vlogo Gazproma, ki je (kot je pokazala raziskava) izredno učinkovito sredstvo ruske zunanje-ekonomske politike, kar je moč pojasniti z dejstvom, da so gospodarstva številnih evropskih držav 'življenjsko' odvisna od ruskega zemeljskega plina (Tabela 3.2). V beloruskem primeru je med glavnimi subjekti/nosilci ruske ekonomske diplomacije nastopal tudi državni naftni monopolist Transneft, kot tudi nekateri manjši nedržavni gospodarski subjekti (dve manjši družbi, ki sta leta 2004 skupaj z Gazpromom prekinili dobavo zemeljskega plina Belorusiji).

Podhipoteza 2

Drugo podhipotezo lahko prav tako potrdimo, saj je bila v vseh treh raziskovanih primerih jasno razvidna osrednja vloga državnih organov RF v procesu implementacije ekonomske diplomacije, še posebej skozi centraliziran nadzor državnih organov nad delovanjem zunanje-ekonomskih subjektov RF. Posebej velja izpostaviti ključno vlogo instituta predsednika države (in predsedniškega urada) v procesu sprejemanja temeljnih zunanje-ekonomskih strategij in dejanske implementacije ekonomske diplomacije, kar je sicer skladno s predsedniškim političnim sistemom RF, vendar obenem zaskrbljujoče, saj je s tem celotna zunanja-ekonomska politika RF odvisna zgolj od instituta predsednika države, ki pri sprejemanju odločitev na tem področju praktično nima institucionalnih omejitev. Posledično zato ni presenetljivo, da so bile vse poteze ruskih državnih energetske monopolistov (Gazproma, Transnefta) v raziskovanih primerih nedvomno usklajene s predsedniškim kabinetom ali celo vodene iz Kremlja. Dodati velja, da je nedavno sprejeti zakon RF *O posebnih ekonomskih sredstvih* omenjene pristojnosti predsednika zgolj še povečal in institucionaliziral na zakonodajni ravni. Hkrati je gruzijskih primer opozoril tudi na pomembno vlogo drugih federalnih državnih organov

(kot je npr. ruska državna federalna služba za nadzor pravic potrošnikov), ki lahko, preko vzpostavljanja (arbitrarnih in politično spodbujenih) administrativnih omejitev, prav tako učinkovito delujejo v sistemu ruske zunanje-ekonomske politike in ekonomske diplomacije.

Skozi diplomsko delo smo slovenskemu bralcu želeli ponuditi analitičen vpogled na aktualna dogajanja na področju nekdanje SZ, ki so v zadnjih letih pritegnila veliko pozornosti ne le (nekdanjih) sovjetskih, temveč tudi zahodnih medijev in raziskovalcev s področja mednarodnih odnosov oz. družboslovja. Kljub omenjeni aktualnosti (v nalogi je denimo raziskovan beloruski primer, ki se je odvijal ob koncu leta 2006 oz. v začetku leta 2007), pa je predstavljena problematika slovenskemu bralcu (na žalost) bolj kot ne nepoznana, saj so za mnoge edini vir informacij z območja nekdanje SZ sredstva javnega obveščanja, ki pa skozi svoje poročanje nikakor ne ponujajo celovite in poglobljene 'slike' dogajanja ter analitične razlage aktualnih dogodkov. Mi smo v tej nalogi poskusili narediti prav to. Pričujoče diplomsko delo zato ne ponuja 'zgolj' predstavitev in analize ekonomske diplomacije RF (značilnosti praks ruske ekonomske diplomacije, glavnih akterjev in subjektov le-te), temveč bralcu ponuja bistveno več: analitično refleksijo in razlago nekaterih najbolj aktualnih dogodkov na postsovjetskem prostranstvu, ki so bistveno zaznamovali to regijo v zadnjih letih. Med drugim sta tako v nalogi podrobneje predstavljeni in analizirani gruzijsko-ruska in belorusko-ruska kriza, ki sta eskalirali v drugi polovici leta 2006 (gruzijski primer) oz. v začetku leta 2007 (beloruski primer), s čimer je naloga še dodatno pridobila na aktualnosti. Z vsem omenjenim naloga vnaša v slovenski družboslovni akademski prostor pogled na do sedaj še neraziskovano in neproučevano področje ekonomske diplomacije RF ter s tem morebiti ponuja zanimiva izhodišča in možnosti za nadaljnje proučevanje tako ruske zunanje-ekonomske politike in (ekonomske) diplomacije, kot tudi širših interdisciplinarnih vprašanj, povezanih s praksami in realnostmi postsovjetskih tranzicijskih družb.

7. SEZNAM LITERATURE IN VIROV

MONOGRAFIJE IN PRISPEVKI IZ ZBORNIKOV

1. Afanas'ev, Mihail Nikolaevič (2006): *Nevynosimaja slabost' gosudarstva*. Moskva: Rosspen.
2. Allison, Roy (1993): *Military Forces in the Soviet Successor States – An analysis of the military policies, force dispositions and evolving threat perceptions of the former Soviet states*. London: The International Institute for Strategic Studies.
3. Al-Samarrai, Bashi (1995): Economic Sanctions Against Iraq: Do They to Contribute to a Just Settlement. V Cortright, David in George A. Lopez (ur.): *Economic Sanctions – Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?*, 133—141. San Francisco in Oxford: Wesview Press.
4. Amer, Ramses (1993): Mojor armed conflicts. V Rotfeld, Adam Daniel (ur.): *SIPRI Yearbook 1993*, 81—119. New York: Oxford University Press.
5. Babin, Eduard Petrovič in Tatjana Mihajlovna Isačenko (2006): *Vnešneekonomičeskaja politika*. Moskva: Izdatel'stvo Ekonomika.
6. Baldwin, David A. (1985): *Economic Statecraft*. Princeton: Princeton University Press.
7. Barston, Robert Peter (1991): *Modern Diplomacy*. London, New York: Longman Inc.
8. Bayne, Nicholas in Stephen Woolcock (2003): *The New Economic Diplomacy: Decision-making and negotiation in international economic relations*. Hampshire: Ashgate Publishing Company.
9. Benko, Vlado (1997a): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Benko, Vlado (1997b): *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
11. Benko, Vlado (2000): *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana. Znanstveno in publicistično središče.

12. Berridge, Geoff R. (2005): *Diplomacy: Theory and Practice*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
13. Berridge, Geoff R. in Alan James (2003): *A Dictionary of Diplomacy*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
14. Berridge, Geoff R. (2001): Machiavelli. V Geoff R. Berridge, Maurice Keens-Soper and T. G. Otte (ur.): *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, 1—32. Houndmills: Palgrave.
15. Bozyk, Pawel (2006): *Globalization and the Transformation of Foreign Economic Policy*. Hampshire: Ashgate.
16. Carron de la Carriere, Guy (2003): *Ekonomičeskaja diplomatija – diplomat i rynek*. Moskva: ROSSPEN.
17. Carlsnaes, Walter, Thomas Risse in Beth A. Simmons, ur. (2005): *Handbook of International Relations*. London, Thousand Oaks in New Delhi: SAGE Publications.
18. Chervonnaja, Svetlana Mikhailovna (1994): *Conflict in the Caucasus: Georgia, Abkhazia and the Russian Shadow*. Glastonbury: Gothic Image Publications.
19. Cortright, David, George A. Lopez, Richard W. Conroy, Jaleh Dashti-Gibson in Julia Wagler (2000): *The Sanctions Decade – Assessing UN Strategies in the 1990s*. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
20. Cygankov, Pavel Afanas'evič (2004): *Teorija meždunarodnyh otnošenij*. Moskva: Gardariki.
21. Dinello, Natalia (1997): Financial-Industrial Groups and Russia's Capitalism. V Micgiel, John S. (ur.): *Perspectives on Political and Economic Transition after Communism*. New York: Institute on east Central Europe Columbia University.
22. Eckes, Alfred (1998): *Economic diplomacy (Review of the book »Butter and Guns: America's Cold War Economic Diplomacy«, by Diane B. Kunz)*. *Diplomatic History* 22(1), 131—137.
23. Feltham, Ralph George (1993): *Diplomatic Handbook*. London in New York: LONGMAN.
24. Freeze, Gregory L. (2002): Meltdown, Rebuilding, reform 1996—2001. V Freeze, Gregory L. (ur.): *Russia – A History*, 422—457. Oxford: University Press.

25. Gaddy, Clifford G. in Barry W. Ickes (2002): *Russia's Virtual Economy*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
26. Gandolfo, Giancarlo (1994): *International Economics I – The Pure Theory of International Trade*. Berlin idr.: Springer-Verlag.
27. Golovakha, Evgenij in Natalia Panina (1995): Ukraine's Population under Conditions of Socio-Economic Crisis: Psychological State and Factors of Survival. V Segberg, Klaus in Stephan De Spiegeleire (ur.): *Post-Soviet Puzzles – Mapping the Political Economy of the Former Soviet Union*, 7—22. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges.
28. Gromadzki, Gregorz in Luboš Vesely (2006): *Active and Cohesive – Tomorrow's EU Policy towards Belarus*. Prague in Warsaw: Association for International Affairs in Stefan Batory Foundation.
29. Gromadzki, Gregorz , Wojciech Kononczuk in Luboš Vesely (2006): *Belarus after the »election« - What future for the Lukashenka regime?* Prague in Warsaw: Association for International Affairs in Stefan Batory Foundation.
30. Herzig, Edmund (1999): *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia*. London in New York: Royal Institute of International Affairs.
31. James, Alan (1991): Diplomatic Relations and Contacts. *The British Year Book of International Law*, 348—386. Oxford: Oxford University Press.
32. Jazbec, Milan (2004): Diplomacija malih držav in globalizacija. V Brglez, Milan in Drago Zajc (ur.): *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, 229—243. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
33. Jazbec, Milan (1997): *Konzularni odnosi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
34. Kokalj, Robert (2002): *Temeljne tipološke členitve ekonomskih sankcij: osnova presojanja uspešnosti instrumenta ekonomske prisile*. Naše gospodarstvo, 48 (5/6), 468—487.
35. Kopylenko, Maria (2001): Ukraine: Between NATO and Russia. V Mattox, A. Gale in Arthur R. Rachwald (ur.): *Enlarging NATO – The National Debates*. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
36. Lancova, S.A. in V.A Ačkasova, ur. (2005): *Mirovaja politika i meždunarodnye otnošenija*. Moskva: PITER.

37. Levenčuk, Anatolij idr. (2005): *Promyšlennaja politika i meždunarodnye otnošenija – kniga 2*. Čeljabinsk: SOCIUM.
38. Lukašanec, Aleksandr Aleksandrovič, Arnol'd Efimovič Mihnevič in Vjačeslav Konstantinovič Ščerbin (1988): *Obščestvo-jazyk-politika*. Minsk: Vyšejšaja škola.
39. Mancevič, Denis (2006a): *Jezikovna situacija v Belorusiji – sociolingvistični vidiki*. Filozofska fakulteta: diplomsko delo.
40. Mancevič, Denis (2006b): *Temeljne karakteristike beloruskega medijskega prostora in perspektiv poročanja beloruskih tiskanih medijev o predsedniških volitvah 2006*. Filozofska fakulteta: diplomsko delo.
41. Mayo, Peter (1993): Belorussian. V Comrie, Bernard and Corbett G. Greville (1993): *The Slavonic Languages*, 826—898. London and New York: Routledge.
42. McCauley, Martin (1998): *The Longman Companion to Russia since 1914*. London in New York: Longman.
43. McCauley, Martin (2002): From Perestroika towards a New Order, 1985—1995. V Freeze, Gregory L. (ur.): *Russia – A History*, 383—422. Oxford: University Press.
44. McFaul, Michael (2001): *Russia's Unfinished Revolution – Political Change from Gorbachev to Putin*. Ithaca in London: Cornell University Press.
45. Mihalisko, Kathleen J. (1997): Belarus: retreat to authoritarianism. V Dawisha, Karen in Bruce Parrot (ur.): *Democratic changes and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus, and Moldova*, 223—282. Cambridge: Cambridge University Press.
46. Morawska, Katarzyna in Jakub Zielinski, ur. (2001): *The Forgotten Neighbour – Belarus in the Context of EU Enlargement to the East*. Warsaw: Stefan Batory Foundation.
47. Morgenthau, Hans (1948/1995): *Politika med narodi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
48. Munčaev, Šamil' Magomedovič in Viktor Mihajlovič Ustinov (2002): *Istorija Sovetskego gosudarstva*. Moskva: NORMA.
49. Natek, Karel (2000): *Države sveta 2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

50. Nodia, Ghia (2003): Georgia. V Karatnycky, Adrian, Alexander Motyl in Amanda Schetzer (ur.): *Nations in Transit 2003 – Democratization in East central Europe and Eurasia*, 262—286. New York in drugi: Freedom House in Rowman & Littlefield Publishers.
51. Nick, Stanko (1997): *Diplomacija – metode i tehnike*. Zagreb: BARBAT.
52. Nuriyev, Elkham E. (2000): Conflicts, Caspian Oil and NATO. V Bertsch, Gary in drugi (ur.): *Crossroads and Conflicts: security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, 140—151. New York: Routledge.
53. Orłowski, Lucjan T. (1995): Russia's Economic Stability: Recent Evidence and Policy Implications. V Clesse, Armand in Vitaly Zhurkin (ur.) (1997): *The Future Role of Russia in Europe and in the World*, 183—208. Luxemburg: Luxemburg Institute for European and International Studies.
54. Pennings, Paul, Hans Keman in Jan Kleinnijenhuis (2006): *Doing Research in Political Science – An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. London, Thousand Oaks in New Delhi: SAGE Publications.
55. Potjomkin, Aleksander Petrovič (2004): *Elitnaja ekonomika*. Moskva: POROG.
56. Prvulović, Vladimir (2006): *Ekonomska Diplomacija*. Tretja izdaja. Beograd: Megatrend univerzitet primenjenih nauka.
57. Rana, Kishan (2002): *Bilateral Diplomacy*. Geneva: DiploHandbooks.
58. Rohozinska - Michalska, Joanna (2003): Belarus. V Karatnycky, Alexander Adrian Motyl in Amanda Schetzer (ur.): *Nations in Transit 2003 – Democratization in East central Europe and Eurasia*, 124—144. New York in drugi: Freedom House in Rowman & Littlefield Publishers.
59. Rostowski, Jacek (1998): *Macroeconomic Instability in Post-Communist Countries*. Oxford: Clarendon Press.
60. Russett, Bruce in Harvey Starr (1996): *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
61. Nevers, Renee (1994): *Russia's Strategic Renovation. Russian security strategies and foreign policy in the post-imperial era*. London: The International Institute for Strategic Studies.

62. Salvatore, Dominic (1998): *International Economics*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
63. Saner, Raymond in Lichia Yiu (2003): *International economic diplomacy: mutations in post-modern times*. The Hague: Netherland Institute of International Relations Clingendael.
64. Satow, Ernest (1995): *Satow's Guide to Diplomatic Practice*. London in New York: LONGMAN.
65. Schroeder, Gertrude E. (1996): Transcaucasia since Stalin – The Economic Dimension. V Suny, Ronald Grigor (ur.): *Transcaucasia, Nationalism, and Social Change – Essays in the History of Armenia, Azerbaijan, and Georgia*, 461—481. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
66. Seleznjov, Georgij Konstantinovič (2001): *Političeskaja isstorija sovremennoj Rossii: 1991 – 2001*. Moskva: Gumanitarnyj izdatel'skij centr Vlados.
67. Silitski, Vital (2003): Belarus Economic Status. Why Is Belarus Economy In Urgent Need of Reform? V Vainiene, Ruta, Elzbieta Krolikowska, Jozef Ploskonka in Vladislav Romanov (ur.): *Belarus: Reform Scenarios*, 112—140. Warsaw: Stefan Batory Foundation.
68. Simoniti, Iztok (1994): *Diplomatsko pravo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
69. Simoniti, Iztok (1995): *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
70. Sitarjan, Stepan Aramaisovič, ur. (2003): *Aktual'nye problemy vnešne-ekonomičeskoj strategii Rossii*. Moskva: Nauka.
71. Sitarjan, Stepan Aramaisovič, ur. (2005): *Strategičeskie orientiry vnešne-ekonomičeskih svjazej Rossii v uslovijah globalizacii. Scenarij do 2025 goda*. Moskva: Nauka.
72. Stanistawski, Wojciech (2004): Catching up with Europe. V Komorowska, Agnieszka in Bozena Kuzawinska (ur.): *Belarus: Catching up with Europe*, 38—44. Warsaw: Stefan Batory Foundation.
73. Stiglitz, Joseph E. (2002): *Globalization and its Discontents*. London: Penguin Books.

74. Strange, Susan (1995): *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
75. Subtelny, Orest (2000): *Ukraine – A History*. Toronto, Buffalo in London: University of Toronto Press Incorporated.
76. Suny, Ronald Grigor (1996): On the Road to Independence: Cultural and Ethnic Politics in Soviet Transcaucasia. V Suny, Ronald Grigor (ur.): *Transcaucasia, Nationalism, and Social Change – Essays in the History of Armenia, Azerbaijan, and Georgia*, 377—401. Ann Arbor: The University of Michigan Press
77. Torkunova, A.V. (2000): *Sovremennye meždunarodnye otnošenija*. Moskva: ROSSPEN.
78. Udovič, Boštjan (2007): Nove naloge slovenske diplomacije po vstopu Slovenije v Evropsko unijo: ekonomsko-gospodarska diplomacija. V Haček, Miro in Drago Zajc (ur.): *Slovenija v evropski družbi znanja in razvoja*, 107—130. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
79. Zhurkin, Vitaly (1997): Phases in Modern Russia's Foreign Policy. V Clesse, Armand in Vitaly Zhurkin (ur.): *The Future Role of Russia in Europe and in the World*, 4—18. Luxemburg: Luxemburg Institute for European and International Studies.
80. Vonsovič, Larisa Vasil'evna (2005): *Belorusovedenie*. Minsk: TetraSystems.
81. Watson, Adam (1982): *Diplomacy: the Dialogue Between States*. London: Eyere Methuen.
82. White, Brian (2005): Diplomacy. V Baylis, John in Steve Smith (ur.): *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, 2 izd., 317—330. Oxford: Oxford University Press.

SPLETNI VIRI

83. Amnesty International (2000): *Annual report 2000: Georgia*. Dostopno na: <http://web.amnesty.org/web/ar2000.nsf/58f967f150817f77802568f500617d07/13cf8e0de2b286ea802568f200552924!OpenDocument> (22. april 2007).

84. Cornell, Svante E. (2005): Security Threats and Challenges in the Caucasus after 9/11. V Cohen, Ariel (ur.): *Eurasia in Balance: The U.S. and the Regional Power Shift*, 43—68. New York: Ashgate. Dostopno na: http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2005/Cohen_Book.pdf (20. april 2007).
85. Department for Statistics of Ministry of Economic Development of Georgia (2006): *Georgian Trade by Countries*. Dostopno na: <http://www.statistics.ge/main.php?pform=62&plang=1> (20. april 2007).
86. Dubinin, Yuri (2004): *Ukraine's Nuclear Ambitions: Reminiscences of the Past. Russia in Global Affairs*. Dostopno na: <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/7/533.html> (17. februar 2007).
87. Gelb, Benard A. (2006): *Russian Oil and Gas Challenges*. CRS Report for Congress. Dostopno na: <http://fpc.state.gov/documents/organization/58988.pdf> (12. januar 2007).
88. Human Rights Watch (2000): *Georgia: Backtracking on Reform: Amendments Undermine Access to Justice*, vol. 12, No. 11 (D), pdf. Dostopno na: http://hrw.org/doc/?t=europe_pub&c=georgi (22. april 2007).
89. Institute for Economic Research and Policy Consulting (2007): *Monthly Economic Monitor Ukraine*. Dostopno na: http://www.ier.kiev.ua/English/memu_eng.cgi (17. februar 2007).
90. Juščenko, Vladimir (2005): *Teze k nastopu Predsednika Ukrajine V.A. Juščenka v Kraljevem inštitutu mednarodnih odnosov*, 17. oktober 2005. Dostopno na: http://www.president.gov.ua/ru/news/data/11_3535.html (25. februar 2007).
91. Juščenko, Vladimir (2005): *Začetek nastopa Predsednika Ukrajine na skupnem zasedanju ukrajinskega sveta za nacionalno varnost in Sveta NATO*, 19. september 2005. Dostopno na: http://www.president.gov.ua/ru/news/data/11_3599.html (25. februar 2007).
92. Kandelaki, Giorgi (2006): *Georgia's Rose Revolution – A Participant's Perspective*. Washington D.C.: United States Institute of Peace. Dostopno na: <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr167.html> (20. april 2007).

93. Ministry of Economic Development of Georgia, Department of Statistics (2005): *Statistical Yearbook of Georgia 2005*. Dostopno na: <http://www.statistics.ge/main.php?pform=20&plang=1> (24. marec 2007).
94. National Bank of Georgia (2006): *Annual Report 2005*. Dostopno na: http://www.nbg.gov.ge/NBG_New/Publications/sarch_last.htm (20. april 2007).
95. OECD (2006): *OECD Preliminary outlook – Russian Federation*. pdf, 111. Dostopno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/52/12/36761644.pdf> (25. januar 2007).
96. Urad predsednika Ruske federacije (2004): *Tiskovna konferenca predsednika Ruske federacije Vladimirja Putina za domače in tuje novinarje, Kremelj, 23. december 2004*. Dostopno na: http://president.kremlin.ru/appears/2004/12/23/1414_type63380type82634_81691.shtml (15. februar 2007).
97. Urad predsednika Ruske federacije (2005): *Uvodna beseda na zasedanju Varnostnega sveta ruske federacije o vprašanju vloge Rusije pri zagotovitvi mednarodne energetske varnosti, 22. december 2005*. Dostopno na: http://kremlin.ru/appears/2005/12/22/1654_type63374type63378type82634_99294.shtml (12. marec 2007).
98. Urad predsednika Ruske federacije (2006): *Nastop Predsednika Ruske federacije Vladimirja Putina na posvetu z veleposlaniki in drugimi diplomatskimi predstavniki Ruske federacije, 27. junij 2006*. Dostopno na: http://kremlin.ru/appears/2006/06/27/1543_type63374type63377type63378type82634_107802.shtml (22. september 2006).
99. Urad predsednika Ruske federacije (2007): *Tiskovna konferenca Predsednika Ruske federacije Vladimirja Putina, 1. februar 2007*. Dostopno na: http://www.kremlin.ru/appears/2007/02/01/1219_type63380type63381type82634_117597.shtml (15. marec 2007).
100. Saakašvili, Mikhail (2004): *Spletna predstavitev, Wikipedia*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Saakashvili (20. april 2007).
101. State Statistics Committee of Ukraine (2006): *Statistical Information*. Dostopno na: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (17. februar 2007).

102. The Central Bank of the Russian Federation (2007): *Merchandise Trade of the Russian Federation*. Dostopno na: http://www.cbr.ru/eng/statistics/credit_statistics/print.asp?file=trade_e.htm (26. januar 2007).
103. The World Bank, International Bank for Reconstruction and Development (2004): *Reform of the Russian Gas Sector*. Dostopno na: http://194.84.38.65/files/esw_files/Gas_PN_eng.pdf (20. december 2006).
104. CIA (2006): *The World Factbook, podatki za Rusko federacijo*. Dostopno na: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/rs.html> (1. januar 2007).
105. OZN (2006): *Tiskovna konferenca generalnega sekretarja Organizacije združenih narodov Kofija Annana, SG/SM/10809*, 19. decembra 2006, New York. Dostopno na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10809.doc.htm> (29. december 2006).
106. Transneft (2006): *Ežekvartal'nyj otchet Otkrytogo akcionernogo obscestva »Akcionernaja kompanija po transportu nefi Transneft'*. Dostopno na: <http://www.Transneft.ru/Links/Default.asp?LANG=RU> (27. april 2007).
107. World Bank (2006): *Macroeconomic Indicators - Russian Federation*. Pdf. Dostopno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/0,,contentMDK:20452311~menuPK:989684~pagePK:141137~piPK:217854~theSitePK:305600,00.html> (25. januar 2007).
108. U.S. Department of State (2007): *The 60th Anniversary of the Marshall Plan*. Dostopno na: http://usinfo.state.gov/eur/europe_eurasia/marshall_plan_60th.html (20. februar 2007).

PRIMARNI VIRI

109. *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih* (Vienna Convention on Diplomatic Relations and Optional Protocols), sprejeta 18. september 1961, velja

- od 24. april 1964. Dostopno na: http://www.un.int/usa/host_dip.htm (2. november 2006).
110. *Dunajska konvencija o konzularnih odnosih* (Vienna Convention on Consular Relations), sprejeta 24. april 1963, velja od 19. marec 1967. Dostopno na: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf (02. november 2006).
111. *Obraččenie k Prezidentu RF V.V. Putinu I Pravitel'stvu RF*, Duma, 13. maj 2005. Dostopno na: http://www.akdi.ru/gd/PLEN_Z/2005/05/13-05_d.htm (27. marec 2007).
112. *Ob itogah referendumu v Južnoj Osetii po voprosu o predostavlennii ej nezavisimosti i ob itogah vyborov Prezidenta Južnoj Osetii 12 nojabrja 2006 goda*, Duma, 06. december 2006. Dostopno na: http://www.akdi.ru/gd/PLEN_Z/2006/12/06-12_v.htm (28. marec 2007).
113. Resolucija Generalne Skupščine (GS) ZN 3314 (XXIX) (definicija agresije) (*United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX). Definition of Aggression*, 14. december 1974. Dostopno na: <http://jurist.law.pitt.edu/3314.htm> (02. november 2006).
114. *Resolucija Varnostnega Sveta OZN 660*, S/RES/660 (1990), 2. avgust 1990.
Dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/9456040.html> (16. november 2006).
115. *Resolucija Varnostnega Sveta OZN 661*, S/RES/661 (1990), 6. avgust 1990.
Dostopno na:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement> (16. november 2006).
116. *Resolucija Varnostnega Sveta OZN 687*, S/RES/687 (1991), 3. april 1991.
Dostopno na:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement> (16. november 2006).
117. Spodnji dom parlamenta Ruske federacije (2006): *K narodnym deputatom Verhovnogo Soveta Ukrajine v svjazi s planami vstuplenija Ukrajiny v NATO i situaciej*

- v Krimu, 07. junij 2006. Dostopno na: http://www.akdi.ru/gd/PLEN_Z/2006/06/s07-06_u.htm (10. marec 2007).
118. Sporazum med rusko in ukrajinsko vlado o ukrepih za razvoj strateškega partnerstva na področju plinske industrije (*Soglašenje medu Pravitel'stvom Rossijskoj Federaciji i Kabinetom Ministrov Ukrajiny o merah po obespečeniju strategičeskogo sotrudničestva v gazovoj otrasli*), 18. avgust 2004. Dostopno na: <http://www.kremlin.ru/text/docs/2004/08/75578.shtml> (10. marec 2007).
119. *Uredba o delu urada predsednika za zunanjo politiko (Položenie ob upravlennii prezidenta po vnešnej politike*, Uredba št. 815, 29. junij 2004). Dostopno na: <http://president.kremlin.ru/articles/vnesh.shtml> (2. januar 2007).
120. *Ustava Ruske Federacije (Konstitucija Rossijskoj Federaciji)*, 12. december 1993. Dostopno na: <http://president.kremlin.ru/articles/ConstMain.shtml> (1. januar 2007).
121. *Ustanovna listina Združenih narodov – UL ZN Charter of the United Nations*. Dostopno na: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/un/unchart.htm> (15. november 2006).
122. *Ustava zveze Republike Belorusije in Ruske Federacije*, 02. april 2007. Dostopno na: http://www.soyuzinfo.ru/ru/juridical_library/statutory_acts/index.php?id4=13&usage4=2 (26. april 2007).
123. *Ustava zveze Republike Belorusije in Ruske Federacije*, 08. december 1999. Dostopno na: http://www.soyuzinfo.ru/ru/juridical_library/statutory_acts/index.php?id4=6&usage4=2 (26. april 2007).
124. *Zakon Rossijskoj Federaciji O special'nyh ekonomičeskikh merah*, 30. december 2006. Dostopno na: [http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/\(Spravka\)?OpenAgent&RN=353522-4&02](http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/(Spravka)?OpenAgent&RN=353522-4&02) (26. maj 2007).

NOVINARSKI PRISPEVKI IN ČLANKI

125. Belorusy i rynek (2004a): *Kremlevskoe predupreždenie*, 26. januar 2004. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=20768> (02. marec 2007).
126. Belorusy i rynek (2004b): *Ne ostat'sja by s metallolomom...*, 26. januar 2004. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=20771> (2. marec 2007).
127. Belorusy i rynek (2004c): *Kto kogo pereigraet*, 2. februar 2004. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=20848> (2. marec 2007).
128. Belorusy i rynek (2006a): *Kompromiss ne v pol'zu Kremlja*, 9. januar 2006. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=26446> (10. marec 2007).
129. Belorusy i rynek (2006b): *Rabota s dokumentami*, 18. december 2006. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29169> (4. april 2007).
130. Belorusy i rynek (2006c): *Nado bežat'*, 25. december 2006. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29218> (4. april 2007).
131. Belorusy i rynek (2006d): *Podvodnye lodki v lesah pod Vilejkoy*, 25. december 2006. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29232> (4. april 2007).
132. Belorusy i rynek (2007a): *A my krepčаем!*, 8. januar 2007. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29281> (6. april 2007).
133. Belorusy i rynek (2007b): *Pokušenie na ubijstvo Sojuznogo gosudarstva: kto na kogo smožet vozložyt' otvetstvennost'*, 8. januar 2007. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29289> (6. april 2007).
134. Belorusy i rynek (2007c): *Neftjanoj nadryv*, 8. januar 2007. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29286> (6. april 2007).
135. Belorusy i rynek (2007d): *Hronika »neftjanoj vojny«*, 15. januar 2007. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29321> (7. april 2007).
136. Belorusy i rynek (2007e): *»Holodnaja vojna« v uslovijah teploj zimy*, 15. januar 2007. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29326> (7. april 2007).
137. Belorusy i rynek (2007f): *Pragmatičnyj peredel*, 15. januar 2007. Dostopno na: <http://www.br.minsk.by/index.php?article=29320> (7. april 2007).
138. Delo (2006): *Cena prijateljstva se skriva v ceni plina*, 23. december 2006, 7. Ljubljana: Delo.

139. Delo (2007): *Odvisniki od ruskih energentov*, 29. januar 2007, 5. Ljubljana: Delo.
140. Delo FT (2007): *Rusija sedi na nafti in plinu*, 08. januar 2007. Ljubljana: Delo.
141. FinanzNachrichten (2006): *EU sees 'no crisis' from Belarus gas row; Poland voices energy security fears*, 27. december 2006. Dostopno na: <http://www.finanznachrichten.de/nachrichten-2006-12/artikel-7509501.asp> (19. marec 2007).
142. Izvestia (2004): *Belorussia ostanetsja bez rossijskogo gaza s 24 janvarja*, 23. januar 2004. Dostopno na: <http://www.izvestia.ru/economic/article43377/> (1. maj 2007).
143. Kommersant (2005a): *Koktejl Millera*, 10. januar 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=639923&IssueId=29987> (10. marec 2007).
144. Kommersant (2005b): *Tbilisi otstavil Moskve ultimatum*, 15. maj 2005. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?path=/daily/2005/086/26869830.htm> (28. marec 2007).
145. Kommersant (2005c): *Ukrajina budet platit' kak Slovekia. Rossijskij gaz podorožayet v tri raza*, 2. avgust 2005. Dostopno na: <http://www.kommersant.ua/doc.html?path=/komua/2005/012/10042835.htm> (27. februar 2007).
146. Kommersant (2005d): *Eto monopol'naja vlast' v rukah trjoh-četyrjoh čelovek*, 10. avgust 2005. Dostopno na: <http://www.kommersant.ua/doc.html?path=/komua/2005/018/10056177.htm> (27. februar 2007).
147. Kommersant (2005e): *Gazonosnaja vstreča – Ukrajina soglasilas' s rostom cen na rossijskij gaz*, 23. avgust 2005. Dostopno na: <http://www.kommersant.ua/doc.html?path=/komua/2005/027/10078102.htm> (27. februar 2007).
148. Kommersant (2005f): *»Neftegaz« i »Gazprom« sošlis' v cene*, 25. avgust 2005. Dostopno na:

- <http://www.kommersant.ua/doc.html?path=/komua/2005/028/10078855.htm> (28. februar 2007).
149. Kommersant (2005g): *Ukrainu travjat gazom*, 1. september 2005. Dostopno na: <http://www.kommersant.ua/doc.html?path=/komua/2005/033/10090574.htm> (28. februar 2007).
150. Kommersant (2006a): *Viktora Juščenko travjat rossijskim gazom*, 11. januar 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=640085&IssueId=29988> (10. marec 2007).
151. Kommersant (2006b): *Gruzinskim vinam vynesli poslednee predupreždenie*, 21. april 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/region/piter/page.htm?year=2006&issue=71&id=158968&ubric=36> (28. marec 2007).
152. Kommersant (2006c): *Gruzinskie i moldavskie vina ostanovleny na granice*, 28. april 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?path=/daily/2006/053/10445533.htm> (28. marec 2007).
153. Kommersant (2006d): *Mineral'noe nastuplenie*, 17. maj 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?path=/daily/2006/067m/10651007.htm> (28. marec 2007).
154. Kommersant (2006e): *Ukrajina priznala sebe cenu*, 25. oktober 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=716077&IssueId=30234> (10. marec 2007).
155. Kommersant (2006f): *»Gazprom« nabil Gruzii cenu*, 25. december 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?path=/daily/2006/241m/13328057.htm> (28. marec 2007).
156. Kommersant (2006g): *Belorussia ne vybela gaz*, 27. december 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=733457&IssueId=30288> (1. maj 2007).

157. Kommersant (2006h): *Truba o dvuh koncah*, 28. december 2006. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=733628&IssueId=30289> (1. maj 2007).
158. Kommersant (2007a): *Rossija i Belorussia obmyli konflikt neftju*, 15. januar 2007. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=733940&IssueId=36175> (1. maj 2007).
159. Kommersant (2007b): *Postavki na vid*, 15. januar 2007. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=733919&IssueId=36175> (2. maj 2007).
160. Kommersant (2007c): *Belorussija, prijatnaja vo vseh otnošenijah*, 16. januar 2007. Dostopno na: <http://www.kommersant.ru/doc.html?DocID=734217&IssueId=36176> (2. maj 2007).
161. Korrespondent (2007): *Svoboda slova*, 24. marec 2007, 58—61.
162. Mancevič, Denis (2006c): *Tako kot strah ni večer, tudi Lukašenko ne bo*. Večer (priloga V soboto), 21. januar 2006, 38.
163. Novaja gazeta (2004a): *Mihail Hodorkovskij: prokuratura ne smogla dokazat' neobhodimosti aresta*, 15. julij 2004. Dostopno na: <http://www.novayagazeta.ru/data/2004/50/10.html> (16. april 2007).
164. Novaja gazeta (2004b): *Janukovič menjajet administrativnoe davlenie na obraz »obižennogo oppozicionera«*, 23. december 2004. Dostopno na: <http://www.novayagazeta.ru/data/2004/94/18.html> (16. april 2007).
165. Novaja gazeta (2006a): *»Jukos« vyhodit na amerikanskij rynek. Pravosudija*, 27. marec 2006. Dostopno na: <http://www.novayagazeta.ru/data/2006/22/23.html> (15. april 2007).
166. Novaja gazeta (2006b): *Na Sahaline akademiki perekryli nefteprovod*, 31. avgust 2006. Dostopno na: <http://www.novayagazeta.ru/data/2006/66/13.html> (16. april 2007).
167. RIA Novosti (2007): *Russia mulls new oil pipeline project to bypass Belarus, Poland*, 12. april 2007. Dostopno na: <http://en.rian.ru/russia/20070412/63519882.html> (22. april 2007).
168. Rossijskaja gazeta (2007): *Evropa podsela na rezerv*, 11. januar 2007. Dostopno na: <http://www.rg.ru/2007/01/11/evropa-neft.html> (10. april 2007).

169. Slovenska tiskovna agencija (2003a): *Gruzija: Del opozicije zavrača rezultate volitev*, 7. november 2003. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=779538> (22. marec 2007).
170. STA (2003b): *Rusko tožilstvo končalo preiskavo proti Hodorkovskemu*, 25. november 2003. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=784373> (15. februar 2007).
171. STA (2003c): *Voditelji gruzijskih pokrajin na pogovorih v Moskvi*, 28. november 2003. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=785518> (25. marec 2007).
172. STA (2004a): *Gruzija: Sakašvili absolutni zmagovalec predsedniških volitev*, 15. januar 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=797968> (20. marec 2007).
173. STA (2004b): *Del Jukosovega dolga naj bi poravnali tudi s prodajo delnic hčerinskega podjetja*, 20. julij 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=852925> (16. februar 2007).
174. STA (2004c): *Putin obsodil konflikt v Južni Osetiji*, 18. avgust 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=860956> (27. marec 2007).
175. STA (2004d): *Rusko pravosodno ministrstvo bo prodalo del premoženja Jukosa*, 12. oktober 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=876615> (16. februar 2007).
176. STA (2004e): *Negotovost pred nedeljskimi volitvami v Ukrajini (ozadje)*, 29. oktober 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=881484> (17. februar 2007).
177. STA (2004f): *Ukrajina: V drugi krog volitev Janukovič in Juščenko*, 1. november 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=882353> (18. februar 2007).
178. STA (2004g): *Baikalfinansgroup presenetljiv kupec Juganskneftegaza (daljše)*, 19. december 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=896784> (17. februar 2007).
179. STA (2004h): *Rosneft z nakupom finančne družbe Baikal postal lastnik Juganskneftegaza*, 23. december 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=897834> (17. februar 2007).
180. STA (2004i): *V nedeljo vrhunec ukrajinske predsedniške tekme (ozadje)*, 24. december 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=897661> (18. februar 2007).

181. STA (2004j): *Juščenko razglasil volilno zmago; Janukovičev tabor napovedal pritožbo (zbirno)*, 27. december 2004. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=898829> (18. februar 2007).
182. STA (2005a): *Juščenko v četrtek v Bruslju*, 24. januar 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=906132> (18. februar 2007).
183. STA (2005b): *Juščenko tudi v Strasbourgu o evropski perspektivi Ukrajine*, 25. januar 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=906587> (18. februar 2007).
184. STA (2005c): *Juščenko: Cilj Ukrajine je integracija v EU in NATO (daljše)*, 22. februar 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=915025> (19. februar 2007).
185. STA (2005d): *Tbilisi grozi z zaporo ruskih vojaških oporišč v Gruziji*, 12. maj 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=939382> (27. marec 2007).
186. STA (2005e): *Gruzija uvedla ukrepe proti ruskim oporiščem na svojem ozemlju*, 16. maj 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=940516> (27. marec 2007).
187. STA (2005f): *Ukrajina napoveduje arbitražo zaradi ruskega zviševanja cen plina*, 20. december 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1007133> (19. februar 2007).
188. STA (2005g): *Rusija svari Ukrajino pred zvišanjem takse za črnomoško floto*, 27. december 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1008819> (28. februar 2007).
189. STA (2005h): *Putin: Ruska in ukrajinska energetska družba zanetili krizo*, 29. december 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1009489> (28. februar 2007).
190. STA (2005i): *Juščenko zavrnil Putinovo ponudbo o posojilu zaradi cen plina*, 29. december 2005. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1009566> (28. februar 2007).
191. STA (2006a): *Juščenko Moskvo pozval k vrnitvi za pogajalsko mizo*, 1. januar 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1010057> (28. februar 2007).
192. STA (2006b): *Rusija odložila umik svojih čet iz Gruzije*, 30. september 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1092674> (27. marec 2007).
193. STA (2006c): *Putin gruzijsko politiko primerjal s Stalinovo*, 1. oktober 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1092894> (27. marec 2007).

194. STA (2006d): *Rusija nima namena ukiniti sankcij proti Gruziji*, 3. oktober 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1093540> (27. marec 2007).
195. STA (2006e): *Duma grozi Gruziji s še ostrejšimi ukrepi*, 4. oktober 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1093953> (28. marec 2007).
196. STA (2006f): *Rusija išče Gruzijce tudi s pomočjo seznamov učencev*, 6. oktober 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1094674> (28. marec 2007).
197. STA (2006g): *Ukrajina in Rusija sta se dogovorili o ceni zemeljskega plina*, 24. oktober 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1100371> (10. marec 2007).
198. STA (2006h): *Gazprom in Gruzija podpisala sporazum o dobavi plina*, 22. december 2006. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1119245> (28. marec 2007).
199. STA (2007a): *Rusija in Belorusija dosegli kompromis glede nafte*, 10. januar 2007. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1123359> (01. maj 2007).
200. STA (2007b): *Belorusija prosi Rusijo za posojilo*, 27. februar 2007. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1137400> (3. april 2007).
201. STA (2007c): *Gruzija toži Rusijo zaradi kršenja človekovih pravic*, 27. marec 2007. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1146326> (28. marec 2007).
202. STA (2007d): *Gazprom namerava postati vodilna energetska družba na svetu*, 4. april 2007. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?id=1148488> (29. april 2007).
203. Stoletie (2006): *Sankcii: Made in Russia*, 11. december 2006. Dostopno na: <http://www.stoletie.ru/russiaiworld/061211141046.html> (1. junij 2007).
204. The Guardian (2007): *Russian-Belarus oil row rattles EU nerves*, 8. januar 2007. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/russia/article/0,,1985683,00.html> (10. april 2007).
205. The Independent (2007): *Curtain falls on Yukos as last assets are sold*, 12. maj 2007. Dostopno na: <http://news.independent.co.uk/europe/article2533995.ece> (25. maj 2007).
206. Uralpolit (2007): *Konflikt s Belorussiej udarit po vsem rossijskim neftjanikam, osobenno po Rosnefti*, 9. januar 2007. Dostopno na: http://www.uralpolit.ru/news/russia/09-01-2007/page_48350.htm (10. april 2007).

207. Vlast' deneg (2007): *Komu Barviha, komu – truba*. 3-4 (116), 26. 01.—01. 02. 2007.

8. SEZNAM TABEL IN SLIK

TABELE:

<i>Tabela 2.1: 'Podvrste' ekonomske diplomacije</i>	39
<i>Tabela 3.1: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci RF v zadnjih letih</i>	53
<i>Tabela 3.2: Odvisnost izbranih evropskih držav od uvoza ruskega plina (oz. Gazproma)</i>	55
<i>Tabela 3.3: Pomen izvoza surove nafte in zemeljskega plina za rusko gospodarstvo</i>	56
<i>Tabela 4.1: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci Ukrajine</i>	62
<i>Tabela 4.2: Ukrajinski izvoz in uvoz energentov</i>	63
<i>Tabela 4.3: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci Gruzije</i>	79
<i>Tabela 4.4: Glavni trgovinski partnerji Gruzije</i>	79
<i>Tabela 4.5: Trgovinska bilanca Gruzije z RF v zadnjih letih</i>	80
<i>Tabela 4.6: Struktura izvoza Gruzije v letih 2003—2006</i>	86
<i>Tabela 4.7: Temeljni makroekonomski in gospodarski kazalci Belorusije</i>	97
<i>Tabela 4.8: Trgovinska bilanca Belorusije z RF v zadnjih letih</i>	100
<i>Tabela 6.1: Primerjava raziskovanih primerov glede na uporabo različnih sredstev ekonomske diplomacije RF ter vpletenih akterjev</i>	123

SLIKE:

<i>Slika 2.3.2.1: Umestitev ekonomske diplomacije</i>	37
<i>Slika 2.4.1: Umestitev ekonomske diplomacije, modificiran model</i>	43
<i>Slika 4.1.3.4.1: Potek plinovodov iz RF v zahodno Evropo</i>	69
<i>Slika 4.3.3.4.1: Potek naftovoda Družba</i>	107

9. SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

BDP	-	Bruto družbeni proizvod
DKKO	-	Dunajska konvencija o konzularnih odnosih
EU	-	Evropska Unija
GZS	-	Gospodarska zbornica Slovenije
IAEA	-	Mednarodna agencija za jedrsko varnost
IMF	-	Mednarodni denarni sklad
JAPTI	-	Javna agencija Republike Slovenije za podjetništvo in tuje investicije
MS	-	Mednarodna skupnost
MZZ	-	Ministrstvo za zunanje zadeve
NATO	-	Organizacija severoatlantske pogodbe
OECD	-	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj
OVSE	-	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	-	Organizacija združenih narodov
RF	-	Ruska federacija
SND	-	Skupnost neodvisnih držav
SZ	-	Sovjetska zveza
VS	-	Varnostni svet OZN
ZDA	-	Združene države Amerike
ZP	-	Zunanja politika
WTO	-	Svetovna trgovinska organizacija